

DÁNIEL ANNA

ANGYALKERT

(BRUNSVIK TERÉZ ÉLETE)

IFJUSÁGI REGÉNY

I. FEJEZET.

Évtizedek óta nem volt olyan kemény, kegyetlen tél, mint amilyen az 1773-ik esztendőben lepte meg Bécset, a császárvárost. A lakosság szegény része sokat szenvedett az embertelen hidegtől és a felséges császárnő, Mária Terézia saját maga fogalmazta meg a felhívást, melyben Bécs jómódú lakosságát: az arisztokráciát, a nemességet, a vagyonos polgárságot egyaránt kéri, segítsenek a szűkölködőkön. Ennek a felhívásnak fogalmazását nem bízta másra, még Kaunitz kancellárra sem. Maga látott a munkához.

Mária Terézia ereje főként emberismeretében rejlett. Megdöbbenő, milyen hajszálfínomsággal méri le, kitől mit és mennyit lehet várni? Kaunitz hercegnél senki sem tud ügyesebben és határozottabban - szükség esetén mégis kellő kibúvókat hagyva - diplomáciai iratokat fogalmazni. De hát ez most más... Most nem Európa sorsát kezükben tartó államférfiakkal kell beszélnie, hanem alattvalóival, kikkel kedves, lenyűgöző furfanggal, anyai melegséggel, férfias határozottsággal, engedékenységgel mindent megnyerve tud bánni. - Nem kell ide a Kaunitz politikája - mondta magában mosolyogva - most az ő anyai és uralkodói nyelvén kell beszélnie, ilyenformán: „Gyermekeim! Testvéreitek fáznak és éheznek. Nekem, az édesanyátok szívének, okoztok örömet, ha nem hagyjátok nélkülözni, szenvedni embertársaitokat.”

Nagy, egyenletes betűivel sietve írta a felhívás szövegét. Semmi el ne vesszen a melegségből, közvetlenségből! Ugy hallják, úgy értsék meg szavait alattvalói, ahogyan kimondja, ahogyan szívéből, lelkéből jön. A toll gyorsan fut a nagy árkus papiroson, mikor lépéseket hall maga mögött. A császárnő hátra sem fordítja fejét, úgyis tudja, ki jött be a szobába. Hollfeld báróné, a felolvasónője. Ő maga rendelte be.

- Jól van, kedves báróné, mindjárt készen vagyok...

Csakugyan, alig telt el pár perc, a császárnő félre tolta maga elől a papirost. A felhívást holnap már mindenütt kiragasztják Bécs utcáin. A császárné maga szólítja fel híveit az adakozásra. Most az egyszer nem volt igazuk a rossznyelvű csúfolódóknak, hogy a nagy Habsburg-asszony, amíg csak lehet, más zsebéből gyakorolja az irgalmasságot. A császárné tetemes összeget írt alá a bécsi szűkölködők javára.

Az uralkodónő szeme meleg derűvel nézi az előtte álló asszonyt. Az ötvenhetedik évében levő Mária Terézia még mindig megőrizte teljes lelki, testi frissességét. Hollfeld bárónő öt évvel fiatalabb nála, de jóval idősebbnek látszik.

- Nos, kedves báróné, tegnap azt mondta, hogy a kis Annáról szeretne velem beszélni.

- Alázatos hódolattal bátorkodom megtenni a jelentést Felséged udvarhölgyéről, Seeberg Anna bárónőről, kinek sorsa iránt Felséged érdeklődni kegyeskedett.

Mária Terézia bólint.

- Ugy van, kedves Hollfeldné asszony. Szívemen viselem a fiatal leány boldogulását. Apjának megígértem, mikor magam mellé vettem, hogy mindent megteszek érte, amit csak lehet. Az a leány azonban - és most rosszalólag csóválta fejét - az utóbbi időben semmiképpen nem tetszik nekem. Sápadt, szomorú s amint hallom, sem a multságoknak, sem a szép ruháknak nem örül. Hát ez nincs rendjén. A fiatalság legyen jókedvű, ne lógassa fejét és ne sóhajtozzon. Erre ráér majd a mi korunkban. Akkor sincs valami sok értelme, de legalább meg lehet bocsátani. Nos, mi van Annával?

- A fiatal Seeberg Anna bárónő - nem akarok indiszkrét lenni - de hát sikerült megtudnom, nagyon szerelmes.

- Hát persze hogy szerelmes. - Mária Terézia arcáról pillanatra sem tűnt el a derű. - Ezek a fiatal leányok mindig ezt csinálják, sőt ha jól emlékszem, mi is ezt cselekedtük. A világ soha nem okosodik meg, kedves Hollfeldné, mert mire nekünk, öregeknek megjön az eszünk, itt vannak utánunk a fiatalok és folytatják ostobaságainkat. Hát a kis szőszke Anna szerelmes?... Na ne nézzen olyan komoran maga elé, kedves Hollfeldné. Anna szerelmes?... Hát aztán?... Ha jól emlékszem, a világtörténelem már jegyzett fel ehhez hasonló eseményt.

- Felséges asszonyom, Anna bárónő szerelme nem tartozik a szerencsés érzések közé.

- Ejnye, ejnye... - és a császárnő arcára egy kis árnyék borult. - Hát olyan rosszízű embert választott volna a kis leány, akinek nem tetszik? El sem bírom képzelni...

- Felséged kegyes engedelmével bátorodom megjegyezni, hogy nem a fiatalember érzésében van a hiba, hanem... Anna szegény és...

- Mi az? Mit beszél Hollfeldné? Mindíg kárhoztattam magában és több ízben megfeddtem érte, hogy nincs érzéke az élet gyakorlati ügyei iránt. Seeberg Anna fiatal, kellemes arcú, művelt, okos, jó kedélyű, egészséges - és ami legfontosabb, buzgón vallásos lelkiületű. Mit gondol, hány millióra rúg ez a sok kincs, ha összeszámolom?

- Én tudom, hogy felmérhetetlen kincs, de az öreg Brunsvik Antal, a fiatalember édes apja nem akarja belátni.

- Micsoda? Mit kell hallanom? A magyar kancellária elnöke, a derék, jó Brunsvik?...

- Ugy van, felséges asszonyom. Teljes erejével ellenzi a szerinte „szegény” leánnyal való házasságot. S bár a fiatalok nagyon szeretnék egymáshoz kötni sorsukat, az öreg Brunsvik kijelentette...

Várt egy pillanatig. Hollfeldné őszintén kedvelte a kis szőke udvarhölgyet és arra gondolt, hátha megindul a császárné szíve s valami tisztos hozománnyal lepi meg udvarhölgyét. Hiszen Anna serdülő kora óta itt él az udvarnál és édes apjának, a Szászországból ideszakadt Seeberg Márton udvari tanácsosnak csakugyan nincs semmije szerény fizetésén kívül. Ha a császárné úgy akarná, úgy rendelné, hogy esetleg a magánpénztárából...

Látta, hogy a felséges asszony megindult és reménykedve várakozott, hátha?...

De Mária Teréziáról köztudomású volt, hogy milyen könnyen indul meg szíve, olyan nehezen nyílik meg pénztárának zára. Nem volt nagyobb öröme, mintha segíthetett valakin, de még azokon is, kiket nagyon szeretett és akik közel álltak hozzá, úgy szeretett segíteni, hogy lehetőleg kevésbe kerüljön.

- Kedves Hollfeldné - mondta és nagy kék szemének pillantása panaszossá vált - hiszen tudhatná, hogy én nagyon szegény asszony vagyok. Annyi gond, vesződség árán tudok előre menni vagy éppen csak megállni helyemen, valahogy...

Gondolkozott egy pillanatig, aztán élénkebben folytatta: - Annán azonban mindenesetre segíteni kell. Nem is értem ezt a Brunsvikot... Micsoda rövidlátásra mutat ellenkezése? Nem tettem volna fel róla ilyesmit. Olyan hűséges emberem... Fia, az a szépen zongorázó Antal gyermekkori játszópajtása volt az én Józsefemnek...

- Ha szabad megemlítenem, Felség, hát ő az... A fiatal grófhöz vonzódik Anna bárónő szíve.

- De miért említi ilyen szomorú arccal? Amint hallottam, a fiatal Brunsvik muzsikális tehetsége mellett még igen képzett, jeles ifjú is. Fiam, József mindig meleg elismeréssel beszél róla. Hát miért csüggedezik, kedves Hollfeldné?

- Felség, a magyar kancellár azt mondja, hogy ő gazdag ember és így elvárhatja, hogy fia is gazdag családból házasodjék.

Mária Terézia bosszúsan rázta fejét:

- Ostobaság. Ez a Brunsvik nem gondolkozik logikusan. Hiszen éppen a gazdag ember engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy szegény leányt vegyen feleségül. Ha neki nem lenne vagyona, még érteném az aggodalmaskodást. De így?...

- Brunsvik Antal azt akarja, hogy fia jól nősüljön.

- Lehet-e jobban nősülni, mintha az ember ahhoz köti életét, akit szeret?...

Mária Terézia arcára most nagy, szinte fájdalmas komolyság borult. Fiatalkori szerelmére gondolt. A gyönyörű évek... Volt-e nagyobb boldogság számára, mintha együtt lehetett férjével, aki pedig szegény hercegnek született. És ő Európa leghatalmasabb birodalmának uralkodója... Mégis akkor érezte egészen, igaznak életét, mikor kezét Lotharingiai Ferenc kezébe tette és ott állt az Ur oltára előtt. Hány esztendő telt el azóta?... Hamvasszőke feje fehér lett, de a pillanat, élete beteljesedésének pillanata ma is éppen olyan erővel él lelkében, mint akkor, a szent eskü percében.

Aztán teltek, multak az évek, és a vidám, kedves Ferenc itthagytta őt. Egyedül maradt. Azóta Mária Terézia testén kívül a lelkében is viseli az özvegyi fekete gyászt.

Lehajtotta fejét, mert nem akarta, hogy míg a mult emlékeivel foglalkozik, bárki is szemébe nézzen és lelkében olvasson.

Mikor Hollfeldnére pillantott, már megint a régi, elfogulatlan hangon beszélt:

- Maga nagyon okos asszony, kedves báróné...

- Felség, mit ér itt az okosság? Ha egy fiatal leány fejébe vesz valamit, összegyűlhetnek tanácskozássra a világ valamennyi bölcsei és nem tudnak olyasmit kitalálni, ami segíthetne. Ugy mondták nekem, a fiatal bárónő sokat sír, mikor azt hiszi, hogy senkisémet látja.

- Igen, igen... - És az uralkodónő hangja már türelmetlenné vált. Az energikus emberek türelmetlensége élt benne, kik szeretik gyorsan dűlőre vinni az ügyüket és nem tűrik a sok töprengést.

Nem volt olyan aprólékos dolog, ami ne érdekelt volna Mária Teréziát. A nagy birodalom császárnője és királynője minden emberi ügyet közel érzett magához és nem találkozott olyan jelentéktelen, alárendelt személy környezetében, kinek magánviszonyairól ne tudott volna. Egy ízben megállította egyik szobaleányát, mikor a folyosón szembejött vele s megkérdezte tőle, hogy édesanyja felgyógyult-e már a tüdőgyulladásból? Aztán elrendelte, hogy a császári pincéből erősítő bort küldjenek a betegnek. Minden érdekelt, mindenki ügyével foglalkozott, de szeretett gyorsan végezni. Ugy gondolta, hogyha segíteni lehet, tegyük meg egy-kettő, habozás nélkül. Ha pedig nem lehet?... A reménytelen ügyeket halálosan unta. Ilyenkor kedvetlenül elfordította fejét.

- Bátorkodom még megemlíteni Felséged előtt - mondta Hollfeldné - hogy az öreg Brunsvik Antalnak nem csak Seeberg Anna bárónő szegénysége ellen van kifogása.

- Micsoda? - a császárnő most már haragosan kapta fel fejét. - Mi kifogása lehet az én udvarhölgyem ellen?

- Nem Anna bárónő személye ellen, hanem úgy mondja, a Brunsvikok fejedelmi vérből származnak és...

- Ezt nem is tudtam - vágott közbe a császárné.

- Igenis, felséges asszonyom. Nekem megmutatta az öreg Brunsvik gróf családfájuk táblázatát. Ősök, Henrik braunschweigi fejedelem - akit Oroszlán Henriknek is hívtak, - a 12. században nagyobb sereggel indult el a Szentföldre a hitetlenek ellen harcolni. A csapat Magyarországon vonult keresztül. A braunschweigi fejedelem egyik fia itt beleszeretett Andorás magyar ispán leányába és feleségül vette. Ez a fiatal herceg lett a Brunsvik család őse. A családi hagyomány azt mondja, hogy apja akarata ellenére házasodott és így nem viselhette a hercegi címet.

- Apja akarata ellenére házasodott?... - A császárnő arcán furcsa, kedves, kötekedő mosoly látszott. - A magyar ispán leánya talán nem volt elég gazdag?... Lám, lám, ha Oroszlán Henrik fia nem hallgat szíve szavára, Brunsvik Antal most nem mennydöröghetne azért, hogy fia Seeberg Annát akarja feleségül venni.

A báróné is mosolygott, de a császárnő intésére folytatta:

- Brunsvik Antal azt mondja, hogy a Seeberg familia még túlontul újkeletű. Anna édes apja Szászországból jött ide, mint egyszerű nemes és Felséged kegyelme juttatta álláshoz és ajándékozta meg bárósággal.

- Ugy van - bólintott Mária Terézia. - Anna édes anyja is udvarhölgyem volt fiatal korában. Én adtam férjhez udvari tanácsosomhoz, akit bárói rangra emeltem. Hát más baj nincs? Csodálom, hogy egy művelt, igazán nagyszabású ember, mint amilyen Brunsvik Antal, ilyen kérdésekkel foglalkozik.

- Felséges asszonyom kegyes engedelmével, Brunsvik Antal csakugyan egyike a legkiválóbb elméknek, sőt jellemeknek. De, hogy is mondjam csak?... Túlontul, mértéken felül büszke származására. Egyszer kijelentette nekem, hogy csak a maga fajtája, a vele egyenrangú emberek között érzi igazán jól magát.

- Ej mit - és Mária Terézia bosszúsan legyintett - ha én mindig csak rangombeli emberekkel akarnék együtt lenni, akkor egész nap lent ülhetnék a kapucinusok sírboltjában.

Aztán mosolygott és hozzá tette:

- De látja, kedves Hollfeldné, még sincs kedve az embernek folyton a Habsburgok kriptájában tartózkodni. Inkább itt a napvilágon szeretek dolgozni az életnek, az életért.

Egy pillanatig még elgondolkozott, aztán mint aki elhatározta magát, csak ennyit mondott:

- Köszönöm, kedves Hollfeldné asszony. Ugy látom, nincs más hátra, én magam fogok beszélni az öreg Brunsvik Antallal.

* * *

És négy héttel azután, hogy Mária Terézia kihallgatásra magához rendelte Brunsvik Antalt, a magyar kancellária vezetőjét, nagy díszes ünnepek között esküdött örök hűséget a fiatal Brunsvik Antal Seeberg Anna bárónőnek.

Az öreg Brunsvikot megpuhította a császárnő őfelsége, sőt úgy látszik, meg is barátkoztatta ezzel a házassággal, mert a fiatal pár iránt nagyon bőkezűen viselkedett. Átadta nekik martonvásári birtokát, hogy ott éljenek és gazdálkodjanak.

Az 1775-ik esztendőben nagy öröm köszöntött be a családhoz. A fiatal Brunsvik Antalnak leánya született.

- Ezt a kis leánykát én tartom keresztvíz alá - mondta Mária Terézia, mikor az örömhírt meghallotta és a fiatal anyát boldoggá tette az uralkodónő kegye.

A kis leánykát felséges keresztanyjáról Teréziának nevezték.

A keresztszülői ajándék még jobban növelte a család boldogságát.

A kis Teréz keresztelésének ünnepe után az uralkodónő grófi rangra emelte a Brunsvik-nemzetséget.

II. FEJEZET.

Brunsvik gróf és felesége, Anna, Martonvásáron éltek. Az öreg Brunsvik nagyon megszerette menyét. Gyakran lejött hozzájuk és gyönyörködött unokáiban.

Teréz már nem volt egyetlen gyermekük. Utána jött Ferenc, majd a kis Jozefin. Az öreg úr, kit pedig csak a császárnő közbenjárása tudott megpuhítani, sehol sem szeretett annyit tartózkodni, mint éppen Martonvásáron. Mentől jobban megismerte Annát, annál közelebb érezte szívéhez. Fia álmodozó, kiválóan művelt ember, sokat foglalkozik tudományos kérdésekkel, főleg filozófiával és pedagógiával. Az európai irodalomnak nem igen volt nála alaposabb ismerője akkoriban Magyarországon. Azonkívül szenvedélyesen szerette a muzsikát. Ha zongorájához ülhetett, teljesen megelégedezett az élet apró-cseprő dolgairól, melyek pedig együtt járnak a gazdálkodással.

A martonvásári nyolcezer holdas uradalom vezetése teljesen felesége kezébe került.

És csodálatos, a bécsi udvarhölgy, kinek sejtelve sem volt az efajta ügyekről, kinek élete ott telt el a Burgban, milyen hamar beletalálta magát az új viszonyokba. Hajnalban kelt, azonnal lóra ült és személyesen nézett meg mindent, ahol intézkedés, felügyelet kellett.

Mikor férjét adminisztrátornak és nevelési főfelügyelőnek nevezték ki Esztergomba, még erősebben munkához látott. Anna grófné kemény kézzel fogta a gyeplőt. Az uradalom alkalmazottai sokkal jobban tartottak tőle, mint a lágyszívű, érzékenylelkű, az aprólékosságoktól unatkozva elforduló gróftól. Anna jól látta, mennyire untatják férjét az élet prózai, kicsinyes ügyei s mert nagyon szerette urát, minden áron azon volt, hogy mindettől megkímélje. - Inkább csak foglalkozzék Antal közügyekkel, irodalommal, muzsikával, tudománnyal - szokta mondani. - A prózai munkák elvégzésére elég jó vagyon én is.

Alkalmazottaihoz szigorú volt, de maga iránt sem volt elnéző. És ha férje - s ez nagyon gyakran megtörtént - közbenjárt egyik-másik lusta, hanyag vagy lelkiismeretlen emberért, Anna csak fejét rázta:

- Azt hiszed, saját magamnak megbocsátanám az ilyesmit? Soha! Lehet, hogy kissé vagy talán nagyon is kemény természetű vagyok, de mikor magam felett tartok ítéletet, nem használok más mértéket, mint a többi embernél.

És ez igaz is volt.

Az öreg Brunsvik, ha csak teheti, lejön Martonvásárra és nagy meglepéssel látja, hogy a gazdaság teljesen rendben van. Ha valamit kifogásol, csak az, hogy menyé túlságosan sokat fáradozik.

Egy ilyen gyöngéd szemrehányásra Anna mosolyogva mondta:

- Én semmit sem hoztam a Brunsvik-házhoz, illő hát, hogy becsülettel vigyázzak mindenre és összetartsam, ami itt van.

Az öreg Brunsvik haragosan támadt menyére.

- Semmit sem hoztál? Ezt nem akarom többet hallani! Felmérhetetlen kincset hoz egy szerető, hűséges asszony a házhoz.

- Férjem gazdaggá tett engem.

- Te tetted őt gazdaggá! - felelt az öreg úr és megindulva gondol arra a most már százszor áldott órára, melyben a császárnő és királynő maga elé rendelte.

Ha Martonvásáron kigyönyörködte már magát fia harmonikus házasesetében és kis unokáiban, átmegy Győr vármegyébe második fiához, Józsefhez, Alsókorompára.

Korompa volt a Brunsvikok ősi birtoka. A családi hagyomány szerint Korompa még Andorás ispáné volt, kinek leányát a braunschweigi herceg fia feleségül vette. Az öreg Brunsvik Korompáról is elégedett szívvel távozhatott.

Majthényi Mária bárónő, József fia felesége, kiváló, emelkedett lelkű asszony, ki rengeteget dolgozott a magyar társadalmi élet felvirágoztatásáért, mikor férje később országbíró lett. Később, évtizedek múlva áldozatrakész munkatársa lesz Teréznek is.

* * *

Az 1780-ik év őszén fekete gyászruhát ölt Brunsvik Antal egész családja. Mária Teréziát, a nagy császárnőt és királynőt gyászolják. Anna grófné Bécsből, a temetésről egészen megtörtén kerül haza.

Teréz, Ferenc, Jozefa, a gyermekei is fekete ruhában játszanak a parkban. A fekete ruhát sokáig kell hordaniok, mert alig telt el a királynőért hordott gyász, mikor az öreg Brunsvik Antal is jobb világba költözött...

A végrendelet Korompát Józsefnek, az országbírónak hagyta, Antal a martonvásári uradalmat örököli.

Brunsvik Antalné, mintha csak borus gondolatait akarná elűzni, még szorgalmasabban dolgozik. Gyermekeivel sem tud sokat foglalkozni.

A telet azonban minden esztendőben budai palotájukban töltik s ott kitűnő tanárokat vesz melléjük.

Ám a gyermekek lelkének az irányítása elsősorban az apa kezében van. Nem mintha Brunsvikné nem tett volna meg értük mindent. De férje érdeklődését mindenekfelett az elvont, elméleti dolgok kötötték le, őt ellenben az élet gyakorlatiassága érdekelte. Ugy gondolta, neki kell összetartania a vagyont, hogy semmi kár ne érje gyermekeit. Örökösége takarékoságával, nagy munkaerejével és szervezőképességével párosult és sok bajon, vészen átsegítette a családot.

Férjét ezalatt a gyermekek - elsősorban Teréz - lelkivilága foglalkoztatta.

Hiszen másik két gyermeke, Ferenc és Jozefa ellen sem volt semmi panasza. Ferenc egy kicsit önző, erőszakos, de szorgalmas, Jozefa ritka széparcú gyermek, ötletes, színes, meglepően elmés, de nagyon is könnyen befolyásolható. Szereti a különcködést és minden kritika nélkül meg akarja valósítani képzelete és hangulatai játékát. Saroltáról, a legkisebbikről - odahaza Lottinak hívják - még csak azt lehet megállapítani, hogy kedves, vidám természetű gyermeknek mutatkozik.

Hanem Teréz?...

„Gondolatai szinte túlértek korához képest - írja Brunsvik Antal gyermekeiről vezetett naplójában. - Ezek a gondolatok nagyon is komolyak, de sohasem teljesen elvontak. Teréz lelke emelkedett és mégsem hagyja el a reális talajt. Önzetlen, szinte az önfeláldozásig; egyben józanul megfontolt. Magáról sokat tartó, képességeit megbecsülő és embertársaival melegen együttérző. Teljesen tisztában van rangja kiválóságával és előkelőségével; de tisztában van az ezzel együttjáró kötelességekkel is. Bámulatos gyerek. Azt mondhatnám, bámula-

tos „kis ember”... Valami nagyon szerencsés vegyülékben kapta anyja és az én tulajdonságaimból azt, ami hasznos reá nézve. Okos, kitartó, igazságos, energikus, mint az anyja. Anyjának nagy szervező- és munkaereje mutatkozik már benne. Igen sok érzéke van a gyakorlati dolgok iránt. Művészszeretetét, az irodalom és tudomány kérdéseiben való elmélyedést tőlem kapta örökségül. Lehet, hogy tőlem örökölte azt is, hogy erős érzéke van az emberi együttérzés, szolidaritás iránt. Aztán itt a muzsika... Mi Brunsvikok, mind muzsikálisok vagyunk. De ez a kis Teréz néha igazán meglep érett, eredeti felfogásával.”

Az eljövendő idők igazat adtak az apa feljegyzéseinek, ki a serdülő leánykában meglátta, felismerte a magasabb célokra hivatott, felsőbbrendű embert.

III. FEJEZET.

Az 1783-ik esztendő tavaszán nagy estélyt tartottak Széchenyi Ferenc gróf budai palotájában.

A főúri társaság színe-java összegyűlt - köztük Brunsvik Antal és felesége.

A vendégek egy részének feltűnt, hogy a házigazda és felesége néha-néha halkán, mosolyogva, néhány szót váltanak Brunsvikékkal. Majláth Ferencné hallja is, mikor a háziasszony halkán mondja Brunsviknének:

- Szerettem volna délutánra rendezni az összejövetelt, de valahogy nem ment... Remélem a kis leánykát nem fárasztja ki, ha túlságosan későig fentmarad?

- Egész nap pihent - felelt Brunsvikné - és mikor megmondtuk neki, hogy itt Zmeskall Miklós, a kiváló zenei szakértő hallgatja meg a játékát, hát nagyon boldog volt.

- Nem is lehetett volna visszatartani - vágott közbe Brunsvik mosolyogva. - Teréz még csak nyolc éves, de már ismeri Zmeskall cikkét, melyet arról a bonni csodagyermekről, arról a Ludwig van Beethovenról írt. Ugy beszél erről a bonni fiúról, mint Mozart esetleges utódáról... Pedig Zmeskall fiatalkorra ellenére a legképzettebb, leghozzáértőbb kritikusok egyike. Mikor a cikkét Teréznek felolvastam...

- Férjem elkényezteti Terézt - vágott közbe Brunsvikné. - Szerencsére a gyerekek eddig nem ártott vele. De ha van valami összeütközés közöttünk, az mindig csak Teréz miatt van. Nem is tudom, miért kellett Zmeskall cikkét megismertetnie a gyermekkel?... Azóta folyton arról a bonni „csodáról” beszél, hogy szeretné tőle hallani szerzeményét, az Adagio-t. De én bizony leintettem. Elégedj meg azzal, hogy most Zmeskall úr előtt játszol...

- Anna nagyon jól le tudja inteni az embert - mosolygott Brunsvik - nekem is bőven van részem benne.

- Nem árt az nekünk, férfiaknak - szólt közbe a házigazda tréfásan. - Mindnyájan rászorgálunk.

- Az én uram meg különösen - mondta Brunsvikné és a panaszos szavak közben olyan rajongó szeretettel nézett Antal grófra, hogy senki sem vette komolyan panaszát. Különben is Brunsvikék boldog házasságát példaképen emlegették.

Éppen ezért Széchenyi gróf, a házigazda derüsen bízta:

- Na halljuk, mi van a rováson, kedves grófné? Te pedig Antal, húzd össze magad, míg rád olvassák bűneidet.

- Hát először is, annyit fáradozik a gyerekekkel, hogy a tanároknak és nevelőknek úgyszólván semmi dolguk. A Brunsvik-házban nevelősködni pompás, kényelmes állás - mondhatnám sine-cura - mert férjem-uram ő kegyelme magára vesz minden fáradságot. Ő beszél a gyermekeknek az emberiség nagy szellemeiről, Washingtonról, Franklinról, Voltaireről meg a többiekről... Ő tanítja őket nyelvekre, zenére... Nem is tudom, miért nem alapít nevelőintézetet, mint az a svájci tudós... Ejnye ni, a nevét elfelejtettem.

- Pestalozzi Henrik - sietett felesége segítségére Brunsvik. - Jó, hogy említetted. Szeretnék Svájcba utazni, hogy meglátogassam a nevelőintézetét.

- Egyelőre csak ne szökj Svájcba ahhoz a Pestalozzihoz, hanem halljuk tovább a bűneidet.

- Teréz leányunkat, ezt a nyolcadik évében lévő gyermeket komoly ember számba veszi - folytatta Anna.

- Mert az is. - És Brunsvik arcára, melyen eddig tréfás mosoly játszadozott, most nagy komolyság borult. - Az élet felelősségét átérző kis ember a mi leányunk.

Aztán gyorsan félbeszakította magát.

- De ne legyünk izléstelenek, édes Anna és ne dicsérjük gyermekünket. Mert panaszkodás ürügye alatt voltaképpen te is ezt teszed.

A komornyik Zmeskall Miklóst jelentette.

- Mi bizony szívesen hallgatnók a „panaszkodást” akármeddig, de megjött a várvavárt bécsi vendég - mondta Széchenyi Ferenc és Brunsvikné felé fordulva folytatta: - Engedje meg grófné, hogy kegyes gráciájába ajánljam Zmeskall Miklós urat.

A fiatalember mélyen meghajolt Brunsvikné előtt, kezet csókolt, köszönt a társaságnak, aztán a bécsi hírekről kezdett beszélni.

Zmeskall Miklós a bécsi kancellária hivatalnoka volt. Nagy zenebarát és gyakran lejárt Budapestre. A muzsikát kedvelő főúri társaság szívesen látta vendégül.

Brunsvik gróf figyelmesen nézte a fiatalember lelkes szemét, magas homlokát és valami nagy benső meglegedés szállta meg a gondolatra, hogy ez az ember fogja megbírálni Teréz zongorajátékát.

Ő maga is alaposan képzett muzsikus, de mégis apa. Idegennek, elfogulatlan, hozzáértő idegennek kell megítélnie a kisleány képességét.

Azt már hallotta Zmeskallról, hogy amilyen udvarias, kedves, előzékeny a társaséletben, olyan szigorú és elfogulatlan kritikus. A kritikusként - írta egy ízben - nem szabad sem ellenszenve, sem rokonszenve szavára hallgatnia. Amelyik kritikus ítéletét akár a szeretet, akár a gyűlölet megvesztegeti, annak nincs jelleme. Már pedig a jellemtelen kritikusként nincs kártékonyabb teremtés a művészet birodalmában.

Brunsvik Antal most megemlítette Zmeskall előtt ezt a cikket és hozzá tette:

- Arra kérem, legyen szigorú és kemény, mikor kis leányom képességéről mond ítéletet. A kemény, igazságos bírálat még soha igazi tehetséget tönkre nem tett. De a túlságos elnézés már sokat ártott.

- A gróf úr nyugodt lehet - amennyiben megbízik ítéletemben.

- De hát hol a kis Teréz? - érdeklődött Forgách grófné.

- Itt várakozik nevelőnőjével az orgonateremben - válaszolta Brunsvikné. - Gyermek még, nem való ilyen nagy társaságba. Előadás után azonnal haza is megy. Azt akarom, hogy a gyermek lelke semmiféle rázkódtatást ne szenvedjen.

- Ugy van - helyeselt Majláth gróf. - Akármilyen tehetséges is, a hiúságot nem szabad felébreszteni benne.

- Nem, ettől nem félek - mondta Brunsvik határozottan. - Teréz lelkéből éppen úgy hiányzik a hiúság, mint az irigység. Persze most - és bocsánatkérően nézett körül - azt gondolják: íme az elfogult apa. Pedig hogy megmutassam, mennyire nem vagyok részrehajló, azt is megmondom, a hiúság és irigység csak azért hiányzik belőle, mert nagyon is érzi saját értékét. Most pedig ünnepélyesen megígérem, hogy ma este egy szót se beszélek többet leányomról.

Ebben a pillanatban kitárultak az aranyosszélű, nagy, fehér ajtók.

- Mindjárt beszél ő saját maga helyett. - És a háziasszony mosolyogva intett a társaságnak, hogy induljanak a koncertterem felé meghallgatni a kis Brunsvik Teréz játékát.

* * *

Teréz ott állt a hatalmas, kinyitott zongora előtt. Mögötte a zenekari kíséret.

Sokfodrú, fehér tarlatán ruhájában, fürtökbe csavart hajával még törekenyebbnek látszott, mint rendesen. Még nem töltötte be nyolcadik esztendejét. Fizikailag különben is jóval később fejlődött, mint kortársai.

Mikor a társaság bejött, mélyen meghajolt. A meghajlás tiszteletteljes, szertartásos, ahogy a szokás főrangú körökben előírja és mégis gyermekesen bájos és kedves. Ami legfeltűnőbb, hogy finom kis arcán, nagy barna szemében semmi bátortalanság, semmi elfogultság. Szerényen, öntudatosan állt helyén és komoly tekintetével körülnézett a fényes társaságon. Mintha csak azt mondta volna tekintete: köszönöm, hogy eljöttetek meghallgatni, azt adom nektek, ami képességetől, erőmtől telik, fogadjátok szívesen, amit nyújthatok.

Brunsvik Teréz hosszú életén, nyolcvanhat esztendőn keresztül mindig önérzetes és szerény maradt, hallgatagon, mindig tettekre kész; saját kiválóságát, erkölcsi fensőbbiségét és erejét a gyöngék, a segítségre szorulóknak, a védelmet kérők és várók szolgálatába adva.

Teréz jóformán senkit sem ismer a társaságban szülein kívül. De a sok ismeretlen ember nem zavarja. Édes apja oda megy hozzá és fülébe sugja:

- Zmeskall is lejött Bécsből, kis leányom.

A gyermek halvány, keskeny arca kipirult.

- Az jó - felel halkan. - Apus meg ő, ti ketten értetek a muzsikához.

- Micsoda?... Ilyen rossz véleményed van a társaságról, mely meghallgatásodra összegyűlt?

- Én nem ismerem őket - mondja Teréz komolyan, - de Zmeskallról tudom, hogy ért a muzsikához.

Nem folytathatja tovább, apja felemeli és felülteti a zongora előtt álló székre. A vézna kislány, komolyan, minden izgalom nélkül néz maga elé... A közönség szívét melegség fogja el és tapsolni kezdenek.

A kis Teréz Rosetti koncertjét adta elő zenekíséret mellett. Játéka finom és erős, nagyvonalú, de mégis minden részletet megérezkítő. A magyar főúri társaságban igen sok zeneértő volt és lelkesen, melegen tapsoltak.

Zmeskall is összeütötte tenyerét, aztán oda lépett a zongorához és bemutatkozott a kis leánykának. Mélyen meghajolt a gyermek előtt, mintha felnőtt hölgyet üdvözlőne és úgy mondta nevét:

- Zmeskall Miklós.

Teréz arca piros lett.

- Istenem. Mennyire örülök, hogy itt van...

- Igen, igen... mosolygott a fiatalember - de most arra kérem, játsszék valamit, amit szeret, amit egészen közel érez magához.

A következő pillanatban már felhangzott Beethovennek, a tizennégy éves gyermekmuzsikusknak kompozíciója, az Adagio.

Zmeskall figyelmesen hallgatta.

- Köszönöm - mondta halkán, mikor Teréz befejezte játékát. És megint meghajolt a gyermek előtt, most még sokkal mélyebben, mint az imént.

És a nyolcadik esztendejében levő kis gyermek az ő csodálatos erős ösztönösségével megértette, hogy ez a második meghajlás már zenei képességének szólt. Olyan boldogság fogta el, amilyent eddig még nem érzett életében.

- Ezt a darabot szeretném eljátszani szerzője előtt - mondta halkán.

- Ki tudja? - mosolygott Zmeskall. - Még lehet rá alkalma.

- De hogyan? Nem hiszem, hogy mi valaha is Bonnba utaznánk.

- A fiatal Beethoven nem marad sokáig Bonnban.

A főrangú társaság tagjai sorban oda jöttek Terézhez, elhalmozták dícséretekkel, de a kis leány semminek nem örült annyira, mint mikor Zmeskall azt mondta neki csöndesen: - Köszönöm.

Hátha azt hallotta volna, amit a fiatal ember Brunsvik gróffal beszélt.

- Gróf úr, azt hiszem, a kis leány egyike a legmuzsikálisabb lelkeknek. Előadási módja - ez csodálatos ilyen gyermeknél - teljesen érett. Hogy előadási képességéhez járul-e majd teremtmő erő, azt még nem lehet megállapítani. De hogy kevesen fogják úgy átérezni és megérteni a zenét, mint gróf úr leánya, az egészen bizonyos.

Brunsvik megszorította a fiatalember kezét és most ő mondta:

- Köszönöm...

Teréz rengeteg virágot, cukrot, ajándékot kapott. Hálásan fogadta a szeretet jeleit, de szeme akkor ragyogott fel boldogan, mikor apja azt mondta neki:

- Meghívtam Zmeskall Miklóst Martonvásárra. Nyáron majd ellátogat hozzánk.

- Igen, igen... - És Teréz átölelte apja nyakát. - Aztán majd beszél nekünk Beethovenről, a bonni csodagyerekről.

- A mi Terézünk - mondta később Anna grófné férjének és nevetett, de egy kis bosszus vonás is látszott szája körül - úgy beszél erről a bonni csodagyerekről, mint valami királyfiról. Nem szeretem az efajta túlzott ábrándosságot.

- Annuskám - és a gróf mosolyogva csókolt kezét feleségének - te vagy a világ legokosabb asszonya, de bizony néha csacsiságokat beszélsz. Teréz még 8 éves sincs és ez a zseniális gyermek, ez a Beethoven, ha jól hallottam, 14 éves. És - most egyszerre nagyon komollyá vált arca - ott gyötrődik Bonnban a szerencsétlen, részeges apja mellett. Szánandó fiú... Serdülő korban egy ilyen nyomorult, züllött, részeges ember kiszolgáltatottjának lenni... Nem tehetnénk mi ezért a fiúért valamit...?

- Nem tudom, hogyan, miképen? - vágott közbe türelmetlenül a grófné, mert őt bizony nem érdekelte az egész ügy. Sok szerencsétlen gyermek él a világon, nem lehet mindegyiken segíteni.

Anna nagyon is megbecsülte férje emberbaráti szeretetét és buzgólkodását, de úgy gondolta, hogyha ő is a humanitás szolgálatába adja magát, mint férje, ki vezeti a martonvásári uradalmat?

- Egyikünknek szorosan kell tartania a gyeplőt - gondolta a grófné - és mivel férjem annyira boldog ábrándjaival, ábrándjaiban, ez az egyik én leszek. Mert én minden esetben és minden körülmények között megőrzöm azt, ami a gyermekeké.

Gondolataiból férje tréfás hangja riasztotta fel.

- Miért csak Terézt kárhoztatod gyerekes rajongásáért? A napokban rajtakaptam Jozefint, hogy valami fehér túllt kötött fel magának uszályul és folyton azt motyogta: „Most jönnek az apródok, hozzák a sleppet utánam, mert én királyné vagyok.”

Most már Anna grófné is nevetett.

- Jozefinnek majd meghúszom a fülét. Teréz muzsikálási rajongása mellett legalább pontosan elvégzi leckéjét és megcsinálja feladatát. Soha hanyagságon, lustaságon nem lehet kapni, de Jozefin boldog, ha lophatja a napot. Hát majd rácsördítek egy kicsit, mielőtt királynévá koronáznák!

- Majd én, édes Annám... - és Brunsvik szinte ijedten nézte szigorú feleségét. - Tulajdonképpen nem is kellett volna ezt a királyné-dolgot meg az apródokat elmondani. A gyermekek hadd játszanak. Ha játék közben meg is figyeljük őket, nem szabad ellenük fordítanunk tapasztalatainkat. Játzás közben hadd érezzék teljesen szabadoknak magukat.

- Nem szeretem én ezt a sok szabadságot - és a grófné a fejét csóválta. - De hát legyen, amint akarod. Most csak annyit mondok, hogy rettenetesen elkényezteted a gyermekeket. Mondd csak, Pestalozzi, az a svájci nagy nevelő is így csinálja?

- Nem, édesem - mondta a gróf nagyon komolyan. - Én csak kontár vagyok, de az a svájci tudós lélekformáló - vagy ami annál is sokkal több - lélekfelszabadító.

IV. FEJEZET.

Az 1787-ik esztendő őszén nagy a készülődés a martonvásári kastélyban.

Brunsvik gróf elhatározta, hogy 13-ik évében levő Teréz leányát bécsi nevelőintézetbe adja. Mikor tervét feleségével közölte, a takarékos Anna grófné egy pillanatra összehúzta szemöldökét.

- Csak sokba ne kerüljön. A tavalyi termés nem volt éppen a legjobb.

- Ezt még kibírja a martonvásári uradalom - és Brunsvik mosolygott. Egy kicsit mulattatta felesége túlzott takarékosága, de egyben meghajolt kitünő gazdálkodási módszere előtt. Annyi bizonyos, hogy Anna Martonvásárból valóságos kis paradicsomot csinált. Nagy tavakat lecsapoltatott és a mocsár helyén kitünő termő-, televény földet nyertek. Egy bécsi mérnökkel nagy területet csatornáztatott és kerti gazdaságot rendezett be. A martonvásári zöldség és gyümölcsfélék messze földön elhíresedtek. A pozsonyi és bécsi piacon ugyancsak kapkodtak mindent, ami a fehérmegyei Brunsvik-uradalomból jött fel hozzájuk.

Brunsvik tudta, hogy felesége panasza nem egészen őszinte a rossz esztendőről. El is mondta Annának a régi anekdotát az egyszeri gazdáról, ki a rossz termés miatt sopánkodott. Mikor faggatni kezdték, hogy a búza nem ütött talán be? - azt válaszolta, hogy a búza kitünő volt. A rozs nem adott elég szemet? De bizony, a rozs jól eresztett. Hát talán a zab?... A zab ellen sincs kifogásom... A krumpli?... Alig bírták a sertések felfalni. Hát akkor talán szénában, sarjában volt szükség?... A gazda csak fejét rázta. - Akkor hát mi a baj? - A mák, tekintetes uram, a mák volt nagyon gyöngye.

Anna nevetett, de tovább panaszkodott, mert félt, hogyha bevallja a jó esztendőt, férje még többet áldoz társadalmi célokra, irodalomra, művészetre. Ezeket a nemes felbuzdulásokat - úgy vélte - korlátok közé kell szorítani.

De Teréz bécsi taníttatásába mégis beleegyezett. Ha nem beszélt róla, éppúgy tisztában volt legidősebb gyermeke kiváló szellemi képességével, mint férje. Sokszor sóhajtván gondolt arra, hogyha ma is olyan élet lenne a bécsi udvarban, mint az ő leánykorában, Terézből kitünő udvarhölgy válnék. Sőt talán később főudvarmesternő?... De a kedélyes, közvetlen, emberekkel művésziileg bánni tudó Mária Terézia helyett II. József, a komor, fiatal uralkodó ült a trónon. A bécsi Burgba nem kíváncszott menni senki. Még az is szívesen szabadult volna el, akit sorsa, élete odakötött. Brunsvikné egyízben felkereste régi barátját, Kaunitz kancellárt. Az öreg herceg borus arccal dörögött a megváltozott helyzetről, világról. A fiatal József császár természetből is komor, magános lélek, családi szerencsétlensége miatt azonban még jobban elkeseredett. Felesége, akit olyan nagyon szeretett s akit soha elfelejteni nem tud többé - a szépséges, fiatal páрмаi Izabella - hirtelen meghalt. Azóta nagy az ára minden szónak, ami a császár ajkán kijön. Mintha nem is ember lenne, hanem gép, melyre elvégzendő feladatokat bíztak.

Anna leverten hallgatja az öreg kancellárt. Teréz hát nem lesz a Burgban udvarhölgy, de akkor is jó, ha pár esztendeig Bécsben marad. Olyan lelkiismeretes, buzgó és annyira szereti a tanulást.

Az is megnyugtatja a grófnét, hogyha Teréz Bécsben lesz, Zmeskall Miklós hugával együtt gyakran felkeresheti.

Zmeskall komoly, huszonkilencedik esztendejében járó férfi. Szülei halála után hugával együtt él a császárvárosban. Többször lent járt Gabriellával Martonvásáron. Anna grófné nem igen melegedett fel idegenek iránt, de Zmeskallt és Gabriellát nagyon megkedvelte.

Teréz, bár eleinte kissé szomorú, hogy martonvásári otthonától, szüleitől, testvéreitől elszakadt, csakhamar kitűnően érzi magát a bécsi iskolában.

Az intézetben több magyar mágnáskisasszony van, ezek között akad néhány, ki Teréznek későbbi életében is mindig bizalmas barátja és munkájában segítő társa lesz. Ilyen volt Cziráky Marián, a későbbi Forgách grófné, aki mindig ott állt Teréz mellett, mikor szükség volt rá.

Cziráky Marián jegyezte fel Terézzől ezt a kis történetet:

Teréz kitűnően beszélt németül és franciául. Marián azonban angolul is tudott. Az igazgatónő az első napokban még nem tájékozódott a leánykák nyelvismeretéről s miután Mariánnal angolul beszélt, a mellette álló Terézt is ezen a nyelven szólította meg. Látva a kis leány zavarát, hirtelen németre fordította a beszélgetést.

Teréz egyetlen szót sem szólt a dologról, még legbizalmasabb barátnőjének, Mariánnak sem, hanem mikor egyik legközelebbi látogatónapon Zmeskall hugával együtt felkereste, azt mondta Gabriellának:

- Gabriella, nekem szükségem lenne egy jó angol könyvre. Légy olyan kedves és küldj be nekem valami szépirodalmi munkát.

- No-no - tréfálkozott Zmeskall - édes apja csak zenetörténeti könyvekre adott engedélyt. De hát nem bánom, legyen. Gabriella - fordult hugához - te be fogod hozni Teréznek, utólagos szülői engedelem reményében, a wakefieldi lelkészt.

- És ne felejtsek el a szótárt sem.

- A wakefieldi lelkész elég könnyű olvasmány.

Teréz nevetett.

- Félek, nekem súlyos lesz szótár nélkül.

- Odahaza tanultál angolul? - kérdezte Gabriella.

- Sehol se tanultam.

Gabriella rábámult. Zmeskall pedig nevetve kérdezte:

- De hát akkor hogy akar neki menni a regénynek, ha egyáltalában nem érti a nyelvet.

- Kedves jó Zmeskall, maga mindig szíves volt hozzám, küldje csak be azt a lelkészt a szótárral együtt.

- Hát jól van, kis zsarnok. Most pedig mondok valami ujságot, aminek örülni fog. Emlékszik még, mennyit beszélgettünk a martonvásári parkban Ludwig Beethovenről?

- Talán valami új szerzeményét hozta el? Jaj, de örülök.

- Ennél sokkal nagyobb ujság. Beethoven Bécsbe jön és lehet, hogy itt koncertet ad.

* * *

Kora hajnali órában azzal keltették fel Martonvásáron Brunsvik Antalt, hogy a császár gyorsfutárt küldött le hozzá.

A gróf gyorsan öltözött és hívatta a futárt. A borítékon lévő nagy pecsétet látva, alig bírta a meglepetés kiáltását visszafojtani.

Brunsvik ismerte a pecsétet, ez jelezte a császár sajátkezű levelét.

Egyedül maradt és gyorsan felvágta a borítékot. A levélben csak ennyi állt:

„Azonnal jöjjön. Várom. József.”

Anna grófné személyesen ügyelt fel, hogy gyorsan csomagoljanak férje számára. Szeretne egyet-mást megbeszélni, többek között szeretne utasítást adni, hogy mit intézzен el, ha Terézt felkeresi. De olyan izgatottnak látja urát, hogy nem meri zavarni. Valahogy megérzi, hogy ez a néhány császári szó - Brunsvik azonnal megmutatta neki az uralkodó levelét - sorsdöntő változást hozhat. És a máskor olyan energikus asszony most félénk. Ha férje szólna, ha kérdezne valamit, ő is neki bátorodnék. De Brunsvik hallgat. Szemmel láthatóan nem akarja, hogy zavarják. Mikor egyedül marad, magára zárja dolgozószobája ajtaját és fel-alá járkál.

Egyszerre megáll. Mintha Józsefet látná maga előtt. Nem a Szent Német-Római Birodalom császárat, nem a kalapos királyt, ahogy a magyarok csúfolják uralkodójukat, aki nem akarja, hogy Szent István koronáját fejére tegyék. Nem is a Habsburgok birodalmának ura áll előtte, hanem a gyermekkori játszótárs... Ott Schönbrunnban, a szökőkutak mellett, a gloriett körül.

Ott játszottak legszívesebben. Milyen meleg, kedves, közvetlen tudott néha lenni ez a merev, zárkózott lélek. Mert József merev volt, majdnem mindenkiel szemben. Hideg, kimért, gőgös - mondták róla.

Brunsvik Antal most visszaemlékezett egy-egy pillantására, mosolyára és arra gondolt: nem gőgös, nem rideg, csak kivételesen magános lélek. Miért?... Erre nincs magyarázat. Így született. Így, hogy magánosan, egyedül éljen. Pedig - és ezt Brunsvik legyőzhetetlen bizonyossággal tudja - a császár maga előtt is rejtegette, mennyire vágyódik, sóvárog a szeretet, közeledés után. De nem tud közel férni az emberekhez, mint ahogy azok sem tudnak hozzá.

De azért voltak pillanatok - Brunsvik tisztán, világosan emlékszik rájuk most is, mikor halántékán már hosszú, fehér csík vegyül hajába - mikor ez a különös gyermek, a hatalmas birodalom örököse vállára tette hosszú, keskeny kezét és derülten, mosolyogva mondta: - Antal! Mi ketten megértjük egymást. Mi mindig jó barátok leszünk, úgyge? Mindíg...

Ujra felolvassa az uralkodó párszavas levelét. Hivatja. Bécsbe rendeli. És Brunsvik Antal előtt most sem a hatalmas nagy úr képe jelent meg, hanem kis játszópajtásé.

Váltott gyorsfogattal hajtatt, hogy minél előbb eleget tehessen uralkodója parancsának.

Azok, kik lelkükben hívek maradtak Mária Terézia fiához és a Habsburg-házhoz, II. Józsefet magukban is csak „uralkodó”-nak nevezték. Királynak nem mondták, hiszen nem koronáztatta meg magát. Császárnak nem akarták nevezni, mert mi köze a független magyar nemzetnek és a magyar királyságnak a németek császárához? Hát maradjunk csak az uralkodó szónál addig, míg a félreértések elsímulnak. Brunsvik úgy hiszi, úgy akarja hinni, hogy ennek meg kell lennie. Holnap, holnapután vagy nagyon sokára?... Be sem látható időn túl?... A nemzetek időszámlálása a zsoltároké, hol ezer esztendő annyi, mint a tegnapnak az ő elmúlása.

Brunsvik a kocsi gyors vágatása közben azon gondolkodik, vajjon miért is hivatja az uralkodó?

Csak annyit tud, hogy a Habsburgok birodalmában egyre vészesebb, viharosabb a hangulat. Magyarország nem akar másnak engedelmeskedni, csak a koronás királynak. József pedig vonakodik letenni az esküt. Itt is, a túloldalon is vannak emberek, kiknek érdekükben áll az ellentétek szítása, kiélesítése. József törvényszegésével maga ellen tüzeli a rendeket és a vármegyéket, a császárt pedig ősi Habsburg-büszkeségénél fogják meg.

Nehéz idők... Az ég, mintha teljesen beborult volna...

Mihelyt Bécsbe érkezett, még Terézt, a leányát se kereste fel, hanem egyenest a Burgba sietett.

Szinte megijedt, mikor meglátta József komor, sápadt arcát.

Ezen a sápadt, vértelen arcon azonban most is törhetetlen energia, akaraterő ül s az a kéllehetetlen elhatározás látszik rajta, hogy ragaszkodik ahhoz, amit jónak és helyesnek ítél. Ragaszkodik az egész világgal szemben! Kezét nyújtotta és Brunsvik érezte, hogy az ütőerősen lüktet. Szíve megtelt mély és forró szánalommal. Szerette volna megkérdezni: nem beteg, nem lázas, felség? De tudta, hogy az udvari etikett a kérdést nem engedi. Semmiféle kérdést nem enged. A fejedelmek előtt némán kell állni és várni, míg szólnak.

- Örülök, hogy eljött. Biztosra vettem, hogy számíthatok a jövetelére és szolgálatára.

- Felséged alázatos híve és szolgálja vagyok. Mintahogy ősei szolgálja volt minden nemzetiségem. Véretem, fajtámat tagadnám meg, ha másként viselkedném, mint őseim.

József bólint.

- Brunsvik, ma ez nagy szó, hiszen ma csak az számít jó magyarnak, aki a Habsburgok ellen lázít és aki ellene szegül az uralkodó hatalmának.

Brunsvik tudta, mit kockáztat, hogy milyen veszedelmeket rejt az ingoványos talaj, melyre most rálépni szándékozik. De úgy érzi, nem hallgathat. Nem szabad hallgatnia.

- Felség, szabad-e hivatkoznom arra a jóindulatú kegyességre, melyet állandóan tanúsított irántam? Szabad-e megmondanom, hogy az őszinte beszéd éppúgy kötelessége az alattvalónak, mint a hűséges szolgálat?

- Ugy van, Brunsvik. - És a császár arcán valami szomorú mosolyféle suhant át. - Látom, valami nagy kellemetlenséget akar nekem mondani. Rendben van. Felhatalmazom rá.

- Felséges uram, akkor hát ha beszélnem szabad, megmondom: a nemzet haragja sujtana arra a vakmerőre, ki a magyar király ellen még csak gondolatban is véteni merészel.

- Értem. - És József szintelen arca mintha még halványabb lenne egy árnyalattal. - Maga is a régi nótával jön, Brunsvik. Pedig - tette hozzá és furcsa, szomorú gúnymosoly fut át ajkán - egy ilyen tehetséges muzsikusz, mint maga, egyebet is tudhatna. Látja - folytatta gyorsan, mikor Brunsvik nyugtalan mozdulatát észrevette - még jól emlékszem a kedves kamarazeneestélyekre apja ura házában. Maga akkor olyan eredeti felfogással játszott és most...

Egyszerre vége volt az ironikus évődésnek s a császár homlokán kemény ránc futott végig.

- De hát minek kárhoztatom magát, mikor Kaunitz herceg, édesanyám öreg kancellárja is ezt a nótát fujja. Mi lesz a koronázással?... De hát értse meg Brunsvik, meg kell engem értenie...

Egész közel lép az előtte álló férfihoz, hangja nyugodt, kemény, erős, mint aki egy sokszor - hej be sokszor és keservesen - átgondolt dologról beszél.

- Hát felteszik rólam, hogy szeszélyből, mulatságból, meggondolatlanságból vagy ami ennél is sokkal rosszabb, zsarnoki önkényből ragaszkodom elhatározásomhoz? Mi vagyok én?... A hanyatló Rómának hatalmi tébolyban szenvedő Cézárja vagy egy Habsburg, aki tudja és állja

kötelességét minden időkből és minden körülmények között? Megkoronáztatni magam?... Én soha még adott szavam sem szegtem meg, hát még Isten előtt letett eskümet? De hát nem látják Magyarországon, hogy a nagyvilágban mi történik? Nem látják, hogyha élni akarunk, nem hivatkozhatunk se ősi törvényekre, se rendeletekre, se alkotmányra, hanem újra kell felépítenünk mindent?

Brunsvik bele nézett a hideg, átható, kemény és mégis valami rettenetes belső tűztől égő kék szempárba. - Habsburg-szem - gondolta. - Ha bele néz az ember, mintha rég letűnt századok mélységébe, a történelembe pillantana.

Tudta, mit kockáztat, de bátran, elszántan beszélni kezdett.

- Felséged megengedte, hogy mint hűséges és becsületes alattvalója beszélhessek.

- Ugy van, Brunsvik és én hallgatom.

- A történelemből tudjuk, felség, hogy mindig jobb a régi, biztos alapon lévő épületet javítani, átalakítani, a kor igényeihez képest módosítani, mint mindent lerombolva látni az újításhoz. Ha egy kicsit avult is - vagy talán nagyon avult - az épület, sok minden értékes anyag lehet és van is benne. Ezeket megmenteni hálás és üdvös feladat.

- Gondolja, Brunsvik, hogy most tataroztatni lehet? Az idő úgy száguld felettünk, mint viharos sasmadár. Nekünk kell az új, megszületendő világ élére állanunk, mert különben ellenünk, vesztünk formálódik ki. Néhány esztendővel ezelőtt Franciaországban jártam Mária Antoinettenél, a hugomnál. Ott a nagyúri szalonokban vidáman, elfogulatlanul azon vitatkoztak, hogy melyik kormányforma jobb: a monarchia vagy a köztársaság? Képzelve Brunsvik, az egyik arisztokrata hölgy tőlem is megkérdezte. Tréfásan azzal ráztam le, hogy nekem foglalkozásom miatt királpártinak kell lennem. Azt gondolja, Brunsvik, ez mind csak móka? Én tudom, ez a bomlás tünete. Most nem szabad régi törvényekhez, elavult alkotmányokhoz ragaszkodni, mikor köröskörül piros az ég alja.

- Felség, a magyar nemzet soha elavult dolognak nevezni nem engedi sem törvényeit, sem az alkotmányát. Minden nemzet csak saját belső törvénye értelmében élhet és maradhat meg. Mikor ezekért a törvényekért harcol, az nem makacsság, nem uralkodója ellen való lázongás, hanem tisztán és egyedül nemzeti életének védelmezése.

- Ha így gondolkozik, Brunsvik, hogyan tudom megértetni?... - És a császár hangja olyan fájdalommal telt, mély, benső gyötrelmekről áthatott, hogy Brunsvik szíve megesik rajta.

- Felség...

De József félbe szakítja.

- Hát azt hiszi, én magamért harcolok, küzdök?... Miért?... Kiért?... Ha nem lennék meggyőződve arról, hogy az én utam a helyes, mindnyájunkat megmentő, az új világba vezető, azt hiszi, nem hagytam volna már régen abba a harcot?... De ha itt vagyok, itt kell maradnom. Mert nincsenek véletlenek a világon és ha én ide állítottam erre a helyre, akkor itt kell maradnom! És most hallgassa, miért hívtam. Azt akarom, hogy a Felvidéken, a lázongó Trencsén, Nyitra, Turóc, Pozsony kormányzását átvegye.

- Felséges uram... - És Brunsvik önkéntelenül hátrált egy lépést.

- Mi az? Visszadöbben? Azt akarom, próbálja meggyőzni a vármegyéket, hogy jót akarok, jót kívánok.

- Igen, Felség, de ezen az úton...?

József hallgatott egy percre, aztán lassan, minden szót nyomatékosan hangsúlyozva beszélni kezdett.

- Brunsvik, én nem hadüzenettel, hanem békeszóval küldöm. Tudom, mennyire becsülik, sokat adnak szavára, önzetlen igaz embernek tartják. Brunsvik, én felszólítom, nem, én kérem... Fel kell világosítania az embereket, ne állják útját terveimnek, melyből csak haladás, jólét, világosság származhatik. És ha Magyarország nem lesz munkám kerékkötője - én azután teljesíteni fogom a kívánságukat.

- Felség, ha talán előbb meg lehetne tartani a koronázást?...

Az uralkodó hangja egyszerre rideg és kemény lett.

- Nem köthetem meg a kezem. Hogyan dolgozzam, ha esküvel láncolnak le a multhoz?... Ha elvégeztem munkámat, nem bánom - legyen. Megteszem, amit kívánnak tőlem.

Sápadt arca kipirult, fölemelte fejét.

Brunsvik a kitágult nagy Habsburg-szemeken át lelátott a lélek mélyére és nem látott ott egyebet, mint önzetlen jóakaratot, segítenivágyást és elszánt törhetetlenséget.

- Akar-e mellém állni, Brunsvik? Akar-e a békezászlóval elmenni a magyarok közé és el akarja-e mondani mindenütt, ahol csak lehet, ahol mód és alkalom van rá: József senki és semmi, csak birodalmának legszegényebb szolgája, még éjszakai nyugalmát is árulásnak tartja, mert azalatt is dolgoznia kellene. József csak békét és nyugalmat akar, hogy érettetek, nektek dolgozhasson. Ha aztán munkája kész, ha az új élet kapui megnyíltak a birodalom minden lakosa előtt, hát legyen, ahogy akarjátok, kívánjátok.

Brunsvik Antal hallgatott. Arra gondolt, hogy mindez hiábavaló. Hiábavalóság a legnemesebb cél érdekében dolgozni, ha nem a magyar király, hanem a német császár bocsátja ki rendeleteit.

De most valahogy nem mert beszélni.

Nem gyávaságból hallgatott, hanem mert látta, világosan látta: hiába. Józsefet nem téríti le az újáról. Ezt az embert, ezt a császárt halandó erő nem tudja megállítani.

Meghajolt és meg akarta köszönni a kiváló kegyet, melyet nem fogadhat el, de mielőtt még szólhatott volna, a császár vállára tette kezét:

- Brunsvik, hát elhagy?... Nem áll mellém? Nem akar munkámban segíteni?... Antal, hát én mindig, mindenütt egyedül vagyok?...

Brunsvik egész testében megrázkódott. Szeme elől eltűnt a német-római birodalom császára, a Habsburg-birodalomnak ura, csak a játszópajtást látta. Mintha most is ott állának a gloriét előtt, a szökőkutaknál. És hallja a kis pajtás hangját: „Antal, mi mindig jó barátok leszünk. Mindig”...

- Felséges uram - Brunsvik szeme tele szökött könnyel és megcsókolta a császár feléje nyújtott vértelen, fehér kezét.

- Nem akarja a béke, a megértés szavát hirdetni? - mondta halkan az uralkodó. - Pedig sikerülne talán?...

És mert Brunsvik hallgatott, keserűen vágta oda:

- A népszerűségét félti? Mi? Én sohasem törődtem ilyesmivel, még akkor sem, ha kisebb ügyekről volt szó.

És aztán, minden erővel le akarván győzni felindulását, rendes, ironikusan keserű hangján folytatta:

- Tudja, mit csinált a porosz Nagy Frigyes, mikor kilovagolva észrevette, hogy az egyik falon az ő személyét becsmérlő plakát van kiragasztva? Odaintette a rendőrt és megparancsolta, hogy ragasszák lejobb a plakátot, mert így a gyengeszemű, rövidlátó emberek nem olvashatják. Igaz - tette hozzá és ajka megrándult - Frigyesnek nem voltak kerékkötői. És ő bizvást elmondhatta: az én birodalmamban teljes a szabadság. Alattvalóim azt beszélnek, ami nekik jól esik, én pedig azt cselekszem, amit akarok. Hát nagyon félti népszerűségét, Brunsvik? Így hát Isten nevében kegyelemben elbocsátom.

- Felség - és most Brunsvik emelte fel fejét, keményen szembe nézett a császárral - engedelmeskedem Felséged parancsának, elfogadom a megbízatást és minden erőmmel azon leszek, hogy békét és kiengesztelődést teremtsék.

József mosolygott, éppoly gyermekes, kedves mosoly látszott arcán, mint régen, a schönbrunni parkban, a szökőkutak mellett.

- Köszönöm. - Hangja most lágy, gyöngéd.

Aztán megváltozik hangja, arca, szeme, megint csak a Habsburg-uralkodó áll az íróasztala előtt, a magános, a megközelíthetetlen, a mindenkit távoltartó.

- Ezek az utasításaim. - És egy csomó iratra mutatott. - Tanulmányozza át és kövesse őket, Brunsvik, a mi utunk csak előre vezethet, de sietnünk kell!

- Még ma indulok, Felség. Csak leányomat keresem fel, itt tanul Bécsben.

- Igen, igen, édes anyám keresztleánya... A kis Teréz... Hallottam, okos, tehetséges gyermek. Muzsikális, mint az egész Brunsvik-család.

Elmosolyodott.

- Nem haragszik, Brunsvik?... Tudja, én nem vagyok olyan zenekedvelő, mint az öcsém, Lipót meg Miksa. Néha úgy gondolom, az emberek a felelősség elől menekülnek a művészethez, futnak a zenéhez. Ebbe lehet a legjobban belemerülni, itt lehet a valóságtól legjobban elzárkózni. Most éppen Miksa öcsém írt nekem a napokban. A fejedelemségében minden felfordulóban, azt se tudja, mire virrad és levelében arra kér, vegyek pártfogásomba egy Ludwig van Beethoven nevű fiatal muzsikust, aki Bécsben szeretne elhelyezkedni. Öcsém jobban szívén viseli ennek a fiatal zenésznek sorsát, mint a rajnai fejedelemségét.

- Felséged kegyes engedelmével: ez a Beethoven csakugyan igen erős és nagy tehetségnek ígérkezik.

- Öcsém is ezt mondja - és a császár arcán furcsa, gúnyos mosoly játszott. - Ő a fejedelem, neki értenie kell hozzá. Ez a zenerajongás... Éppen most... Egy kicsit elcsodálkoztam levelén, de ez nem jelenti azt, hogy megtagadom kérését.

- Ennek örülök, Felség, a művészet nevében, melynek a fiatal Beethoven kiváló erejű ígérete.

- Rendben van, Brunsvik. De látja, nem tehetek róla, megint franciaországi utamra kell gondolnom. Én akkoriban a királyi udvaron és az arisztokraták palotáin kívül felkerestem a tudósokat, filozófusokat, írókat is. Elmentem például Jean Jacques Rousseau kis padlás-szobájába. Rousseau éppen kottákat másolt. Én azt mondtam neki: - Mi az? Ön felhagyott a filozófiával? - „Felség, - felelte Rousseau - mindenáron rá akartam venni az embereket, hogy gondolkozzanak, de nem sikerült. Az emberek nem akarnak gondolkozni. Hát most zenélek, muzsikálok nekik. Arra jobban figyelnek.” Isten vele, Brunsvik... És ne tartson barbár,

műveletlen embernek, mert így beszélek a zenéről. Mozartot nagyon kedvelem és néha - mit tagadjam - én is szívesen menekülnék a művészet felelőtlenségébe. De én nem tehetem.

Brunsvik mély megindulással nézte a sápadt arcot s a lázas szempárt és megértette: a császár ironikus tréfával leplezi, takarja megindulását.

Mert nagy, magános lelkét meghatja, hogy mégis akadt valaki, aki nem hagyta el és ha nem is tudja helyeselni cselekedetét, meghajlik jó szándéka előtt.

- És ezért talán érdemes volt - gondolja Brunsvik, mikor kijött a Burgból.

Mert nagyon is tisztán látja, milyen súlyos, milyen beláthatatlan következményű áldozatot hozott - nem Józsefért, a császárért, a kalapos királyért -, hanem gyermekkori barátjáért.

És míg a hintó a Hitzing mellett levő nevelőintézet felé robog, önkéntelenül, halkán egy régi, furcsa dalt dudol. Gyermekkorában hallotta székely dajkájától. Mindíg ezzel a nótával altatta el.

Milyen különös, hogy most olyan tisztán, világosan hallja a székely asszony énekét, amint a kis ágy mellett ülve dalolja:

„Nincsen olyan nyomorúság, mint az egyedülvalóság...”

V. FEJEZET.

Brunsvik Antal komoly arca felderül, nyomott hangulata enyhül, mikor az igazgató Teréztől beszél.

- A legtehetségesebb, legkiválóbb tanítványom. S ami ritkán jár együtt a tehetséggel és gyors felfogással, hihetetlenül szorgalmas, kitartó. Meg kell említenem, hogy angolul magában, magától tanult meg. Barátai, Zmeskallék behozták neki a „Wakefieldi lelkész”-t és egy szótárt pár hónappal ezelőtt s most már a legnehezebb angol szöveggel is megbirkózik. Szinte túl ambíciózus, törekvő lelke tudást, ismereteket szomjaz. Amit magába fogad, nem holt anyag, ismerethalmozás nála, mert lelke mindent feldolgoz, világszemléletébe illeszt. Gróf úr, szerencsét kívánok a kis Terézhez.

- Köszönöm jóindulatát és nem tagadom, nagy örömmel tölt el, amit hallok. Megnehezültek az idők felettünk és sajnos, egyéb boldogságra nem igen számíthatunk, mint amit családkban és lelkünk békéjében találhatunk.

Teréz kitörő örömmel ugrott apja nyakába.

Ez a túlon túl komoly, érett gyermek néha nagyon is vidám, kedves, közvetlen tudott lenni. Ha azok közé került, kiket szeretett, szíve-lelke megnyílt. És van-e valami szebb, nemesebb, gyönyörködtetőbb a világon, mint egy tiszta, emelkedett, magasabbrendű lélek megnyilatkozása?

A komoly Teréz a nevelőintézet díszje, akit példakép állítanak a többi növendék elé, most apja ölébe kuporodik és az öröm felszabadultságával tudakozódik össze-vissza édes anyjáról, testvéreiről. Hogy sokat dolgozik-e anyja, nem erőlteti-e meg magát a gazdálkodás fáradalmaival? Meg van-e elégedve az uradalom jövedelmével? Aztán Ferenc?... Hogy halad a hegedülésben?... Tudod-e apuskám, hogy ő sokkal tehetségesebb nálam?... Nem szerénykedem, ez nekem nem szokásom, de hát így van. És hogy lásd, magamat is megbecsülöm, megmondom: én meg kitartóbb, szorgalmasabb, céltudatosabb vagyok, mint ő. De hát mindnyájan nem lehetünk egyformák... Nem is volna jó, ha így lenne. És Jozefin?... Most még biztosan szebb, mint azelőtt... Még mindig arról ábrándozik, hogy királyné lesz belőle?...

- Most nem tudom, mi a legújabb ábrándja - nevet Brunsvik. - Az uszályhordozással és az apródokkal egyelőre felhagyott. Ugy látszik, kinőtt már az efféle gyerekeskedésből.

- És Lotti?

- Nagyon kedves, aranyhajú gyermek. Nincs nap, hogy ne emlegetne téged.

- A fák?... A drága martonvásári park?... A hárskörönd, a platán, a jegenyesor?...

Brunsvik mindenről beszámol.

Teréz arca ragyog. Brunsvik figyelmesen nézi a lelkes nagy szemeket, a finom arcélt és arra gondol: - Semmit nem változott. Nincs jobb barátom, mint ez a kisleány. Senkivel nem tudom magam úgy kibeszélgetni, mint vele, akár komolyan beszélünk, akár tréfálunk. Anna legjobb feleség és a legjobb anya, a többi gyermekem is mind biztató ígéret, de teljes lelki, kedélybeli és érzésszerű összhangban csak Teréz leányommal élek. Ha nem volnék apja, akkor is úgy nézném, mint kedves, fiatal barátomat, kit elválaszthatatlan lelki kapcsok kötnek hozzám. Hátha elmondanám neki, amire most a császár kedvéért vállalkoztam?...

De mégse merte. Túlkomoly, túlnehéz dolog ez, ki tudja, mi lesz a vége? Ha sikerül munkája, a nemzet nagyjai között fogják emlegetni. Ha nem?... Brunsvik egy kicsit megborzongott. Ki fogja világosan látni, elfogulatlanul, igazságosan lemérni cselekedete súlyát, jelentőségét?... Ki fogja méltányolni azt az áldozatot, hogy kockára teszi a közbecsülést, a tiszteletet, a szeretetet, mely eddig körülvette?... Nem jönnek-e a rosszhiszeműek, a rágalmazók s ami ennél még sokkal fájdalmasabb, esetleg az igaz jó magyarok, a becsületes hazafiak, kiket a harag, szenvedély, keserűség, a jogos felháborodás tüze hevít. Ki tudja, mi lesz vállalkozásának eredménye?... Mindegy. Előre kell mennie. Így vállalta régi barátjával, a magános, szomorú császárral szemben.

És ebben a pillanatban egészen világos volt Brunsvik Antal előtt, hogy a nagy feladatot, a nemzet és királya kibékítése munkáját gyermekkori barátjáért, Józsefért is, hazájáért és nemzetéért is vállalnia kell. Ha sikerül a haladás, a tudás, a műveltség, az emberiség világát szolgálnia és amellet a magyar alkotmányt teljes egészében megőriznie, milyen káprázatos diadal, milyen áldásos feladat!... Békét teremteni, kiengesztelődést nemzet és királya között... A megújódott, a felvilágosultság és haladás eszméjében újjászületett Magyarország és koronás királya együtt haladnak az úton és együtt dolgoznak a haza és emberiség közösségeért... Ha sikerül a munkája...

Nem, erről mégsem beszélhet a 14 éves kisleánnyal. Megölelte Terézt és megmondta, hogy még ma indul hazafelé. A fiatal leány elszomorodott s átölelte:

- Istenem, drága kis apus, ha legalább egy pár napig maradnál.
- Nem lehet, édes fiam, sürgősen mennem kell.
- Ha legalább a jövő hétig itt lehetnél... Ma kaptam Zmeskalléktól levelet, Beethoven Bécsbe jön és a jövő héten lesz a hangversenye.

Brunsvik Antal előtt ebben a pillanatban a császár alakja jelent meg.

- A művészet, a zene, ahová az emberek az élet felelőssége elől menekülnek - mondta az uralkodó.

Beethoven Bécsbe jön és Teréz arca ragyog. Milyen jó azoknak, akik el tudnak vonatkozni az élet súlyos problémái elől. Ez a lelki szorongás... Ha sikerül békét teremtenie a nemzet és uralkodója között, áldott lesz neve a történelemben. Ha nem sikerül?...

- Mi az, apuskám? - Teréz nagyon figyelmesen nézi apja arcát. - Csak nincs valami baj?
- Semmi baj sincs, kis lányom.
- Hát igazán nem maradhatsz még egy kevés ideig Bécsben?
- Nem, édes kis Terézem - és a gróf arca nagyon komoly lett. - Még ma indulok haza. Csak meg akartalak csókolni.
- Ha legalább Beethovent meghallgathatnád?...

Brunsvik most már mosolyog és fejét rázza.

Hogyan csillog a Teréz szeme!... Mindíg ilyen, ha zenéről beszél, ha zenével foglalkozik.

- A császárnak nincs igaza - állapítja meg magában. - A művészet nem lehet menekülés az élet felelőssége elől. Sokkal több ennél. Szerves és elválaszthatatlan tartozéka az életnek. Együtt formálódott ki vele. Nem bírának ki a való életet álmok nélkül. És ki tudja, ki tudhatja? Lehet, hogy a józan valóság csak a napok huszonnégyórás céljait szolgálja, a művészet álmai pedig századok útját világítják meg előttünk...

- Isten veled, Teréz! - Brunsvik megölelte leányát. És indult hazafelé, Magyarországra.

* * *

Az egész bécsi zeneértő közönség nagy érdeklődéssel várta Ludwig van Beethovennek, a bonni fiatal zeneszerzőnek fellépését.

Haydn, Mozart, a kor mesterei, mind a legnagyobb elismeréssel beszéltek Beethoven kompozícióiról.

Ebben az időben Weimarból sugárzik már a fény egész Európára, ahol Goethe dolgozik, ír és alkot. Bécs a zenében vezet. Haydn, Mozart a zene halhatatlan mesterei, körülöttük csoportosul egy sor kiváló tehetség és a zenében teljesen képzett, hozzáértő főrangú társaság és a vagyonos polgárság. Bécs a zeneszerzők valóságos Eldorádója. Bécsből legnagyobb mesterrükkel élükön gyakran mentek ki Esterházy Miklós herceg kastélyába, Kismartonba, hol Haydn élt karmesterként hosszú 28 esztendőn keresztül. Kismartonból átmentek Pozsonyba, sőt Budára is el-ellátogattak néhányan a magyar főurakhoz, ahol szintén szíves és hozzáértő fogadtatásra találtak.

A fiatal bonni zeneszerzőt is érdeklődéssel várta Bécs lakossága.

Fellépése előtt Beethoven a schönbrunni kastélyban játszott a császár és udvara előtt. Saját szerzeményét adta elő.

Előadása végén hallgatói némán, megilletődve néztek össze, csak azután tört ki a viharzó taps.

De a néma, döbbenetes csend a tapsviharnál is többet mondott. Az emberek mintha megérezték volna, hogy itt mindenkitől különálló, tüneményeszerű lángész döngeti a halhatatlanság kapuját.

A császár is összeütötte tenyerét. Aztán hideg, kék szeme végignézett a lelkesedő, kipirult arcú társaságon és a háta mögött álló Mozarthoz fordult. Csak annyit mondott:

- Nos?

- Felség, ezt a fiút valaha, ha tehetsége magaslatára emelkedik, az egész világ emlegetni fogja.

A császár bólintott. Mozart szavai többet jelentettek neki, mint az egész lelkesedő, tapsoló társaság tetszésnyilvánítása.

Mozart mondása szájáról-szájra járt és eljutott a főrangú körökön keresztül a polgári társaságba és hallottak róla a bécsi nevelőintézetben is, hol a kis Brunsvik Teréz tanult.

S bár a művészetet szerető és értő Bécs nagy várakozással nézett a bonni zeneszerző fellépése elé, senki sem várta a koncertet olyan remegő izgalommal, mint Teréz.

- Még négy nap, három nap, két nap... holnap este... - mondogatta magában Teréz és számolta az órákat, a perceket...

Végre eljött a koncert napja.

Brunsvik Teréz intézeti társaival készülődött a hangversenyre.

Csak hogy a sors úgy akarta, hogy Teréz ezen az estén nem hallhatta Beethoven játékát.

És aztán is öt hosszú esztendő telt el, míg végre szemtől szembe állt azzal az emberrel, ki álmaiban, ábrándjaiban gyermekkor óta folyton vele volt.

A kitűzött koncert reggelén Beethoven gyorspostán levelet kapott Bonnból. Anyja halálán van és még beszélni akar vele. El akar búcsúzni fiától, kit a szerencsétlen, sokat szenvedett asszony legjobban szeretett.

Ennek az utazásnak, ennek a végbúcsúnak a történetét később, esztendők múltán maga Beethoven beszélte el Teréznek.

VI. FEJEZET.

Mikor Brunsvik gróf hazaérkezett Martonvásárra, azonnal megmondta feleségének, mivel bízta meg a császár. Láta, hogy amíg beszél, a grófné arca nagyon szomorú lesz.

De a nagy sorsfordulatoknál Brunsvikné mindig erős tudott maradni. Egyetlen szóval sem próbálta lebeszélni férjét. Talán mert nagyon okos, praktikus eszű asszony lévén tudta, hogy ez úgys hiábavaló.

Brunsvik Antal, az engedelkeny, néha túlonat lágyszívű és érzékeny ember, aki az élet apró ügyes-bajos dolgaiban mindig mosolyogva, legyintve engedett, egyszerre sziklaszilárd, meg-ingathatatlaná vált, ha arról volt szó, amit ő kötelességének tartott. Itt nem ismert se alkut, se visszavonulást.

- Teréz ebben egészen apjához hasonlít - mondta néha a grófné. Milyen készségesen, vita nélkül, sőt fensőbb-ségesen mosolyogva enged Jozefin apró-cseprő szeszélyeinek. A grófné néha bosszankodik is miatta. Teréz egészen elrontja hugát, pedig Jozefin úgys hajlamos a kényeskedésre és szeszélyeskedésre. Azt hiszi, csinos külseje - mert hiszen tagadhatatlanul ritka szép gyermek - mindenre feljogosítja. Ha testvérnénje mindig ilyen engedelkeny lesz vele szemben, az még csak inkább kifejleszti önző, követelő természetét.

De aztán Brunsvikné mégis megnyugodott, mert tapasztalta, hogy Teréz csak addig lágú és közömbös, míg arról van szó, hogy rózsaszín vagy kék ruhát vegyenek-e fel? Oldalt is becsavarják-e lokniba hajukat, vagy csak középben? A kis ponikat fogják-e be sétakocsizásra vagy az orosz trappereket?... De abban a pillanatban, mikor valami olyan úgyról van szó, melyet kötelességének tart, melynek véghezvitelét erkölcsi feladatnak fogja fel, hiábavaló Jozefin minden durcás követelése, elkeseredett könnyezése, hiába haragja és hizelkedése, Teréz nem tér le az útról, melyen elindult.

Anna grófné hát egyetlen szót sem szolt férjének. A nagy méltóság, melyet Antal gróf, mint királyi biztos, mint a Felvidék kormányzója kapott, nem okozott neki semmi örömet. Okos asszony, nyitva tartja szemét és tudja, milyen harcba megy be az, aki a meg nem koronázott király alkotmányellenes rendeleteit indul elfogadtatni a megyékkel. Aztán meg itthagyni Martonvásárt, melyet nemcsak férje, de minden ismerősük, barátjuk véleménye szerint ő formált paradicsommá... A nyolcezer holdas uradalmat nagyon elhanyagoltan vették át és Anna grófné tett meg mindent, hogy rendbe hozza.

Most pedig, mikor ez már olyan szépen sikerült, indulni kell idegen vidékre, idegen, esetleg ellenséges emberek közé. Igaz, férjét tisztelik, becsülik, mindenki tisztában van Brunsvik Antal jó és tiszta szándékaival, de Anna tudja, milyen gyakran fordul meg néha a közhangulat.

Nagyon szereti férjét és mindent meg akar tenni, hogy segítségére legyen. Egyetlen szót sem szolt aggodalmairól. Eltitkolja, milyen nehezére esik elthagyni Martonvásárt. Férje ide hozta, mint boldog asszonyt, itt születtek gyermekei, itt dolgozott szorgalmasan, lankadatlanul, kiatartóan.

Most a sors és férje akarata elszólítja erről a helyről, melyet ő magában „kis földi paradicsom”-nak nevez.

Anna grófné összeszorítja ajkát, még a sóhajtást is visszafojtja lelkében.

A gyermekek: Ferenc, a serdülő fiú, a ragyogóan szép Jozefin és a kis szőszke Sarolta nagy örömmel néznek az utazás elé. Gyermekek. Örülnek a változatosságnak, az úti kényelmeknek meg annak, hogy majd új vidéket, új városokat látnak.

Teréz még mindig Bécsben van. A szülők úgy határoznak: csak tanuljon tovább. Teréz levelei vidámak megfontolt, komoly hangjuk mellett is. Látszik, hogy örömmel él a császárvárosban. Már részt vesz a társaséletben is. Anna grófnénak sok ismerőse, barátja él fent Bécsben és szívesen elviszik a kis leányt színházba, koncertekre, operába. Az igazgatónőtől és Zmeskalltól is jönnek a jelentések. A szülők még ezekben az izgalommal teli napjaikban is örömmel olvasnak minden Bécsből jött írást. Jogos és büszke örömmel.

Természetesen ők is csak jó és kedvező híreket közölnek vele. Brunsvik Antal csak futólag említi meg egyik levelében, hogy a napokban elhagyják Martonvásárt. Egyelőre Nyitra megyébe mennek, de mostanában gyakran változtatják majd tartózkodási helyüket. Politikai küldetésben a Felvidéken kell élniük egy darabig. Maguk se tudják meddig...

A levél hangja bizakodó, reménnyel telt, de Teréznek már egészen fiatal korában ritka, különös tehetsége van ahhoz, hogy értsen és olvasson elhallgatott szavakból, mondatokból is.

Mikor apja levelét végig olvasta, elkomolyodott és legkedvesebb barátnőjének, Cziráky Mariánnak meg is mondta:

- Nem tudom miért, de olyan nehéz a szívem!... Otthagyják otthonunkat, ahol mindnyájan boldogok voltunk...

Marián átöleli barátnőjét... Két esztendővel idősebb, mint Teréz és neki már hazulról megírtak egyet-mást arról, milyen nehéz feladatra vállalkozott Brunsvik Antal.

„Féltem barátnőd édesapját - írta Mariánnak unokabátyja, a húszesztendős Podmaniczky Károly báró. - Annyi sok szépet beszéltél nekem Terézzel, hogy ismeretlenül is ismerősöm, még pedig a legkedvesebbek közül való. Teréz édes apja elindult, hogy lecsillapítsa a lázongó Felvidéket és visszatérítse az uralkodó iránti hűségre. Milyen könnyű dolga lenne, ha mint a koronás király megbízottja jönne, de így?... Mindenütt zűrzavar, sötét harag és kirobbanásra kész elkeseredettség. - Nem tudom, mi lesz a vége? - mondta a multkor édes apám. - Aggódok Brunsvik Antalért... Mindent megtettem, hogy visszatartsam. - Édes apám nagyon sötéten látja vállalkozása kimenetelét. Brunsvik Antal meggyűlölteti magát mindenkivel és úgy fognak beszélni róla, mint árulóról. Pedig mi ismerjük s tudjuk, hogy nincs nála se jelesebb, se igazabb, se önzetlenebb magyar hazafi.”

Marián elrejteti a levelet, hogy véletlenül se kerüljön barátnője kezébe. De nyomott hangulatát, borus kedélyét nem tudja elrejtetni és mikor Teréz ennek oka felől tudakozódik, kitérőleg felel:

- Sok minden baj van mostanában odahaza... Az emberek békétlenek. Unokabátyám, Podmaniczky Károly, ki mindig olyan jókedvű leveleket szokott írni, most arról értesít, hogy mindenfelé nagy a nyugtalanság és zűrzavar, különösen a Felvidéken...

- A Felvidéken?... - Teréz arca színtelen lesz. - Hiszen édes apám éppen odamegy...

Kutatóan néz barátnője szemébe, de valahogy megérzi, hogy Mariántól nem kaphat bővebb felvilágosítást. Apja tegnap érkezett levelében értesíti, hogy indulnak Martonvásárról. Ujra meg újra átolvassa a levelet és keresi a rejtett, ki nem mondott okokat a sorok között. Nem tudja megtalálni, de sejti, nagy és súlyos események lehetnek a háttérben. Azonnal leül s ezt írja apjának:

„Édes jó apám! Ha ti elhagytátok a mi drága otthonunkat, Martonvásárt, annak bizonyára elháríthatatlan oka lehet. Nekem még találgatnom sem szabad, ha te nem látod jónak, hogy

megírd a „miértet”. Nem is tudakozódom, nem is találgatok. De úgy, valamire szabad, hogy emlékeztessetek? Több ízben mondtad nekem, sőt a legutóbbi leveledben meg is írtad, hogy mint gyermekedet és mint komoly kis barátodat is szeretsz, aki méltó bizalmadra. Édes jó apuskám... Soha a te leányod, a te kis barátod, nem lesz méltatlan erre a bizalomra, sőt igyekszik egyre jobban kiérdemelni a megtiszteltetést, melyben részesíted. Szabad-e még megmondanom azt is, hogy engedelmes, hűséges, szerető leányotok addig marad és tanul itt Bécsben, míg ti parancsoljátok és jónak látjátok... De azért Apuskám, nagyon-nagyon szeretnék most mellettetek lenni, Anyuka meg a gyermekek mellett... Ha teljesítenéd kérésemet, én örömmel indulnék, mert nagyon vágyom utánatok. Természetes azonban, hogy bármit határoztok is, mindenben készséggel követi parancsotokat engedelmes, szerető leányotok: Teréz.”

Brunsvik már Litván kapta meg Teréz levelét. Átadta az írást feleségének, aki sokáig figyelmesen olvasgatta.

- Nos? - kérdezte Anna grófné - mit szólna hozzá?

- Ugy gondolom, édes Annám és remélem te is helyesled, amit mondok, talán Teréz egyelőre csak maradjon Bécsben. Tanuljon tovább. Ki tudja, talán sokkal hamarabb megláthatjuk Martonvásárt, mint hittük és Terézt megint a régi, kedves, meghitt otthonunkban fogadhatjuk.

Anna grófné bólintott.

- A vármegye vezető embereit jövő hétre hívtam össze - folytatta Brunsvik - és hiszem, remélem, meg fogjuk találni a kibontakozás útját.

Anna hallgatott.

Nagyon is nyitott szemmel, éber lélekkel járt a világban és ha emelkedett lelkű férje szélesebb távlatokat tudott belátni, az ő szeme viszont ritkán tévedett az élet gyakorlati dolgainak megítélésében.

Anna jól látta az emberek forrpontra hevített izalmát. Egy pár bemutatkozó, hivatalos látogatást tettek és fogadtak. Köteles udvariassággal üdvözlük őket és adják vissza illő időben a látogatást. Brunsvik grófné a hideg udvariasság mellett még mintha valami részvétfélét is olvasna ki a szemekből. Szíve tele sötét aggodalommal.

És Anna jól látott, helyesen ítél.

A vármegyei urak nagy része sajnálja Brunsvik Antalt, kinek jelleméről, képességeiről csak tisztelettel és elismeréssel beszélnek. De nem értik, hogyan állhatott ez a kiváló, derék ember a bécsi császár, a kalaposkirály szolgálatába? Hogy jöhetett le ide közéjük annak a Józsefnek megbízottaként, aki nem akar esküt tenni az ősi magyar alkotmány megtartására s mindenáron le akarja törni a rendek és a vármegye hatalmát.

Késői ősszel érkezett Brunsvik Nyitrára. Bejárta az egész Felvidéket. Személyesen akart beszélni, tárgyalni. Hátba meg tudja győzni a vezető férfiakat és kiépíti az engesztelődés útját?

Mentől tovább járta a vidéket, annál inkább látja, hogy rengeteg itt a javítani, módosítani való. Az elmaradottság szinte középkori, a nép nyomorúsága leírhatatlan. Tudatlansága talán még nyomorúságánál is nagyobb. Sem iskola, sem kórház... A vármegyék közigazgatása lassan, túl kényelmesen működik. Könnyen, kedélyesen veszik az ügyeket. - Ha hosszú századokon át jó volt így - mondogatják - most is jó lesz. És nem hallják, nem látják, hogy kint, nyugaton viharfelhők gyűlnek és szédítő tempóban száguld a világ... Előre rohan, vagy hátra? Brunsvik Antal elgondolkozva néz a messzeségbe... Filozófiai, történelmi képzettsége egyaránt azt mondta: erre most még nem lehet felelni. Merre van előre vagy hátra - csak a történelem

állapítja meg, ha kellő távlata lesz hozzá. Most csak annyit tudunk: minden kavarog és nekünk sem szabad vesztegelnünk.

Fejét kezébe hajtja, fájdalmas sóhajtással gondol arra, mi lett volna, ha sikerült volna?... Ha rá bírta volna venni a császárt, hogy előbb koronáztassa meg magát és azután lásson az átalakítás tervéhez és akkor is úgy, hogy a nemzet önállóságához ne nyúljon. Nem sikerült... Ő nem a koronás magyar király követeként dolgozik itt, hanem mint császári biztos. Ezért olyan nehéz, kínos, keserves a munkája.

Martonvásárról is riasztó hírek jönnek. Árvíz öntötte el az uradalom nagy részét. Sürgős és gyors intézkedés kell.

Anna sápadtan néz maga elé. - Istenem!... „A földi paradicsom”, ahol olyan szeretettel és lelkesedéssel dolgozott, veszélyben forog... Brunsvik elgondolkozik, aztán gyorsan határoz.

- Anna, te visszamégy Martonvásárra.

A grófné bámulva pillant férjére.

- Én?... Én?...

- Igen, kedvesem. Amiért ide jöttem, elvégzem magam, ha Isten is úgy akarja. Ebben te, édesem, nem segíthetsz. De Martonvásárt, otthonunkat, gyermekeink örökségét, mentenünk, óvnunk kell.

- És most téged egyedül hagyjalak?...

Brunsvik gyöngén elmosolyodott.

- Ugy beszélsz, mintha halálos veszedelemben hagynál itt. Engem, mint megbízható hívét, az uralkodó küldött ide a béke szavával, a jobb jövő ígéretével derék, becsületes magyar emberek közé. Mi bajom történhetne itt köztük? Tudják, hogy jó szándékkal jöttem, ők is jó szándékkal fognak meghallgatni.

- És ha mégsem?...

- Ha nem tudom őket meggyőzni - és Brunsvik arca most nagyon komoly lett - gúny, nevetség vagy rágalom tárgya leszek. De ezen, édes Annám, a te ittléted nem változtathat. Otthon pedig - és te ezt éppen olyan jól tudod, mint én - szükség van reád. Ne ellenkezzél tovább kedvesem, mert ezzel csak megnehezíted az ügyet. Martonvásár vár, - indulnod kell.

Egy pillanatnyi csend után hozzátette:

- Kedvesem, indulj el holnap a gyerekekkel együtt.

A grófné egyszerre sírva fakadt.

- Antal, én nem tehetem... Nem hagyhatlak így egyedül!...

Brunsvik szíve megtelt gyöngéd megindulással. Felesége erős, határozott, kiegyensúlyozott, szinte kemény lélek. Házasságuk óta most látta először, hogy sír. Most hallotta tőle először ezt a két szót „nem tehetem”.

- Anna - mondta csendesesen - természetesen nem erőltetek, de ne haragudj - csodálkozom. Ha lecsillapodsz, magad is belátod, hogy helytelenül ítéled meg a dolgokat. Az embernek ott kell megállania helyét, ahol szükség van rá. És most megnyugtatódsz még azt is megmondom: nem is leszek egészen egyedül. Ha nincs ellene kifogásod, írok Teréznek, hogy jöjjön le hozzám néhány hétre. Nem nagy baj, ha addig félbe is szakítja tanulmányait, amilyen szorgalmas és könnyen tanul, hamar kipótolja a mulasztást.

Anna grófné egyszerre letörölte könnyeit.

- Akkor jó! - mondta és megkönnyebbülten sóhajtott. - Teréz olyan okos, olyan megfontolt, olyan higgadt, ismeri szokásaidat, gondolkodásodat. Ha ide rendeled, nyugodtabban megyek haza Martonvásárra.

- Még ma írok érte Bécsbe.

VI. FEJEZET.

Teréz már hónapok óta élt édes apja mellett.

Brunsvik egyik felvidéki megyéből a másikba utazott. Teréz jól látta, hogy minden útvjáról borusabb és borusabb arccal tér vissza. Figyelmesen nézte apja halvány arcát, gondterhelt homlokát. Sohasem tudakozódott. Várta, hogy édes apja lelke önmagától nyíljék meg.

A fiatal leányban megvolt a legritkább, legnemesebb adottság, a szív, a lélek tapintata s ezt meg is őrizte hosszú életén keresztül egész a sírjáig.

Mindíg csalhatatlanul tudta, mikor kell hallgatnia és mikor lehet beszélnie.

Mikor kell úgy hallgatni, hogy aki mellett élünk, akinek némán megszorítjuk kezét, érezze, milyen szívvel-lélekkel vagyunk mellette és mennyire számíthat ránk minden időben, minden körülmények között.

Beszéd közben pedig hogy kell megtalálni azokat a szavakat, melyek erősítenek, bátorítanak anélkül, hogy kisebbitenének, megszegyenítenének.

Teréz tudott ezekben a napokban Brunsvik Antalhoz szólni anélkül, hogy férfiúi vagy apai önértetét megbántotta volna.

Míg apja utazik, Teréz sokat marad egyedül. Lehozta könyveit és folytatta félbeszakadt iskolai tanulmányait, mert úgy tervezték, hogy később vizsgázik és pótolja az elmulasztott időt. Teréz akkor még nem sejtette, hogy soha többé viszont nem látja bécsi nevelőintézetét.

A tanulás mellett foglalkozik a vidék szegény gyermekeivel. Apai örökségül hozta magával a gyermekek iránti érdeklődést, ritka pedagógiai tehetségét. Kora ifjúságától késő öregségéig mindig, minden körülmények között megtalálja a gyermekek lelkéhez vezető utat. Kitűnően tud „bánni” a gyermekekkel - mondták róla - pedig Teréz sohasem „bánt” senkivel. Se felnőtten, se zsengekorúval. Az embereket is, a gyermekeket is elfogadta erényeikkel és hibáikkal együtt. A jót igyekezett erősíteni bennük, a gyomot tőle telhetőleg irtotta lelkükből. A felnőttek néha félreértették, a gyermekek soha.

Teréz csak rövid ideig nézte csüggedt szomorúsággal a szegény gyermekek testi gondozatlanságát és lelki elhanyagoltságát. Nem tudott ő sokáig tétlenül állni ilyesmivel szemben. Lelkét az a mindennél áldottabb érzés hevítette, amit „*cselekvő jóság*”-nak nevezünk. Semmit sem vetett meg annyira, mint a hiábavaló sopánkodást, a tétlen szomorúságot, a csüggedt, „úgy is hiába minden” magatartást.

A 15 éves leányka szóbaereszkedett a vidék szegény gyermekeivel. Megrendíti a jobbágyok és zsellérek testi-lelki nyomorúsága. Iskolának nyoma sincs, rendszeres otthoni nevelésnek még kevésbé. A vidéki jobbágyság és zsellérség szinte állati sorba taszítva küzködik életével. Gyermekekkel foglalkozni?... Ki gondol köztük ilyesmire? Hiszen jóformán enni sem tudnak adni a szerencsétleneknek. Teréz sokat jár a falvakban, tanyákon és mélyen megrendülve beszél édes apjának arról, amit látott. Apja biztatja, bátorítja Terézt, mikor az maga köré gyűjti a környék szegény gyermekeit és írni-olvasni tanítja őket. Nincs itt a takarékos Anna grófné és Brunsvik korlátlanul leánya rendelkezésére bocsátja erszényét. Teréz ruhát, élelmet vásárol és kiosztja - mindig arányosan, igazságosan. Brunsvik bámulva nézi, hogy milyen helyesen, célszerűen intézkedik. Jótékonyága higgadt megfontoláson alapszik. Már kora ifjúságában megnyilatkozik ritka szervezőképessége és gyakorlati érzéke.

A szociális munka mellett nagy vigasztalására vannak magányában Zmeskall Miklós és Gabriella levelei. A legutóbbi postával Beethoven két új szonátáját is leküldték neki.

„A fiatal muzsikás - írja Zmeskall Miklós - visszament Bonnba. Anyja meghalt, apja teljesen elzúllott. Beethovennek kell kis testvéreiről gondoskodnia. Milyen kár, hogy egy ilyen láng-észt úgy lekötnek az anyagi gondok, hogy nem szentelheti magát teljesen művészetének; óraadással, korrepetálással tartja el családját. De azért nem merült el a napszámos munkában. Ime itt van két szerzeménye. Címük az lehetne: „Az örökkévalóságnak”.”

Aznap este Brunsvik gróf a szokottnál is fáradtabban érkezett haza. A vacsoránál egyáltalában nem nyúlt ételhez. Mikor Teréz félénk, kérő tekintetét látta, valami halvány mosolyféle ült ki arcára és erőltetett elfogulatlansággal mondta leányának:

- Édes kis gyermekem, te csak egyél nyugodtan. Semmi bajom sincs. Kicsit fáradt vagyok, majd kipihenem magam.

Teréz most bátran, elszántan édes apja szemébe nézett. A fiatal leány tekintete tele volt szeretettel, odaadással.

- Apuskám, hiszen tudod, hogy én nem bírok egyedül enni.

Brunsvik tréfásan megfenyegette leányát.

- Jól van, kis zsarnok. Azt hiszed, nem látok át a szitán? Így akarsz rávenni, hogy egyek valamit. Na jól van, jól... - és intett az inasnak, hogy hozza vissza a tálat.

Erőszakkal legyűrt egy pár falatot, aztán Terézhez fordult:

- Édes fiam, nem játszanál nekem valamit?

Teréz felhajtotta a zongora fedelét.

Tudta, hogy apja mennyire szereti Mozartot. És felhangzott a dal, melyben csillog az öröm, és mely szinte fürdik az érzékenységben. Mint egy napsütöses tavaszi nap, melyen áttör az eső párája.

- Nem tudom - mondta halkán Brunsvik - én ma nem erre az abszolút, mindenekfelett való, csupa-muzsikára vágyom, nem erre a derűs harmóniára szomjazom. Valami más kell nekem, más, mint a harmónia... Valami, ahol vivódunk önmagunkkal, sorsunkkal... Ahol keressük egyéni elhivatottságunkat és egyben a közösségbe való beleolvadást... Valamit...

Teréz játszani kezdett.

Brunsvik Antal tenyerébe hajtott fejjel hallgatta.

- Mi ez, Teréz? - mondta aztán. - Örök lázadás és a megbékülés keresése?... A magányba való menekülés és az emberiség elszakíthatatlan kötelékének megismerése? Harc az egyén külön jogáért s egyben az egyetemességbe való beleolvadás. Mi ez, Teréz?...

- Ez Beethoven - mondta csendesen a fiatal leány.

Felállt a zongorától és gyöngéden végigsimította apja homlokát.

- Senki úgy simogatni nem tud, mint az én Teréz leányom - írja egyik levelében Brunsvik Antal. - Mintha pillangó szárnya rebbenne végig homlokomon.

- Édes apám - mondta csöndesen a fiatal leány - mikor a múlt héten a zavaros forradalmi időről beszéltünk, mely Franciaországból áramlik szét s úgy látszik, nagy megpróbáltatásokba dönti a világot, Voltairet idézted, hogy az emberiségnek mindenféle zürzavaros időkben, csak egyféle tanácsot adhat: „*Műveljük kertjeinket.*”

Brunsvik bólintott.

- Én is azt cselekszem, Teréz. Végzem a reám bízott munkát. Bár... - És elhallgatott.

Teréz már sok mindent hallott apja küldetéséről és nagyon jól megértette, micsoda hálátlan feladatra vállalkozott, mikor elfogadta a megbízatást, hogy hidat ver a szakadékon, mely a nemzetet uralkodójától elválasztja.

Teréz csak nézte a sápadt arcot, a barázdás homlokot. Szólni, beszélni?... Nem lehet most... A fiatal leány leül apja mellé és lágyan, csendesen kezére teszi hosszúujjú, finom kezét.

És erre a mozdulatra megnyílik a zárkózott lélek.

- Teréz, hűséges kis barátom, ne gondold, hogy elcsüggedtem. Ha most szomorúnak látsz, nem a rágalmozók, az ócsárlók miatt vagyok ilyen. A korlátolt, maradi lelkek se bántanak, akik nem képesek meghallani az újkor hangját, pedig már mennydörgés alakjában jelentkezik. Az efajta emberek ellenkezésének nem szabad elcsüggesztenie bennünket, hanem...

És teljesen megfélemedezett arról, hogy fiatal, tizenhatéves gyermekleány ül vele szemben. Ugy beszélt Terézhez, mint érett, komoly, felnőtt emberhez, egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy szavai megértésre találnak.

- Látod - folytatta - mindezt egy vállrándítással is elintézném, de sebet üt a lelkemen, hogy olyan becsületes, derék, okos emberek, éppen olyan jó és igaz magyarok állnak elébem és céljaim elé, mint magam vagyok. „A megkoronázott, alkotmányra, törvényre megesküdt magyar királynak mindent - a császárnak semmit” - mondják. És én látom, tudom, érzem, hogy ezek az emberek teljesen önzetlenek, csak hazájuk, nemzetük javáért küzdenek s ha úgy fordul a sors, - szenvednek is. De éppúgy nem lehet őket eltántorítani meggyőződésüktől, mint ahogy József császár sem akar felfogásukhoz közeledni egyetlen lépéssel sem.

- És te, édes apukám?...

- Én itt állok kettejük között. És hidat próbálok verni köztük. Mert sziklaszilárd meggyőződésem: a boldogulás és fejlődés útja csak ezen az összekötő hídon át vezethet. A felvilágosodás, a haladás, a nyomorúság enyhítése, a jobbágyoknak embersorba való helyezése, az egyenlő teherviselés, mindez fenségesen szép és dicső. De épp ilyen tiszteletreméltó a nemzet alkotmánya és ősi törvénye. Ennek a kettőnek összeolvasztva kell dolgoznia és...

Elakadt a szava, Teréz remegve, fojtott hangon kérdezte:

- És nem lehet?...

Brunsvik hallgatott. Sokáig nézett maga elé, aztán felállt helyéről, megsimogatta Teréz haját és most egészen más hangon folytatta:

- Kis leányom, holnap vendégünk lesz Szaplanczay Ádám alispán. A legderekabb, legbecsületesebb magyar urak egyike. Meg próbálom értetni vele magamat és szándékaimat. Most pedig jó éjszakát, kis lányom.

* * *

A két férfi ott ült egymással szemben.

- Lehetetlen az - kezdte Antal gróf - hogy jószándékú, az emberiségért és nemzetért dolgozó munkások - mert mi azok vagyunk, alispán úr - meg ne értsék egymást. Az igazat, a jót, a helyeset keressük mind a ketten.

- Ugy van - bólintott Szaplanczay Ádám - de az út nagyon különböző, amelyen járunk.

- És ez ok arra, hogy találkozni se tudjunk?

Brunsvik hangja most már fájdalomtelt, szinte segítségetkérő, de nyomban erőt vesz magán és fölemeli fejét.

- Alispán úr, ha én kérve nyujtom ki kezem kegyelmed felé, nem önmagamért teszem. Szégyen volna reám nézve, ha ezt bizonyíthatnom kellene. Én vállaltam az uralkodó megbízását...

- A császár megbízását - vágott közbe Szaplanczay keményen.

- A magyar vármegyék engedékenysége nagyon hamar meghozhatja a koronázást.

- Gróf úr - mondta Szaplanczay - mi magyarok ebben a dologban nem lehetünk engedékenyek, sőt nem is alkudhatunk. Mi csak akkor állunk rendíthetetlenül a magyar alkotmány alapján, ha nem fogadunk el semmiféle utasítást - még békeajánlatot sem fogadunk el egy idegen uralkodótól. Míg II. József császár magyar koronát nem visel, tárgyalásokba sem bocsátkozhatunk vele. Ha pedig megkoronáztatta magát, nincs szükség sem tárgyalásra, sem békítésre. Azután már a nemzet és királya áll, nem egymással szemben, hanem egymás mellett s együtt dolgozik és együtt halad.

- Alispán uram jól tudja, mennyi a hanyagság és az elmaradottság a vármegyéknél. A régi, maradi szellem kerékkötője az uralkodó jó szándékának.

- Hozzuk a törvényes, megkoronázott királlyal együtt rendbe a mulasztásokat.

- Lehet; egy pillanatig sem kételkedem, hogy alispán uram helyes, jó szándékokat táplál. De sajnos, nagyon kevés helyen találkoztam vele. Meg kell mondanom, hogy az uralkodó bizalmatlansága teljesen jogosult. Itt a rettenetesen elmaradt közegészségi ügy. Az egyenlőtlen teherviselés, mely mindent a népre tol. Az iskolák hiánya. És mindenekfölött és elsősorban a jobbágyság szörnyű helyzete, kiknek nyomorúsága az égre kiált!

- A jobbágyság helyzetén könnyíteni kell törvényadta kereteken belül - jelentette ki határozottan az alispán.

- De mikor a törvények kegyetlenek.

- Lehet módosítani, változtatni rajtuk. De ezt megint csak a nemzet és király együttes, közös akarata teheti.

- Bécsbe irtózatossággal jelentések mentek fel a köznép állapotáról, a jobbágyság szenvedéséről. II. József nem csak a nemesség királya akar lenni, hanem az egész magyar nemzeté!

- II. József egyáltalában nem királyunk.

- A rendek nem akarnak engedni a közteherviselés kérdésében. Nem tűrik se a föld felmérését, se a házak megszámlálását.

- Itt nincs se engedélyről, se megtagadásról szó. Mi nem tárgyalhatunk a nemzet ügyéről idegen emberrel. József nagy úr, a Német-Római Szent Birodalom császára, de reánk nézve addig csak idegen ember, míg a hercegprímás és a nádor fejére nem tették a koronát.

- Az uralkodó maga is megszámoztatta a Burgot, ősei várát és felmérte családi birtokait.

- József császár azt teheti, amit akar. Reánk nézve csak a magyar király cselekedete lehet irányadó.

- A vallásszabadság rendeletével jövők. A protestánsok ezért csak hálások lehetnek.

- Gróf úr - és Szaplanczay keményen nézett Brunsvik Antal szemébe - én magam is az evangélium szerint reformált egyház híve vagyok. Dédapámat az eperjesi véstörvényszéken Caraffa végeztette ki. Egyik anyai őszám református esperes volt, a gályákra vitték, ott pusztult el hitéért, lelkiismerete szabadságáért. És ha megint itt állnának Caraffa hóhérjai és a gálya padja várna reám, én se lennék se gyöngébb, se gyávább, mint azok a férfiak, kiknek véréből származom. Nekünk a császár kezéből az áldás is semmivé válik.

Csend borult a szobára, a két férfi némán nézte egymást.

- Higgyen nekem, gróf úr - mondta most Szaplanczay - én a legnagyobb tisztelettel és becsüléssel nézem személyét. Sőt még szándékait is. Tudom, hogy szándékai magukban véve tiszteletreméltók, nemesek, önzetlenek. De hiába. Semmit sem ér el velük. Ezen az úton nincs tovább. Higgyen nekem, nincs szomorúbb dolog, mint olyan ember ellen harcolni, akit szívünk mélyéből tisztelünk, becsülünk. Pedig ha a gróf úr tovább folytatja munkáját, még sem tehetünk egyebet.

- A békés kiengesztelődés munkája ellen - vágott közbe Brunsvik.

- Tudom. - Szaplanczay ebben a pillanatban szinte meghatottan nézett a gróf szemébe. - Tudom, hogy ez a célja. Mégis kérem, mondjon le róla. Adja vissza megbízását József császárnak. És kérem, nagyon kérem - nem mint az ellenfél táborában álló harcos férfi, hanem mint ahogy ember kéri embertársát, kinek jellemét, képességét, szívét, esztét tisztelettel-becsüli - ne jöjjön addig vissza, míg nem jöhet a koronás király üzenetével.

Brunsvik hallgatott és az alispán folytatta:

- Én figyelmeztettem gróf urat. Most még azt is hozzáteszem: jobb lenne, ha sietne a visszavonulással. Itt tartózkodása veszedelmes - ki tudja, talán halálosan is veszedelmes lehet!

Brunsvik elmosolyodott. Ez a furcsa, szomorú, fáradt mosoly mindennél világosabban beszélt. Még legyintett is, mint aki azt mondja: érdemes erről beszélni?...

Szaplanczay jobban megértette a mozdulatot, mintha Brunsvik szavakkal fejezte volna ki gondolatát. Brunsvik Antal sokkal keservesebbnek tartja, hogy nem tudja megteremteni a nemzet és uralkodója közt a békét, mint hogy élete veszedelemben forog vagy akár el is vész.

Szólni, unszolni akarta Brunsvik Antalt a távozásra, mert becsülte és őszintén szerette is. Rá akarta venni, hogy térjen vissza Martonvásárra és hagyja beteljesedni a császár végzetét, amit úgysem tartóztathat már fel. József elvesztette a török háborút, Belgium fellázadt ellene. Magyarország forrong... Senki sincs vele, mindenki ellene van. Hadd teljesedjék, ami a sors könyvében áll... Brunsvik Antal, ez a derék, kiváló, nemeslelkű ember, ne áldozza fel magát egy menthetetlen emberért.

De mielőtt Szaplanczay még szólhatott volna, Brunsvik ugyanazzal a szomorú, keserű mosollyal mondta:

- Alispán úr, az imént nemes és kiváló őseire hivatkozott, akik vállalták a halált és a gályarabságot. Miért akar engem hitványabbnak tudni, mint amilyenek a Szaplanczayak voltak?

- Azok az igaz ügyért áldozták fel magukat: nemzetük és lelkiismeretük szabadságáért.

- Alispán úr - válaszolt Brunsvik méltóságteljes komolysággal - a mérleget az Ur tartja kezében. Egyedül ő tudja csalhatatlanul, melyik serpenyőben áll az igazság? Mi, emberek csak kereshetjük, kutathatjuk. Csak évtizedek távlatán át lehet majd megítélni, melyikünk járt a helyes úton és melyikünk a helytelen.

És magában hozzá tette:

- Senki sem tudja és nem is fogja megtudni, hogy egy emberért, egy szegény, mindenkitől elhagyott emberért indultam el utamon, melyről magam tudtam legjobban, milyen nehéz, göröngyös, mennyi félremagyarázásra adhat okot. Azért az emberért indultam el, kit a Német-Római Szent Birodalom császáranak neveznek, de bíborpalástja a legszörnyűbb nyomorúságot, a magány, az elhagyatottság, az egyedülvalóság nyomorúságát takarja. Ha ezt a felséges Lázárt, ezt a császári számkivetettet megbékíthetném alattvalóival és sajátmagával?... Nem a császárról van szó, hanem az emberről, Józsefről, gyerekkori pajtásomról...

- Alispán úr - mondja kemény, határozott hangon - én itt maradok.

Szaplonczay meghajtotta fejét.

- Akkor hát - felelte csöndesen - engedje meg, gróf úr, hogy búcsút vegyek.

Elindult, de a nagy, fehér ajtónál hirtelen visszafordult:

- Gróf úr, nem adná ide kezét egy szorításra?

- Ezer örömmel. És akármint fordul is sorsunk, akár mennyire szembeállít bennünket az élet, az én számomra mindig nagy nyereség lesz, hogy Szaplonczay Ádámmal találkozhattam.

* * *

Brunsvik Antal egyedül maradt.

Tisztán látta, hogy Szaplonczayt a legnemesebb szándék vezette, mikor eljött ide, hogy figyelmeztesse: halálos veszedelmeket rejt az út, ha tovább halad rajta. Az emésztő gyűlölség, mely a szívekben a császár ellen ég, mind őreá zúdul. Szaplonczay Ádám - aki ismeri az ő tiszta, önzetlen szándékát és tudja, miért jött ide - igen kevés akad. Ellenben bőven akadnak lelkiismeretlen uszítók, zavarosban halászni szeretők és olyanok, kik a maguk egyéni hasznát keresik az áldatlan harcban, mely a nemzet és uralkodója között folyik. És végre akadnak jóhiszemű, jószándékú fanatikusok, kik úgy hiszik vagy akikkel úgy hitették el, hogy Brunsvik Antal árulója a magyar szabadságnak, függetlenségnek és önállóságnak.

A minap egy röpirat került kezébe, mely megvádolja őt, testvéröccsét, az országbíró, sőt durva rágalomokkal illeti feleségét, Mária Terézia hajdani udvarhölgyét, hogy - a röpirat állítása szerint - a bécsiek hitére szerezte meg férjét, Brunsvik Antalt.

A gróf akkor bosszús, megvető mozdulattal hajította tűzbe a röpiratot, de most mintha előtte állna minden betű és olvasná... És az a másik ocsmány nyomtatvány, melyen már bosszankodni sem lehet, hiszen olyan képtelenség... Nyitrában kolerajárvány dúl és lelketlen izgatók elhiteik az emberekkel, hogy a császár megbízottja mérgeztette meg a kutakat, hogy ki-pusztítsa a magyarokat. Brunsvik Antal arcán fájdalmas, keserű és gúnyos mosoly fut végig. Mindenét kockára tette, pihenést nem ismer, úgy dolgozik a közért - ő kútmérgező?... Vajjon nincs-e igaza annak a költőnek, aki keserű kedvében azt írja, hogy az emberi értelemnek - a legnagyobbaknak is, a legmélyebbeknek is - vannak határai, de az emberi ostobaság végtelen...

- Apukám, szabad bejönnöm egy kicsit?

Brunsvik egész testében megrázkódott.

Irgalmas Isten, hogy erről meg tudott feledkezni?!... Teréz itt van vele a felzaklatott, az ellene ingerelt emberek között - a veszedelemben.

- Kis lányom - mondta csendesén és sem arcán, sem szemében nem látszik az izgalom - te elmegy Homolkára. Szaplonczay alispán úrék meghívtak, hogy tölts náluk néhány hetet.

- És te, apukám?...

- Én itt maradok, fiam. Sok a dolgom és állandóan úton kell lennem. Azért is akarom, hogy fogadd el Szaplonczayék kedves, barátságos meghívását.

- Természetesen úgy lesz, ahogy kívánod, apuskám, de én szeretnék veled maradni, ha lehetne.

- Nem lehet Teréz. - Brunsvik Antal hangja olyan nyers és kemény, amilyennek Teréz még sohasem hallotta.

Aztán összeszedi magát és már mosolyog is.

- Látod, fiaskám, kicsit fáradt vagyok és hamarabb indulatba jövök, mint szoktam. Na mi az, Teréz?... Talán csak nem bántottak szavaim?

- Nem, apuskám. A te szavaid engem soha nem bánthatnak meg.

- Mert látod, kicsim, csak arról van szó, magam sem tudom, mint kell majd az időmet a következő hetekben beosztanom. Lehet, hogy napokon át nem láthatnánk egymást. Mi értelme hát, hogy magánosan, egyedül légy? Kis védenecidről, a gyerekekről gondoskodom. Enni- valójuk lesz, ruhájuk is télre. - Elmosolyodott és úgy folytatta: - Legfeljebb később tanulják meg az ábécét. Nincs semmi baj, fiam. Szaplonczayék nagyon kedves emberek. Kis ideig náluk maradsz, aztán majd meglátjuk, hogy fordul a dolog. Ha nem lehetsz állandóan velem, legokosabb, ha hazamegy Martonvásárra, körülnézel otthonunkban, aztán édes anyád megint elvisz a nevelőintézetbe.

Teréz nem felelt, lehajtotta fejét.

Ismerte édes apját. Most megint eljött a nagy pillanat, mikor a szelíd, lágy, passzív természetű ember hajthatatlan. És hiábavaló kérés, könyörgés, vita, nem lehet eltéríteni útjáról.

Teréz szó nélkül kiment a szobából és csomagolni kezdett. Brunsvik Antal pedig lovas embert küldött az alispán birtokára, Homolkára.

A levélben arra kérte az alispánt, fogadja házába Terézt és írja meg, mikor viheti el hozzá kis leányát?

A kora hajnali órákban az inas bekopogtatott Brunsvik Antal hálósobájába.

- A tekintetes alispán úr megint itt van.

Brunsvik felriadt nyugtalan álmából és az inas sápadt arcára nézett. Az inas sok mindent tudhatott már az alispán gyors visszatérésének okáról, amit kérdés nélkül nem merészt elmondani.

Brunsvik gyorsan öltözött és pár perc múlva szemben állt az alispánnal.

- Gróf úr - és Brunsvik most látja, milyen halvány és aggodalmas az alispán arca - késelem nélkül indulnunk kell! - És a gróf kérdő tekintetére folytatta: - Hozzám, Homolkára. Ott biztonságban lesznek.

- Késő este indítottam el egy lovas embert levelemmel alispán úr birtokára, hogy leányomat fogadja házába.

- A futárral útközben találkoztam. Elvettem tőle levelét. Gróf úr, én nemcsak leányát viszem magammal, excellenciádnak is velem kell jönnie.

- Nekem?...

- Egy percig sem várhatunk tovább. A kocsim be van fogva, indulnunk kell... A többi majd otthon, Homolkán magyarázom meg.

- Nem kell magyaráznia. Ugyis tudom. Eljött az óra, melyre előre figyelmeztetett: ezek az emberek életemre törnek.

- Induljunk, gróf úr.
- Kérem, alispán úr, ha jó akar lenni hozzám, vigye magával leányomat.
- És gróf úr?...
- Én itt maradok.
- Kegyelmes uram - Szaploneczay hirtelen megragadta Brunsvik Antal kezét - értse meg, velem kell jönnie! Nincs időm vitatkozni és nem tölthetem az időt azzal, hogy meggyőzzem. A halál elől futunk.

Brunsvik vállat vont.

- Halálra keresnek, mert elvállaltam egy szerintem hasznos és becsületes munkát? Mondja, alispán úr, érdemes ebben a világban az embernek törődni életével?
- Nem a világról van most szó, hanem gróf úr családjáról. Nem engedhetem meg, hogy a fellázadt tömeggel legyilkoltassa magát. Ezzel nem segíti az ügyet, melyről különféle véleményünk lehet, de melyről teljes hitemmel vallom, hogy tiszta, becsületes, jószándékú. És nem akarhatjuk, hogy a fellázított nép ilyen szörnyű bűnt kövessen el.
- Nem a nép bűnös, hanem bujtogatói.

Az alispán bólintott.

- Ugy van, de ez nem változtat a helyzeten. A gróf úrnak, mint férfinak, mint családapának, mint jó magyar hazafinak is az a kötelessége, hogy ne álljon szembe ezzel az eszeveszett, féktelen tömeggel, mely élete ellen tör. És mint jó kereszténynek nem szabad az elvakított, nyomorult embereket a gyilkosság bűnébe vinnie. Pedig abba viszi bele, ha itt marad.
- Igaza van, alispán úr - mondta csendesén Brunsvik. - Induljunk.

És pár perc múlva Szaploneczay kocsija kirobogott a kapun. Nagy, sötét, zúgó erdőn vágattak keresztül. Teréz ott ült apja mellett és szorosan kezébe fogta Brunsvik Antal kezét. Egyetlen szót sem szólt, apja sápadt arcát, természetellenesen tágranyilt nagy szemét nézte. Kint zuhogott a hideg őszi eső és verte a kocsi ablakát. Teréz arra gondolt: milyen rettenetesen szörnyű ez az éjszaka. S talán már nem is lesz virradatja.

A kocsis egyszerre csak leugrott a bakról és beszólt halkán az alispánnak.

Szaploneczay hátranézett, arca eltorzult a fájdalmas haragtól, csak úgy foga között dörmögve adta ki a parancsot:

- Hajts tovább!

Brunsvik és Teréz is hátranéztek. Piros volt az ég alja abban az irányban, melyből jöttek.

Most egyszerre megértették mindent.

A nyitrai kastélyt, eddigi lakásukat a lázadó tömeg felgyújtotta.

Ha már nem lelték meg a halálra keresett Brunsvik Antalt, legalább így élték ki rombolási és pusztítási dühüket.

- Vadállatok - dörmögte Szaploneczay.

- Csak félrevezetett emberek - és Brunsvik gróf érezte, hogy láz borzongatja testét, talán a lelkét is.

Mire beértek Homolkára, már nem bírt leszállni a kocsiról, úgy emelték le, hogy azonnal ágyba fektessék.

VIII. FEJEZET.

Brunsvik Antal heteken keresztül feküdt nagy lázban élet-halál között.

Anna grófné azonnal Homolkára sietett és ott ápolta férjét Terézzel együtt. Szaplonczayék a nagy veszedelemben igaz, hűséges barátaikként viselkedtek. Az alispán és Brunsvik gróf csak rövid idő óta ismerték egymást s mint ellenfelek álltak szemben, de így is felismerték egymásban a talpig derék embert. Szaplonczayné és leánya, Piroska, minden igyekezetükkel ott álltak Anna grófné és Teréz mellett, segítettek nekik a nagy beteg ápolásában.

Öntudatlan lázban feküdt Brunsvik Antal, mikor megjött a hír, hogy a halállal vívódó császár visszavonta rendeleteit és egyetlen tollvonással megsemmisítette élete munkáját. Az élet-halál mesgyéjén járó Brunsvik csak később tudta meg, hogy hajdani játszópajtása mint rendelkezett halálos ágyán. A vallásszabadságot és a jobbágyok sorsát enyhítő rendeleten kívül semmisnek jelentette ki minden parancsát és rendelkezését.

A nagy beteg Brunsvik nem hallja a harangok örömteli zúgását, nem látja a vármegyeházán diadalmasan lobogó nemzetiszínű zászlót. Nem hallja az éljenrivalgást sem, mely a sérelmes rendeleteket visszavonó és a koronázást bejelentő leiratot fogadja.

- Éljen II. József, Magyarország királya - mondja Szaplonczay Ádám, a vármegye alispánja és a vármegyei gyűlés egyhangúan kiáltja utána:

- Éljen a király!

* * *

II. József azalatt ott fekszik a schönbrunni palota egyik termében. Gyorsfutár vágat váltott lovakkal Toscana felé Lipóthoz, a császár öccséhez, hogy siessen haza, haldokló bátyja el akar búcsúzni tőle.

A futár a leggyorsabb paripákon vágat Itália felé. A schönbrunni kastélyban pedig már mindent előkészítettek arra, hogy a császár ősi Habsburg-hagyományok szerint távozhassék a földi életből.

II. József meggyónt, magához vette az oltári szentséget és családja tagjai nagy, égő gyertyákkal kezükben sorra elmentek előtte, mélyen meghajolva ágya előtt. Mindegyik szívében mély szomorúság, némelyik szemében könny csillog. Csak a császár arcán játszik furcsa, szomorú és kesernyés mosoly. Megszokott, ismeretes, fensőbbiséges, ironikus mosoly. Abból az időből való, amikor egészséges volt és elszántan harcolt eszméiért, gondolataiért, ideáljaiért... Mikor volt ez?... A haldoklónak úgy tetszik, hogy hosszú, hosszú idő telt el már azóta, hogy tehetetlenül fekszik az ágyban és megtagadta saját magát... Akkor régen a világot, az embereket illette ez a fensőbbiséges, keserű mosoly. Most sajátmagának, törekvéseinek, lezajlott és hiábavaló harcainak, semmivéfoszlott célkitűzéseinek szól. Hiszen nem lehet ezeket már másként nézni, megítélni, mint így. Felülről lenéző mosollyal.

És az utolsó pillanatban, amikor a haldokló előtt állítólag megjelenik minden, ami életében kedves és fontos volt, József a többi kép mellett ott látta a glóriát, a szökőkutat, hol kis pajtásaival játszott. Köztük az a szőke, nyulánk fiú, aki úgy ragaszkodott hozzá, ki egyetlen intésére elindult, meggyőződésének ellenére, csakis az ő kedvéért, egy ügyet szolgálni, melyről bizonyára akkor is tudta már, hogy menthetetlen. Hiszen meg is mondta neki, szemébe mondta... De azért ő, a császár, csak küldte előre és a kis játszópajtás ment a parancsszóra, a kérésre. Hova, merre?... Most már mindegy.

Mégsem voltam én egészen egyedül - gondolta magában és azután hátrahanyatlott feje.

Az orvos lehajolt a császár szíve fölé és hallgatott. A családtagok szertartásos búcsújának vége, csak az öreg János főherceg maradt a szobában. Az orvos hozzálép.

- Alszik? - kérdezte a főherceg.

- Alszik az Úr kegyelmében. Alszik az örök nyugalomban és megzavarhatatlan békességben - felelt az orvos.

A gyorsfutár még el sem éri Ausztria határát, már másik vágat utána. A császári tanács nagy, öt pecséttel lezárt halálhírt tudató levelét viszi II. Lipótnak, az új uralkodónak.

* * *

Brunsvik Antal mindebből semmit sem tud.

Önkívületben fekszik, mikor a nemzeti zászlót felhúzzák a vármegyházára és öntudatlan, mikor nagy, fekete zászlók hirdetik II. József halálát.

Amint lehet, hazaviszik Martonvásárra. Ugy gondolják, kedves, meghitt otthonában hamar visszanyeri egészségét.

De itt is sokáig erejét vesztve jár. Ha a láz néhány hétre abba is hagy, azután újra kitör. A doktorok nem is titkolják, hogy ez a makacs nyavalya veszedelmes természetű.

De Brunsvik Antalnak csak testét töri meg a betegség.

Szelleme épp olyan friss, tettekre kész, mint régente, csak közügyekkel nem akar foglalkozni.

Az új, a megkoronázott király, II. Lipót kedves, szíves levélben köszöni meg munkálkodását és biztosítja kegyelméről, jóindulatáról.

De Brunsvik Antalnak nem kell többé semmi a föld hatalmasaitól.

Amit tett, ami áldozatot hozott, azt régi, gyermekkori barátjáért cselekedte. A nagy magányosért, ki most már a kapucinusok kriptájában fekszik, édes anyja, Mária Terézia mellett.

Antal gróf minden erejét, minden idejét gyermekei nevelésére fordítja.

Kitűnő tanárokat hozat le Martonvásárra, de az irányítást ő tartja kezében.

Teréz nem megy többé vissza a nevelőintézetbe és mindenben kezére jár édesapjának. Együtt olvassák a költőket, tudományos könyveket és filozófusokat. Brunsvik olvasmányáiból mindig jegyzeteket készít, jegyzeteit Teréz másolja le.

Ebben az időben Brunsvik Antal sűrűn levelezik Pestalozzi Henrikkel, a nagy svájci pedagógussal. Terézzel együtt olvassa Pestalozzi leveleit és leányának diktálja a válaszokat.

Terézt a zenén kívül a gyermeknevelés érdekli. Sokat és szívesen foglalkozik kisebb testvéreivel. Köztük Jozefint szereti legjobban. Ez az önfeláldozó szeretet teszi Jozefin életét később, a megpróbáltatás éveiben elviselhetővé.

Egy szép, nyári délután édes apjával sétál a martonvásári parkban s Pestalozzi legújabb leveléről beszélgetnek.

- Ha egészséges és erős leszek, - mondja a gróf - okvetlenül kiutazom veled, Teréz, Svájcba. Szeretném ennek a nagy tudósnek és még nagyobb embernek, ennek a Pestalozzinak kezét megszorítani. Mostanában sokat gondolkoztam életén és művein és úgy érzem, a nevelés, az emberformálás művészete a legnemesebb munka, amit ember végezhet. Tudod, hogy Pestalozzi nevelőintézetében kik voltak legelőször? A forradalmakban és háborúkban elesett

emberek, katonák gyermekei. Ezeket az árva gyermekeket szedte össze és tanította. És látod, én rendíthetetlenül bízom benne, hogy végeredményben a tudásnak győznie kell a tudatlanság és a békességnek a háború felett.

Teréz nagy, lelkes szemei figyelemmel nézték apja arcát.

- Milyen sápadt - gondolta magában - hogy lefogyott, milyen erőtlén... És lelke egyre feljebb emelkedik, egyre szárnyalóbb... Hogy megáldott engem Istenem: a földkerekség egyik legnemesebb emberét nevezhetem apámnak. Itt élhetek közvetlen közelében, hallgathatom szavait és vele együtt emelkedhetem minden közönségesség és alacsonyság fölé. A zene és apám tanítása... Nem érhet engem olyan csapás, hogy én ezekben vigaszt ne találjak.

És hallgatta apja szavait.

- A tanítás sokkal bővebb és tágabb keretű, mint az emberek hiszik, mert tulajdonképpen minden nemes emberi munka tanítás, hivatás. Tanít a bíró, mikor ítélt, igazságra tanít. Tanít az orvos, mikor gyógyít, az egészség útját mutatja. Tanít a pap a szószékről, mikor a legfelsőbbrendű igazságot, Isten igazságát hirdeti. Tanít az író, a művész, mikor lelkünket olyan magasságokba emeli, hová a közönséges szemek látni sem tudnak. Rotterdami Erasmus, a renaissance egyik legnagyobb egyénisége írja levelében: „A fiatalok tanítása a legszebb mesterség. Jézus is tanította az ifjúságot és erre buzdította tanítványait. Voltaképpen semmiféle munkának nincs ilyen áldásos gyümölcse. A jó tanító a jövő magvetője.”

Teréz naplójába írta ezeket a szavakat. Később úgy mutatta ez a néhány szó az utat előtte, mint régesrég az égen kigyúlt betlehemi csillag a pásztorok előtt.

Olyan benső, lelki közösségben élt édesapjával, mint aztán soha senkivel - egyetlen emberen kívül.

Brunsvik Antal napról-napra fogyott, erőtlenedett. Felesége a leghíresebb bécsi orvosokat hozatta le hozzá. Anna tovább reménykedett, tovább próbálkozott.

A nagy beteg gondozásának munkáját Terézzel osztotta meg. Másra nem akarta bízni férjét, ki mindennél, még gyermekeinél is drágább volt neki.

Ami ideje, ereje maradt, azt mind a martonvásári uradalom ügyeinek rendben tartására fordította. Mert kötelességérzése még aggodalmánál, fájdalomnál is erősebb. - Sem bánat, nem félelem, sem szenvedés nem ok arra - mondta magában - hogy a reánk mért kötelességek elől kitérjünk, azokat elhanyagoljuk.

Brunsvik Antal tökéletesen tisztában van helyzetével és állapotával. Bátor szívvel néz az elkerülhetetlen elébe. Teréz azt írja naplójában, hogy sohasem látta olyan kiegyensúlyozottnak, megbékéltnak, olyan messze távlatokat átlátónak, mint az utolsó hónapokban. 1792-ben már egész Európán végigdübörgött a francia forradalom viharos mennydörgése. A 18-ik esztendejében lévő Terézt sokat foglalkoztatják a franciaországi események és megkérdezi apjától, mi a véleménye azokról, kik guillotine-nal harcolnak és vértengerbe akarják fojtani az egész multat?

Brunsvik megsímogatta leánya haját.

- Kis leányom, az eszmét, az ideát soha nem szabad összetéveszteni képviselőinek tévedéseivel, gyarlóságaival, bűneivel. A nép nyomora, elnyomatása szörnyű volt. De századok mulasztását nem lehet néhány hét vagy hónap alatt helyrehozni. A forradalom soha se lehet helyes eszköz a társadalmi hibák, mulasztások vagy bűnök helyrehozására. Lehet, hogy ideig-óráig nagy, látszólagos eredményeket tud felmutatni, mellyel megtévesztik az avatatlanokat, de igazi fejlődést, igazi haladást csak a lassú, biztos építő munka hozhat. Az olyan munka,

mely egyaránt szolgálja minden társadalmi osztály javát. Aztán meg - és itt szomorúan elmosolyodott - hidd el, kis leányom, én csak szánakozni tudok ezeken a romboló újítókon, kik nem tudják, hogy velünk együtt ők is hozzá vannak kötve a forgó idő kerekéhez. Azt hiszik, csak a múlt mulik el és a történelem megáll abban a pillanatban, mikor számukra delet mutat. Ezek a forradalmi újítók meg vannak arról győződve, hogy eltörölhetik, megsemmisíthetik a régi világot és őket nem fogja eltörölni, megsemmisíteni soha semmi. És nem látják, hogy mialatt beszélnek, harcolnak, ölnek s az új világ nevében vérrel borítják be a földet, a kerék forog tovább és őket is körülfonja már a múlt árnya.

* * *

Aztán eljött a nap, mikor Brunsvik Antal már rövid sétát sem tudott Teréz karján tenni. Az ágyban kellett maradnia.

És eljött a nap, mikor búcsút vett feleségétől, gyermekeitől, testvéreitől. Brunsvik Antal, a filozófusokon, tudósokon nevelkedett ember utolsó óráiban egy régi kis egyházi ének sorait suttogta, mintegy utat építve lelkének ahhoz, kihez már indulóban volt.

„Ó, ártatlanság Báránya,
E világnak ki vagy ára,
Mi lelkünknek táplálója,
Áldott légy, Egek királya.”

IX. FEJEZET.

A gyászszertendő teljes visszavonultságban telt el.

Ferenc, a legidősebb Brunsvik-fiú, külföldi tanulmányútra ment.

A következő télen, mikor a gyász már letelt, Anna grófné Bécsbe készült két nagy leányával. Teréz 19 esztendősen mult, Jozefa 17-ikbe lépett. A grófné úgy határozott, hogy bemutatja őket a bécsi főúri társaságnak.

Nem mintha fájdalma, gyásza valamennyire is enyhült volna. A bánat elkísérte az özvegyet sírjáig. De úgy érezte, gyermekeinek sem maradhat adósuk.

- Az élő világnak haladni kell a maga útján - mondta - mindenki viselje, ami reá méretett anélkül, hogy mást megkárosítana.

Teréz nagy bámulattal, szinte hódolatteljes tisztelettel nézte anyja munkáját. Ő tudta legjobban, hogy anyját mennyire leverí a gyász és fájdalom.

Teréz néha éjszakánként kilopódzott és anyja hálósobájának ajtajára szorítva fejét hallgatódzott. A fiatal leány szíve összeszorult, mikor a fojtó zokogást hallotta. Mintha csak bent lenne a szobában és látná, hogy édes anyja mint fűrja fejét a párnába és siratja azt, aki legdrágább volt neki az egész világon. A szegény, vergődő asszony néha úgy érezte magát, mintha tisztartó lenne itt, elköltözött férje megbízottja, kinek vigyáznia kell mindenre és számolnia mindenről, hogy kárba ne vesszen semmi. Teréz ismeri édes anyja gondolatait, mintha csak megbeszélne vele.

Pedig hát a grófné nem beszél meg semmit senkivel. Mióta férje meghalt, teljes lelki magánosságban él. Akik látják, amint reggelenként kiadja rendeleteit, amint szigorúan számbavesz mindent s hogy milyen fáradságot nem ismerő szorgalommal járja a hatalmas uradalmat, semmit nem sejtethetnek az átvergődött éjszakák szomorú titkaiból. Csak Teréz tud róluk, de szólni ő sem mer.

Mikor azonban észreveszi, hogy édes anyja nagyon fogy és sápadt, egyszer mégis csak megkockáztat valamit.

- Anyukám, feljegyzéseimben találtam édes apámnak egy mondását s ha megengeded, elismétlem neked. „Az az igazán boldog ember, kinek élete nem cáfolt rá álmaira. Kinek öregkora teljes harmóniában van fiatalságával.”

Anna grófné tekintete a távolba nézett.

- Éppen tegnap találtam meg a feljegyzést és reád gondoltam, anyuskám. Te igazán a kiválasztottak közül való vagy; boldog asszony. Ifjúkori ideáloznak lettél élettársa és élettársad mindig ideáloд tudott maradni. Van-e ennél szebb asszonyi élet?

Anna grófné szemébe könny szökött. Ritka vendég volt ez nála.

Nem szerette az érzékenykedést. Mint restelni való gyöngeséget, leplezni szokta megindulását.

De most nem restelkedett. Halkan, remegő hangon mondta leányának:

- Hadd idézzek én is egyszer neked. Nagy költő szavait. Dante írja „Isteni Színjátékában”: „Nincs nagyobb fájdalom, mint az elhagyatottság idejében a boldogság óráira visszagon-dolni.”

Teréz határozott, szinte kemény hangon felelt:

- Dante a világirodalom egyik legnagyobb szelleme, de ebben nem volt igaza. Boldog az az ember, kinek szép emlékei vannak. Ezeket soha senki el nem veheti tőle.

* * *

Brunsvik grófné verőfényes tavaszi napon érkezett meg két leányával, az érdekes arcú Terézzel és a ragyogó szépségű Jozefinnal a császárvárosba.

Ugy ment el hazulról, hogy néhány hetet Bécsben tölt két idősebb leányával. Az uradalomban mindent elrendezett és a kis Saroltát megbízható kezekben hagyta. Ferenc fia kint tanul Angliában az oxfordi egyetemen és jó híreket küld haza.

Szokott takarékoságáról most sem feledkezett meg. Teréz megírja naplójában, hogy bizony nagyon szűkös, szinte szegényes felszereléssel, kevés, olcsó ruhával indultak el Bécs „meghódítására”.

Jozefin eleget is zúgolódott amiatt, hogy míg a többi főrangú fiatal leány estélyen, bálon új meg új ruhában jelenik meg, nekik összesen két-két ruhát csináltatott édesanyjuk. Sőt Teréz is bevallja naplójában, hogy bizony szeretett volna új ruhákat vásárolni Bécsben.

Az elégedetlenség megnyilvánulása nem jutott Brunsvikné fülébe. Nagyon szigorúan tartotta gyermekeit és pénzügyekben most még kevésbé értette a tréfát, mint férje életében.

De az egyszerű, szerény öltözködés ellenére is mindenütt észrevették őket. Teréz érdekes lényének, finom arcának majdnem annyi hódolója volt, mint Jozefin ragyogó, tündöklő szépségének.

Brunsvik grófnének eszébe jutott, hogyha már itt vannak Bécsben, egyben tájékozódást is szerez Teréz zenei képességéről. Mindenki mondja, hogy a fiatal leány zenei tehetsége igen figyelemreméltó. Ezt már gyermekkorában megállapították róla. De a praktikus gondolkodású Anna grófné tudni akarja, lehet-e erre a tehetségre, mint komoly alapra építeni?

S míg a leányok kitűnően mulatnak a főrangú társaság estélyein, Anna grófné komoly megbeszéléseket folytat Zmeskall Miklóssal.

- Szeretném tudni, mit lehet jogos reménnyel várni Teréz tehetségétől? Nem a játékára gondolok. Arról egybehangzóan a lehető legkedvezőbbet mondták. De elhoztam kompozícióit is... Ha Zmeskall úr olyan kedves lenne és átnézné őket...

- Szívesen állok szolgálatára, kegyelmes asszonyom, mindig mindenben, de itt van most Bécsben az az ember, aki sokkal illetékesebb véleményt mondani, mint én.

- És ki az? - érdeklődött a grófné.

- Ludwig van Beethoven.

- Igen, igen, a társaságban már sokat hallottam erről a Beethovenről, aki elhagyta Bonnt és itt telepedett meg Bécsben. Gondolja, kedves Zmeskall, hogy ennek a fiatal muzsikusként ítéletét mérvadónak fogadhatjuk el?

- Teljes mértékben, kegyelmes asszonyom.

- Hát akkor írok neki, hogy jöjjön el ide, fogadóbeli szállásunkra. Majd kijelölök egy napot.

Zmeskall arcán egy kis zavar látszott.

- Ha talán megengedné kegyelmes asszonyom, én közvetíteném az üzenetet.

- Ahogy gondolja, kedves Zmeskall. Mindent magára bízok. És ha úgy hiszi, hogy teljesen elfogadhatom Beethoven véleményét - annál jobb. Szeretném, ha előzőleg felvilágosítaná Beethoven urat, hogy én nem szándékozom leányomat koncerteken felléptetni. Mi sincs tőlem távolabb. Ez nem nekünk való. De ha zeneszerzői tehetsége csakugyan kiállja a próbát, nincs ellene kifogásom, hogy zenedarabokat írjon. Erre különben - s itt elmosolyodott a grófné - nem is kérte engedelmemet. Sokat komponált már édes apja életében és most is, a gyász-esztendő alatt. Szeretném, ha ezeket a szerzeményeket Beethoven úr átnézné, meghallgatná.

- Még ma felkeresem barátomat - mondta Zmeskall - és hírt hozok tőle.

Anna grófné barátságosan bólintott és búcsút vett a fiatal embertől.

Az egész ügynek nem tulajdonított nagy fontosságot. Sokkal jobban érdekelte az az estélyre szóló meghívás, mely éppen most érkezett Lichnowsky hercegnétől.

Brunsvikné arra gondolt, hogy az estélyen bizonyára mindenki ott lesz, aki jelent valamit Bécs társaséletében. A bálra való előkészület jobban foglalkoztatta, mint a Beethovennel való találkozás.

Mindamellett mivel nagyon lelkiismeretes és alapos természetű asszony volt, úgy gondolta, ezen a téren is bizonyosat kell tudni. - A tehetség is érték - gondolta - kivált ha olyan előkelő ranggal párosul, mint Terézé. - Aztán meg a férje iránt érzett kegyelele is arra ösztönözte, ne hagyja el addig a császárvárost, míg kellő, szakavatott véleményt nem hall Teréz tehetségéről.

Hát csak hadd beszéljen Zmeskall azzal a Beethovennel, a bál után majd fogadja a muzsikust.

* * *

Zmeskall kanyargó csigalépcsőkön sietett fel Beethoven kis szobájába.

Az előszoba nyitva állott, mint rendesen és Zmeskall megkérdezte az öreg Herrgesselnét, a takarítónőt, itthon van-e barátja?

- Itthon - válaszolta mogorván Herrgesselné, mialatt egy tálcára hideg húst és kenyeret készített. - Bent van, de nem tanácsos háborgatni. Ma még nem evett egy falatot sem. Ha szólok hozzá, nem felel. Most éppen rajta van a „raptus”.

A „raptus”... A jó asszony így hívta az ihlet perceit, mikor Beethoven az örökkévalóságba merülve, minden eljövendő idők számára alkotott.

Zmeskall tudta, mit kell érteni „raptus” alatt és tudta Beethoven is, aki pompásan mulatott a takarítónő meghatározásán. Sőt ő maga szokta mondani:

- Nem tudom, mi van velem, már egy hete nem volt „raptusom”. Vagy: - tegnap két órán át - hál’ Istennek - rajtam volt a „raptus”.

Mert a rendes, mindennapi életben nem akadt Beethovennél egyszerűbb, közvetlenebb ember. Azokat szerette, kik szárnyalását követni tudták vagy a nagyon is egyszerű, primitív lelkeket. A középszerűséget nem szenvedte semmiféle formában, sem művészetben, sem jellemben.

Zmeskall benézett a kis szobába, hol Beethoven ingujjban ült az asztal előtt és dudolva írt, majd gyorsan felugrott, a felhajtott fedelű zongorához ment és játszani kezdett. Aztán abba hagyta... Fejét rázva, homlokát erősen összeráncolva, lehajolt a papiros fölé. Tovább dudolt. Keresett valamit, kergetett valamit a végtelenségen keresztül... Hol fogja megtalálni?...

Zmeskall csak nézte az erős, széles vállakat, az óriási fizikai erőről tanuskodó karizmokat, a magas, domború homlokot, melynek szinte döbbenetes fensége olyan, akár egy templom boltozata. Az arc, az alak maga a megtestesült erő.

Zmeskall háboríthatatlanul, zavartalanul figyelte Beethovent, ki újból a kottapapír fölé hajolt.
- Olyan az arca, mint egy oroszláné - mondta magában és amint dudolását hallgatja, hozzá teszi: - a hangja is mély, nyomott, szinte félelmetes, akár az oroszláné.

A takarítónő most Zmeskallhoz fordult.

- Se lát, se hall. Különben a legjobb szívű ember a világon, de jaj annak, aki ilyenkor háborgatni meri.

- Csendesebben - inti Zmeskall.

Herrgesselné csak legyint.

- Beszélhetünk egész hangosan. Akár földrengés lehetne, azt se veszi észre. Csak szólni, beszélni nem lehet hozzá ilyenkor. Mert akkor nem ismer se Istent, se embert. A minapában egy herceget kergetett ki nagy gorombán, mert a „raptusában” zavarta. Pedig az áldott, jólelkű kegyelmes úr azért jött, hogy egy főrangú tanítványt ajánljon neki. Szerencsére ismerik a „raptusát” és semmit sem vesznek tőle rossz néven.

És nagylelkűen hozzá tette:

- Én se haragszom, hogy néha rám-rámordít. Most éppen ezt a kis ennivalót szeretném odaadni neki, mert még beteg lesz, úgy kiéhezik. De sok a dolgom, sietnem kell és ha Zmeskall úr úgymint felfáradt hozzá, várja be a „raptus” végét és adja neki oda ezt a kis hideg húst a borral meg kenyérrel együtt. Hiszen tetszik tudni, milyen természetű ember...

Zmeskall bólintott. Tudott ő mindent jól.

Sőt még azt is tudta, amiről a bőbeszédű öregasszonynak sejtelve sem lehetett, hogy ez a herkulesi erejű és egészségű ember, kinek vállalai - akár az Atlaszé - arra lettek volna hivatva, hogy a világot tartsák, milyen mélyen sérült, érzékeny, remegő lélek. Nyersesége, zordsága, szuverén, néha szinte sértő gögje mind csak az irtózatot sebeket takarja, melyeket kora gyermekiségében kapott, melyekből kigyógyulni nem tudott soha.

Zmeskall nézi az oroszlánarcot, a boltozatos homlokot, a mély szemeket s vár türelmesen, míg Beethoven belefárad munkájába és észreveszi őt.

Mennyi idő telt így el?... Maga sem tudta. Nem számolta se a percek, se az órákat. Zmeskall nem ismert nagyobb gyönyörűséget, mintha meglesheti a teremtés perceit.

Beethoven felállt.

Most már nem ugrott vissza a zongorához, nem is dudolt többé. Kiegyenesítette hatalmas, széles vállait és nagyot nyújtózott. Mintha az intenzív, alkotó munka testileg is kimerítette volna. Zavartan nézett körül és egyszerre megpillantotta a nyitott ajtón keresztül az előszobában ülő Zmeskallt.

- Mi az, öreg cimbora? Régen vársz rám?

- Nem is tudom... Figyeltelek.

- Hátha figyeltél, akkor most hallgass ide.

Leült a zongorához és felhangzott a B-dur zongoraverseny egyik részlete.

Zmeskall leült a székre a zongora mellé s mély megindultsággal figyelt. Tudta, hogy barátja sem a megindulás, sem az elragadtatás szóbeli megnyilatkoztatását nem szereti.

Beethoven Zmeskallra nézett és úgymint tudta, hogy mit gondol.

Zmeskall Miklós tíz esztendővel idősebb Beethovennél. Egész életében hűséges kiszolgálója és bámolója maradt a lángelmének, ki szeszélyességével, fékezhetetlen, kitörő temperamentumával gyakran megbántotta. Zmeskall tudott tűrni és hallgatni anélkül, hogy emberi önértékét a legcsekélyebb mértékben is megalázza volna.

Minden erejével azon volt, hogy enyhítse a barátjára hirtelen rászakadó lelki letöréseket s amennyire a szeretet melegével lehetett, gyógyította a keserves sebeket, melyeket Beethoven idegzete a szörnyű gyermekkorban kapott.

És ezt mind csak nagyon tapintatosan, óvatosan lehetett csinálnia. Még így is mennyi félreértés, mennyi igazságtalan harag, szemrehányás... És mindig csak Beethoven részéről.

Zmeskallt ismerősei néha megpróbálták fellázítani a művész ellen, de a hűséges barát csak vállat vont.

- Azt hiszitek, nem látom mindezt épp oly jól, mint ti? De úgy mondják: amit megértettünk, azt meg kell bocsátanunk. Én tovább megyek. Amit megértettem, azon nem is találok többé megbocsátani valót. Miért veszitek rossz néven a művésztől, ki az örökkévalóság titkaihoz visz benneteket közelebb, ha a köznapi élet tekervényes útjain néha el is téved?... Ha nem alkalmazkodik mindig az átlagemberek által kialakított szokásokhoz?

Most is erre gondolt, míg Beethoven boltozatos homlokát, mélyen ülő, átható szemeit, kemény, szinte az egész világgal harcoló állát nézte. Aztán a száj, gyöngéd, nemes vonalát, melyben annyi a sóvárgás szeretet után. Zmeskall fedezte fel leghamarább Beethoven lelkének kettősségét, amiről később Brunsvik Teréz ír több ízben olyan világosan. Kemény, az egész világgal szembenálló teremítő lélek és sóvárogva, vágyva akarja magát átadni az emberiségnek.

Beethoven felállt a zongorától, barátja vállára tette kezét.

- Még nagyon nyers, sokat kell dolgoznom rajta - és csak fejével mutatott a sűrűn teleírt kottalapok felé. - Mindegy... Azt hiszem, megfogtam, amit akarok és ha egyszer már a kezemben van...

Legyintett, mintha azt mondta volna, ha megfogtam, akkor már enyém, megbirkózom vele.

- Igaz - mondta aztán, mert elméje gyorsan ugrott egyik tárgyról a másikra - elhoztad azokat a könyveket, amiket említettél?

Zmeskall válogatta ki Beethoven olvasnivalóit és szinte ösztönszerű sejtéssel megérezte, mire szomjazik lelke? Olyan benső lelki közösségben élt a nagy művésszel, mint abban az időben talán senki. Beethoven nyíltan, fenntartás nélkül beszélt vele életéről, gyermekkoráról, melynek talán legkeservesebb vesztesége, hogy még a gimnáziumra előkészítő iskolát sem végezhette el. Önző, minden erkölcsi érzésből kivetkőzött apja kivette az iskolából, hogy annál többet gyakoroltassa zongorán. Mozart karrierje csábította és ezért verte fel gyakran éjszakai álmából is a kis fiúcskát és míg ő részeges barátaival az asztalnál ült és ivott, addig az álmos gyerekek a zongora mellett kellett gyakorolnia. Beethoven később, serdülő fiú korában jött rá, mennyit mulasztott. Lelke úgy szomjazta a tudást, mint kiszikkadt föld az esőt. Megfeszített erővel látott a mulasztás kipótolásához. Eleinte nem volt se vezetője, se irányítója, hanem csak vaktában vágott a rengetegnek. De lelke csak tévelyeghetett - ám nem tévedhetett el. „*Nem védett más, csak sorsom és a csillagom*” - mondta egy nagy államférfi. És Beethoven is így állt a világban: egyedül sorsával, rendeltetésével és a felette ragyogó csillagokkal.

- A könyveket elhoztam - és Zmeskall nagy csomagot tett le az asztalra. - De most - és lefogta a művész kezét, ki mohón nyúlt a könyvek felé - el a lelki táplálékkal! Herrgesselné hideg húst és bort tett ide a számodra. Munka után jön meg az étvágy. Lássuk hát!

- Micsoda zsarnok vagy te! Méltó párja a jó öreg Herrgesselnének! Beszélt megint a „raptusomról?” - És Beethoven nevetve hajolt a tál fölé. - No jól van, nem bánom, de csak akkor, ha velem tartasz.

Zmeskall sajnálkozva rázta fejét.

- Nem lehet, édes fiam. Épp mielőtt hozzád jöttem, fogyasztottam el villásreggelimet.

- Na hát akkor gyerünk!... - És Beethoven hatalmas étvággal látott a húsnak és a kenyérnek. Kiitta borát. Nagyon mohón és gyorsan evett. Zmeskall rászólt:

- Te ember, te rettenetesen kiéheztl.

- Honnét tudod?

- Mozdulatodból látom, ahogy rágsz, ahogy nyelsz. Mióta nem ettél?

Beethoven vállat vont.

- Tudom is én. Most benne vagyok ebben a zongoraversenyben. Se nappalom, se éjjelem. Lehet, hogy tegnap este ettem valamit.

- Rettenetes ember! - és Zmeskall komolyan mérges lett.

- Tudom, pajtás - és Beethoven szeretettel tette barátja vállára kezét. - Tudom. De miért változnék meg? Te, meg az öreg Herrgesselné így is szerettek, mi?

- Beteggé teszed magad ezzel a rendetlen életmóddal.

- Sohse félted engem. Rossz pénz nem vész el.

- Ide hallgass, mert most komoly ügyről van szó. Egy magyar grófné szeretné, hogy meghallgasd leánya zongorajátékát.

- Köszönöm. - Beethoven hangja megint mogorva, rideg lett. - Elég volt már a főúri naplopók-ból.

- Ugyan Ludwig, miket beszélsz már megint össze-vissza?

- Persze, persze. - Beethoven arcán kemény, gúnyos mosoly látszott. - A kancellária nagytekintélyű hivatalnokának, Zmeskall Miklósnak nem tetszik a nyílt, őszinte szó.

- Nem barátom. - Zmeskall türelmes szelídséggel, de nagyon határozottan beszélt. - Nekem az őszinteség ellen akkor sincs kifogásom, ha túllépi a tapintat határát. Kifogásom csak az igazságtalanság ellen van.

- Szóval igazságtalan vagyok? Nohát hallgass ide. Tudod, hogy néhány hét óta Vilmos főherceget tanítom zongorázásra és zeneelméletre. Én természetesen mindig pontosan ott vagyok a kitűzött órában, nem loptam időmet, mint a fenséges és főmagasságú urak.

- Ugyan, ugyan...

Beethoven arca kipirult, hangja indulatosabb lett, mint előbb.

- A minapában több, mint háromnegyed órát váraoztattak az előteremben. Végre bejutok. A főherceg a szokottnál is szórakozottabban és pontatlanabban játszik. Figyelmeztetem néhány-szor, aztán dühbe gurulok és elrántom kezét a zongorától. A főherceg tetőtől-talpig végignéz

rajtam, tudod, ahogy ők tudnak végignézni az emberen és azt kérdi: Kedves Beethoven, miért olyan türelmetlen?

- De kérlek... - Zmeskall komolyan megdöbbsent. A Habsburg-udvarban ismeretlen az efajta modor.

Beethoven gőgösen végignézett barátján.

- No, ne ijedj meg, se nyársra nem húztak, se életfogytiglan fogságra nem ítélték. Pedig nyíltan, őszintén megmondtam a főhercegnek: Fenség, majdnem egy óra hosszat várakoztam. Az előszobai ácsorgás alatt elfogyasztottam minden türelmemet. Nincs több belőle. A tanításhoz semmi sem maradt.

Zmeskall most már elmosolyodott.

Ismerte a fiatal Vilmos főherceget, tudta, milyen nagy érzéke van a humor iránt.

- Látod - folytatta diadalmasan Beethoven - semmi baj sem volt. A főherceg előttem adta ki a rendeletet, hogy engem soha többé várakoztatni nem szabad. Na, mit szólsz ehhez?

- Nagyon örülök, hogy etikettellenes kirohanásodnak ilyen jó vége lett.

- Ugyan - és Beethoven vállat vont. - Talán lehetett volna rossz is?

- Hogyne.

- Láncokra vertek volna, mi?

- Ó, dehogy. Tudnak ők humorosan, tréfásan büntetni. Majd elmondom, mint járt el egyszer, úgy 15 esztendővel ezelőtt, kis gyerek korában, a te Vilmos főherceged. A professzora maga beszélte el nekem. A professzor úrnak egyszer szintén elfogyott türelme. A főherceg akkor még csak hétéves volt és a forró nyári napon hiába magyarázta neki tanára a Habsburg-család nagy alakjainak híres, dicső tetteit. A kis fiú egy zümmögő légyre figyelt, mely valahogy berepült a szobába s állandóan ott kerengett a fiú körül. A főherceg néhányszor utána kapott s a tanár hiába figyelmeztette elébb szépen, csöndesen, aztán egyre erélyesebben: „Figyelni, Fenség, hagyja azt a legyet.” A fiút ingerelte a légy röpködése és újra meg újra megpróbálta elfogni. Ismétlem, forró nyári nap volt s ilyenkor hamarabb indulatba jön az ember... Különben te, Beethoven barátom, csikorgó télen is elég hamar jössz indulatba. Mikor az ismételt, erélyesebb intelem sem használt, a tanár érezte, hogy agyát elborítja a vér, maga sem tudta, mit tesz és jót ütött a kis fiú kezére. A főherceg felugrott s megbántott méltóságérzettel nézett a magáról elfeledkezett tanárra. A szegény tudós férfi egészen oda volt és sápadtan, halkan mondta:

- Fenség... Ezt igazán nem akartam...

A kis fiú csak nézte az előtte álló embert, egy-két pillanatig. A Habsburgok fensőbbeségek gőgjével nézte. Aztán egyszerre hangosan elkacagta magát és úgy mondta:

- Tanár úr, tudja mit, segítsen nekem megfogni a legyet.

És ki tudja, mi lesz a vége, ha nem nyit be a főherceg édesanyja. Mielőtt még szólhatott volna valamit, a kis főherceg pajkos, kitörő jókedvvel mondta:

- Ez a szemtelen légy nem hagy bennünket tanulni. Segíts te is anyus, hátha hárman meg tudjuk fogni.

- Nem kell bántani a szegény állatot - mosolygott a főhercegnő. - Kinyitatom az ablakot, majd kirepül a parkba.

Igy is történt és a kis főherceg meg tanára legjobb barátságban folytatták tovább a tanulást.

Beethoven hangosan nevetett.

- Vidám, ötletes kis fiú lehetett ez a Vilmos. No, majd megkérdem tőle legközelebb, emlékszik-e még a légyvadászatra?

- Hogy ő emlékszik-e még, nem tudom. De a tanár soha nem felejtette el. Tőle hallottam a kis történetet. Dehát nem azért jöttem most hozzád, hogy adomákkal szórakoztassalak, hanem, hogy megkérjelek, hallgasd meg Brunsvik grófné leányának, Teréz grófkisasszonynak játékát.

- Sok a dolgom. - Beethoven mogorván intett fejével a teleírt kottalapok felé.

- Szeretném, ha szerzeményeit is átnéznéd.

- Ki nem állhatom a főúri műkedvelőket.

- Teréz grófnő nem műkedvelő - felelt Zmeskall nagyon komoly hangon. - Játéka finom, erős, egyéni és nagy tudásra vall. De ők inkább a szerzeményekről szeretnének ítéletet hallani. Ha néhány dalát meghallgatnád?...

Beethoven vállát vonogatta.

- Az én kedvemért tedd meg. - És Zmeskall közelebb lépett barátjához.

- Hát jól van - mondta Beethoven, de arcának mogorva kifejezése nem enyhült. - Legyen, a te kedvedért.

- Köszönöm. - És Zmeskall melegen megszorította a művész kezét. - Mit mondhatok Brunsvik grófnénak? Mikor keresed fel?

- Egyáltalában nem keresem fel. Ha érdekli véleményem, mert te úgy kívánod, meghallgatom a grófkisasszony játékát, de itt, lakásomon.

- Ludwig kérlek...

Beethovennél már vége volt az engedékenységeknek.

- Nem akarok sem grófokhoz, sem hercegekhez menni! A minapában Kinsky grófék egyik zeneestélyén azt mondták egyik rögtönzéséről, hogy vad és szertelen, le kell tompítani.

- No de kedves barátom...

- Elég volt! Ezek az emberek nem értik, hogy nincs nagyobb gyönyörűség a művész számára, mint a vad erőt felszabadítani és aztán legyűrve uralkodni rajta. Az ős káoszából formálódott ki a világ. De ezek?... Látod, még Goethét is felingerelték ellenem. Dalokat kértem tőle megzenésítésre és egy weimari naplopó, aki azt képzel, hogy ért a muzsikához, így nyilatkozott rólam Goethének: „Tehetséges ember, de olyan Hercules, ki vasöklét arra használja, hogy legyeket üssön agyon vele.” No látod, itt a másik légy-anekdóta a tiéd után.

- De jóval keserűbb, mint az enyém. Ugy veszem észre, most hiába kérlelnélek. Majd ha egyszer jobb kedvedben talállak, udvariasabb üzenetet küldesz Brunsvik grófnénak.

- Küldök én akár versben megírt hódolatot is, de abban is csak az lesz: nem megyek hozzájuk. Torkig vagyok a főrangú urak leereszkedésével. Egyszer már én, Ludwig van Beethoven, én akarok leereszkedni. Ha a te grófnédnak szüksége van véleményemre, fáradjon fel hozzám leányával ide, a Szent Péter-térre. Jöjjenek fel hozzám ezen a rossz csigalépcsőn, ebbe a kis udvari szobába. Punktum!

X. FEJEZET.

Zmeskall nagy zavarban volt, mikor a grófné szállására elindult. Azt sem tudta, hogy és mint adja elő Beethoven furcsa, udvariatlan üzenetét.

Szerencsére a grófnét igen jó hangulatban találta. Anna férje halála óta ezen a délelőttön volt először vidám és derült.

Leányai nagy sikert arattak a bécsi társaséletben.

Pár nappal ezelőtt megnézték Deym József gróf műgyűjteményét. A gróf képei, szobrai, műtárgyai ismeretesek, mindenfelé. Deym bizományba is vett át műtárgyakat, melyekből aztán időnként kiállításokat rendezett.

Brunsvikékat nagy hódolattal fogadta és maga kalauzolta át a termeken. Deym európai hírvéleménygyűjtő és szakértő. Anna grófnő és leányai nagy örömmel és gyönyörűséggel hallgatják előadását és magyarázatait.

A két fiatal leány lelkét teljesen megkapja a csodálatos remekművek varázsa s a látás gyönyörűségét még növeli, hogy kiváló, műértő ember magyaráz róluk. Anna grófné szintén figyelmesen hallgatja az előadást, de azt is észreveszi, hogy a gróf milyen lelkesedéssel elragadtatással nézi Jozefin ragyogó szép arcát, szoborszerűen tökéletes termetét. Igaz, Deym József már nem fiatal ember, jóval túl a negyvenen, de mindenesetre jól esik látni, hogy kisebbik leánya megnyerte a kiváló műveltségű főúr érdeklődését. Kedvező jel a jövőre nézve...

És csakugyan, másnap este Lichnowsky hercegek bálja is a fényes diadal jegyében telt el. Terézt éppúgy körülvették, mint ragyogó szépségű hugát. Fínom, elmés társalgása, széleskörű tudása, szellemessége, érdekes, finom megjelenése egyszerre a társaság központjává tették.

Jozefin nagyon sokat táncolt a fiatal Vilmos főherceggel, aki úgyszólván csak vele foglalkozott az egész estély alatt.

- Hát persze, ez mind nagyon szép dolog - mondja Brunsvikné a kocsiban, mikor hazamennek, Jozefin felé fordulva - de ne felejtse el, édes leányom, hogy a főherceg figyelme csak futó szórakozás lehet számodra, ha növeli is tekintélyedet a főrangú társaságban. Jövőre életed biztos nyugalomát máshol, mással, rangodhoz illő férfi érdeklődésében kell megtalálnod. A főhercegek élete folyását mindig politika irányítja. Ez nem is lehet másképpen. Kiváltságos állásukkal jár, hogy náluk az egyéni élet követelésének csak igen szűk köre lehet.

Jozefin némán, engedelmesen hallgat, de magában titkon sokat gondol a fiatal főherceg forró szavaira és még forróbb tekintetére. Eszébe jut a kis fehér kamélia, melyet az övébe tűzött csokorból a herceg elkért tőle, hogy - mint mondotta - legkedvesebb emlékeként őrizze meg.

Mind erről Brunsvikné egyelőre nem tud semmit. Örül leányai diadalának és jókedvének mosolyog, mikor Zmeskall zavartan, kissé akadozva, udvariaskodó mondásokba takartan előadja Beethoven üzenetét: Brunsvikék keressék fel, ha véleményét akarják hallani.

- Lichnowsky hercegek sokat beszéltek Beethovenról - mondja Anna grófné - nagyon eredeti ember lehet. A hercegné azt állítja, hogy Mozart óta nem volt ilyen nagy, átütő erejű tehetség. Pedig a hercegné kitűnően ért a muzsikához. Valóságos elragadtatással beszél Beethovenról.

- Vilmos főherceg is - vág közbe Jozefin s mintha arca pirosabb lenne egy árnyalattal. - Azt mondta nekem, nagyon örülhetünk, ha Teréz tanítását elvállalja. Kitűnő, bár egy kicsit türelmetlen tanító.

Zmeskall elnevette magát, aztán jóízű, tréfás humorral elmesélte, mint rántotta le Vilmos főherceg kezét a türelmetlen Beethoven a zongoráról.

Teréz és Jozefin kitünően mulattak, csak Brunsvikné csóválta fejét.

- Ezt a fiatalembert jobb modorra kellene szoktatni. Csakugyan nagy művész lehet, ha ennyi szabadságot engedhet meg magának. Na mindegy. Elviszem hozzá Terézt, miután Lichnowsky hercegné szívemre kötötte, addig el ne hagyjam Bécs városát, míg Beethoven véleményt nem mondott Teréz zenei tehetségéről.

Teréz hallgatott. Furcsa, szinte döbbenetes komolyság borult rá.

Holnap Beethoven előtt fog játszani...

Előveszi kottáit és gyakorolni kezd. Holnap...

Ugy gondol erre az útra, mint egy rég várt, biztos beteljesedésre. Május volt. Ragyogó, derült, verőfényes május, Brunsvik Teréz 19 esztendő... Ugy gondol erre a holnapra, mintha eddigi élete előkészület lett volna rá. Tizenkilenc esztendő csak azért telt el, hogy holnap elindulhasson Beethovenhez...

* * *

Brunsvikné beült leányaival az Arany Griff-szálló elé rendelt kocsiba, hogy Beethoven szállására hajtasson.

Míg a kocsi a Szent Péter-térre ért, Anna grófné Terézzel beszélgetett.

- Előbb úgy gondoltam, Jozefint is elhozzuk magunkkal, de egy kicsit sápadtnak láttam. Remélem, nem hült meg? Mindenesetre jobb, ha ma délelőtt ágyban marad.

Teréz bólintott. Azon gondolkozott, van-e joga beszélni édesanyja előtt huga ábrándjairól? Elmondhatja-e, amit Jozefin titoktartás feltétele alatt vallott be neki? Ábrándjait, melyek a kellemes, ötletes, jó humorú Vilmos főherceg felé szállnak.

Azóta a főherceg már hatalmas kamélia-csokrot küldött fel szállásukra, az Arany Griffbe, viszonzásul az egy szál kaméliáért, melyet Jozefintől Lichnowskyék bálján kapott.

Anna grófné is örül a figyelmességnek, de aztán komoly arccal fordul leánya felé.

- Nagyon kedves leereszkedés a fenségtől és igazán hálás lehetsz érte, de túlbecsülni nem szabad az efajta ügyek jelentőségét. Mondtam neked, édes leányom, hogy a fejedelmi vérből származó emberek nem urai sorsuknak. Különben pedig válaszolni fogsz Deym gróf szíves soraira. Kirándulásra hívott meg bennünket, írd meg nevemben, hogy a legnagyobb örömmel fogadjuk meghívását.

Jozefin engedelmesen leül Deym grófnak írni s közben a fiatal főhercegre gondol. Még Teréznek sem mutatta meg, hogy levelet kapott tőle: „Boldog vagyok - írta a főherceg - mert tegnap láttam a Práterben. Bármilyen történet is, bízzék bennem. Remélem, a napokban többet és igazi jó hírt mondhatok. Vilmos.”

Istenem... És ahogy a levélre gondol Jozefin, érzi, hogy a vér elborítja arcát. Hát lehetséges ez?... Eljön érte, akiről mindig álmodott?... Az ifjú, szép, kedves lovag... Hogy a lovag császári vérből való, az csak a mindig aggodalmaskodó mamát nyugtalanítja... Olyan szép, színes történet ez, mint amilyent a királyfiról olvasott gyermekkorában, a mesékben. A királyfi elindul, hogy megkeresse szíve-lelke párját... A mesebeli hős képe megjelenik a 17 esztendő Jozefin előtt... Szakasztott olyan, mint Vilmos főherceg... Lichnowskyék bálján csakis vele

foglalkozott és azóta is minden alkalmat megragad, hogy láthassa. És most ez a sokatmondó levél... Az álmok valóra válnak, a királyfi eljön érte...

Édes anyjára gondol, nagyot sóhajt, de aztán eszébe jut, hogy anyja milyen aggodalmas természetű és megvigasztalódik. - Anyus bizonyára nagyon boldog lesz, ha minden jóra fordul és engem azzal a férfival kísérhet az oltár elé, ki mindennél drágább szívemnek.

Egy kicsit nyugtalanítja, hogy Teréz arca is olyan komoly volt, mikor végighallgatta bizalmas vallomását. Teréz magához ölelte és csak annyit mondott:

- Jozefin, nagyon örülök boldogságodnak, de légy óvatos. Ó, nem Vilmos főherceggel szemben. Én egy pillanatig sem kételkedem az ő jó szándékában. De tanácsos lesz ellenőrizned saját ábrándjaidat és nem szabad magad teljesen nekik átengedned. Hogy az esetleges csalódás ne legyen annál fájdalmasabb.

- Teréz, édesem... - s Jozefin ragyogó szép szeme könnyekkel telt meg. - Akármint lesz is, én nem panaszkodom. Minden körülmények között megmarad számomra a boldog órák emléke. Hogy valaha álmodni lehetett... Ha felébred is az ember belőle, de legalább az álom enyém volt. Nem haragszol reám, Teréz?...

- Nagyon szeretlek és minden körülmények között melletted állok.

* * *

A koci lassú tempóban viszi Brunsvik grófnét és leányát a Szent Péter-térre, Beethoven szállása felé.

A kis Jozefin pedig engedelmesen bemártja tollát a tentába, hogy édes anyja nevében udvarias köszönő levelet írjon Deym grófnak.

Írás közben a főhercegre gondol és halkán dudolja magában a régi székeley dalt, melyet a parkjukban gyomlálógató parasztleánytól hallott.

„Egyszer egy királyfi, mit gondolt magában,
Egy bohó királyfi, mit gondolt magában...”

* * *

A kanyargós, keskeny csigalépcsőn Anna grófné több ízben megállt és fejét csóváltgatta.

- Jó magasan lakik a művész úr. Kitűnő tüdeje lehet, hogy ezt a rengeteg lépcsőt bírja.

Még néhány forduló, aztán ott vannak Beethoven lakásán.

Az előszobában Zmeskall fogadja őket. Már kora reggel eljött és rávette az öreg, dörmögő Herrgesselnét, hogy gondosan hozza rendbe a lakást, mert a kegyelmes grófné mindjárt itt lesz és a szobát illővé kell tenni a főrangú hölgyek látogatásához.

Herrgesselné meglehetősen kedvetlenül fogadta Zmeskall tapintatos figyelmeztetését.

- Azt hiszi a nagyságos úr, én nem tudom, mi a kötelességem? Livenkopp tanácsosné asszony-nál szolgáltam én húsz esztendeig. Onnét vett el megboldogult férjem, Herrgessel János, fuvaros. A tanácsoséknál olyan rend és tisztaság volt, amilyent az efajta művész urak - s fejével Beethoven felé intett - álmukban sem látnak.

- Ugyan ne prézsmítáljon már annyit - mondta Beethoven és nyakkendőjét kezdte kötözni, de nehezen boldogult a széles, hosszú szalaggal.

- Amit én mondok, annak van oka és értelme - pattant fel mérgesen Herrgesselné. - Nem úgy, mint az úr cselekedeteinek, aki tele szórja mindenféle papírszeméttel a lakást, leönti tentával

az asztalt és nem engedi, hogy a zongorát becsületesen letörölgessem, mert vagy üti-veri ezt a szegény jószágot vagy úgy tele rakja mindenféle lim-lommal, hogy majd letörik mind a négy lába.

Beethoven legyintett, abbahagyva a nyakkendővel való bibelődést, a szék támlájára kikészített kabátra könyökölt, talán hogy kényelmesebben hallgathassa Hergesselné előadását.

- Vigyázzon arra a kabátra! Most vasaltam ki. Vegye fel szépen. Csak nem akarja gyűrött ruhában fogadni az előkelő asszonyságokat? Ugyancsak megszólnák érte. Az egész városban elhíresztelnék, hogy nincs egy rendes gunyája.

Beethoven szó nélkül felvette a frissen vasalt kabátot. Előkelő nagy uraktól század annyit sem tűrt el, mint az öreg takarítónőtől.

Herrgesselné lelke tele volt keserőséggel. Örült, hogy Zmeskall előtt kiöntheti a szívét, kit okos, rendes embernek tartott, mert biztos állása van, nyugdíjjal, öregségére lesz mit aprítania a tejbe, nem úgy, mint az ő szegény, bolond gazdájának. Őszintén fájt neki, hogy gazdáját nem bírta rendes emberhez illő életre szoktatni. De éppen szegény Herrgesselnének sikerült volna az, amit Beethoven barátai nem tudtak elérni egyesült erővel sem.

Most a mindenben ártatlan Zmeskallnak kell végighallgatnia panaszait.

- Az ember csak pironkodik, csak szégyenkezik, pedig az ember (már mint Herrgesselné) szeretne büszke lenni gazdájára. Ahová megyek, mindenütt csak azt hallom: az én gazdám így meg úgy... Milyen nagy művész, világhírű zongorás... Na jól van - mondom - és hallgatok róla, hogy ez a világhírű ember néha napokon át nem akar enni, mert vagy ír vagy a zongoráját üti-veri. Tessék elhinni, Zmeskall úr, a minapában is úgy rám kiáltott, mert megsajnáltam és kérve-kértem, ne legyen ilyen embertelen sajátmagával szemben és egyék egy-két falatot. Úgy üvöltözött, mintha meg akartam volna gyilkolni, hogy ne zavarjam, ledob az emeletről és aztán ő is utánam ugrik. Olyan lármát csapott, hogy szégyeltem magam a háziak előtt. Mentegtem is a szomszédasszonynak, ne vegye rossz néven. Azt feleli erre Körberné asszony: „Sose törődjék vele, Hergesselné, tudjuk mi, hogy az efajta művész mind bolondos.” Hát erre nekem is elfogyott a türelmem. - Micsoda? Az én gazdámról mondja ezt? Több esze van annak, mint egész Bécs városának együttvéve, beleértve a császárt is.

- Herrgesselné, magát be fogják csukni felségsértésért - nevetett Zmeskall.

- Meg is érdemli - tette hozzá Beethoven. - Sértegeti az uralkodót. És hozzá még ez a rongyos nyakkendő, melyet a kezembe nyomott... Mennyi bajom van még ezzel is...

- Na csak ne élhetetlenkedjék! - Herrgesselné korát meghazudtoló fürgeséggel odapattant és csokrot kötött a széles szalagból.

Aztán megint Zmeskall felé fordult.

- Ez a híres nagy ember még annyit sem tud, hogy enni-inni kell, különben elfogy az erő. Meg ezt a tátottszájú állatot, ezt a zongorát is, mondtam, hogy kisurolom egyszer belülről, kitisztítom a rézhúrokat. Na, volt aztán hadd el hadd...

- Vége lesz már, Herrgesselné? - kérdezte Beethoven és hosszú haját kezdte rendbeszedni vizes kefével.

- Itéletnapig beszélhetnék én, ha mindent el akarnék mondani. De csak annyit, hogy minapában kapott egy kis pénzt a sok kottáért, amit teleírt. Mondok neki: vegyen egy vég jó finom vásznat, hiszen már ágyneműt is alig tudok húzni. Na jól van, elindul és a drága pénzért pamutsiffont hoz nekem haza. A nagy ember... A világhírű művész, aki a vásznat a siffontól

nem tudja megkülönböztetni!... De úgy kell nekem! Miért bízik rá ilyen fontos ügyet? Magának kellett volna a jó lenvásznat megvenni, ő meg csak írjon, zongorázzon, az való neki...

Odakint kopogtatnak az ajtón és Herrgesselné szónoklatának szerencsére vége szakadt.

Zmeskall sietett a vendégek fogadására, míg Herrgesselné kézmozdulattal mutatta, hogy egy tálcára süteményt készített, a vendégeket azzal kell megkínálni. Aztán gyorsan eltűnt a konyhába vezető ajtón.

Zmeskall bevezette Brunsvikékat a belső szobába.

Teréz ott állt szemben Beethovennel.

Csodálatos, éppen olyannak találta, amilyennek gondolatában mindig látta.

Ez a néha félelmetes oroszán-arc a boldog pillanatokban kimondhatatlanul vonzó és megnyerő volt. Senki sem tudott olyan gyermekesen, közvetlenül mosolyogni, mint Beethoven, csak ritkán mosolygott.

Most nézte Terézt és arca felragyogott.

Lehajolt és megcsókolta a grófné feléje nyújtott kezét, aztán erős, széles markában érezte Teréz finom, hosszúkás ujjait.

Csend volt egy pillanatig. Ha Beethoven és Teréz hallhatták volna egymás gondolatait, megdöbbennek, hogy azok milyen egyformák. De jó is, hogy egymáshoz vezetett bennünket sorsunk.

Anna grófné helyet foglalt az elébe tolt karosszékekben és nyájas mosollyal fordult Beethovenhez.

- Nagyon hálás lennék, ha művész úr meghallgatná leányom zongorajátékát.

Beethoven bólintott. Egy pillanatra sem vette le tekintetét Teréztől.

A fiatal leány leült a zongora előtt lévő székre és ujjait a billentyűkre tette. Beethoven most feléje fordult.

- Meg kell mondanom grófnő, hogy a zongora agyon van gyötörve. Mostanában sokat kínoztam és nem volt időm, hogy felhangoltassam. Ezt csak azért mondom, hogy ne ijedjen meg tőle.

- Ó, én nagyon bátor vagyok. - Teréz mosolygott. - Legfeljebb arra kérem, bírálatánál vegye tekintetbe, amit imént mondott. És legyen - nem elnéző, de kíméletes.

A következő pillanatban felhangzott Beethoven műve, az Op. 1. No. 2. Es-dur largója.

Teréztől zeneértő kortársai egyértelműen elismerték, hogy játéka a legfinomabb kultúrával áthatott és mindig egyéni. Világos megértéssel és ösztönszerű megérzéssel hozta ki mindazt, amit a szerző munkájában ki akart fejezni. Tudott alázatosan alkalmazkodni az alkotóhoz és egyben diadalmasan áttört játékan saját egyénisége. Beethoven ott állt a zongorához támaszkodva. Nem szólt, nem mozdult. Pedig a fiatal leány már befejezte játékát.

- Nos? - kérdezte a grófné előre hajolva. Aggasztotta Beethoven hallgatása.

Zmeskall is különösnek találta ezt a csendet. Jól ismerte Teréz tehetségét és tudta, mit lehet tőle várni. Ám, most őt is meglepte a fiatal leány kifejező, művészi előadása. Így még sohasem hallotta Terézt játszani.

És Beethoven áll és hallgat.

Csak Teréz mosolygott... Ő nem volt nyugtalan. Mintha világosan értené mindazt, amit a zongorához támaszkodó férfi gondol. Neki nem volt szüksége arra, hogy a művész szóljon, beszéljen. Lelkük ebben a pillanatban egybeforrt és repült beláthatatlan magasságok felé.

Beethoven végre összeszedte magát és Brunsvik grófnéhez fordult.

- Kegyelmes asszonyom - mondta - én mélyen meg vagyok indulva. Mintha most hallottam volna darabomat először. Mintha most született volna meg. Sokkal tökéletesebben, mint ahogy eddig lelkemben élt.

Anna grófné arca ragyogott. De azért szükségesnek látta, hogy szerénykedjék.

- Ó, a művész úr nagyon kedves és igazán megörvendeztet. De kérem, beszéljen csak teljes őszinteséggel...

- Én nem is tudok másként beszélni, grófné. - Beethoven arca elsötétült, hangja rideg és mogorva lett. - Egyetlen fényűzésem - igaz, hogy ez a legdrágább luxus a világon - hogy mindíg, mindenkinek igazat mondok.

Zmeskall látta, hogy viharfelhő gyülik az égen. Ismerte barátját. Ez a nehezen kezelhető ember még valami hallatlan tapintatlanságba fog keveredni. Sietett közbeszólni.

- Ugy van, kegyelmes asszonyom. Beethoven a legkeményebb, legszigorúbb kritikus magával és másokkal szemben is.

Beethoven barátságosabban folytatta:

- Nyugodt lehet, kegyelmes asszonyom. Lelkiismeretlenségnek tartanám egy biztató szó mondatát is valakinek, aki nem méltó rá. Ez embertelenség az illető személlyel és halálos bűn a művészettel szemben. Amit most mondtam, teljes mértékben állni fogom egész életemen keresztül. A grófkisasszony játéka elsőrendű, tiszta művészet. Csupán egy pár apró, technikai dologra szeretném felhívni figyelmét. A grófnő kéztartása nem megfelelő, határozottan rossz. Ezen okvetlenül változtatnia kell.

- Nem vállalná leányom tanítását? - kérdezte a grófné. - Igazán nagy hálára kötelezne bennünket.

Zmeskall megijedt. Most jön a tapintatlan visszautasítás. Beethoven éppen a napokban jelentette ki, hogy nem vállal újabb tanítványt, mégha maga a császárné jelentkezne is, míg darabjával készen nem lesz.

Nagy csodálkozására barátja mélyen meghajolt Brunsvikné előtt és hangja szinte remegett a meghatott örömtől.

- Örvideni fogok, ha a grófkisasszony meghallgatja tanácsaimat.

Teréz, aki eddig csendesesen, mozdulatlanul ült a zongora előtt, most felállt. Fínom fehér kezét Beethoven felé nyújtotta:

- Köszönöm. Szófogadó, hálás tanítványa leszek.

- Nos, így hát minden rendben van - és Brunsvikné egy kis szelíd gúnymosollyal nézett a művész szemébe. - Eljön hozzánk Beethoven úr szállónkba, az Arany Griffbe órákat adni? Vagy mi fáradjunk megint magához?

- Kegyelmes asszonyom... - Beethoven olyan alázatosan, bocsánatkérően csókolta meg Brunsvikné kezét, hogy Zmeskall alig ismert rá mogorva barátjára. - Ha olyan kedves volna s kitűzné az órát, melyben tiszteletemet tehetem?

- Holnap délelőtt tizenegykor. - A grófné mosolya most már csupa jóakarat. Mert ő is nagyon őszinte, egyenes természetű, megbocsátja azt, ami nyersség volt a művész modorában. Különben is, most már jóvátette udvariasságával.

Arról, mi ment végbe a két egymásra talált lélekben, Anna grófné nem is álmodik. Amilyen éles a szeme, gyors a tekintése az élet praktikus dolgaiban, annyira tájékozatlanul állt a lélek titkos rejtelseivel szemben. Lelki, szívbeli, hangulatbeli ügyeiket a gyermekek mindig apjukkal beszélték meg. Mióta pedig a szegény jó Brunsvik Antal elment, nem igen esett ilyesmiről szó a házban.

Pedig a grófné minden tekintetben teljesítette anyai kötelességét. De mint ahogy a színvak nem tud árnyalatokat megkülönböztetni, ő is teljesen érzéketlen volt a lélek titkos megrezdüléseivel, tudatos vagy ösztönszerű vágyaival szemben. A jó pedagógusnak elsősorban kitűnő emlékezőtehetséggel kell bírnia. Brunsvikné mintha elfelejtette volna, hogy valaha fiatal volt. Fiatal, szerelmes leány, kinek sok könnye hullott a bécsi Burgban, mikor Brunsvik Antalba beleszeretett. Régen volt ez már... A boldogság évei és a gyász ideje elmosták a mult emlékeit. Ma már hiába kereste volna saját lelkében a hajdani szerelmes, szenvedő, vágyakozó fiatal leánykát. Gyermekei ridegnek ítélték. Pedig nem volt az. Csak elfelejtette tulajdon fiatalságát.

Zmeskall azonban észrevette barátja ragyogó, átszellemült arcát. Látja azt a meleg, kedves, gyermekes mosolyt, mely csak a boldogság ritka perceiben szokott megjelenni Beethoven arcán. Aztán Teréz mélytekintetű szemébe néz és kezdi sejteni a titkot, melynek később beavatott meghittje lesz.

- Kedves Beethoven - mondja most a grófné - miután Teréz játékát meghallgatta, nagyon örülnék, ha megnézné a szerzeményeit is.

- De nem most, míg itt vagyok - tiltakozott szinte ijedten a fiatal leány.

Amilyen szívesen, elfogulatlanul játszott idegen művészek alkotásait, annyira zavarba jött, ha saját szerzeményeit kellett meghallgatnia vagy előadnia.

- Na jól van. - Anna grófné tréfásan megfenyegette leányát. - Itt hagyjuk a kottákat, a művész úr átnézi és majd megmondja véleményét munkáidról.

Beethoven és Zmeskall lekísérték a hölgyeket a kocsihoz. Herrgesselné ott állt a szomszéd-asszonynál az ablakban és a kocsiba beszálló grófnőkre mutatott.

- A kegyelmes asszony meg a leánya... Ilyen emberek járnak fel az én gazdámhoz!... És még örülnek, ha szóba áll velük... Mert nincs ám Bécs városában a gazdámhoz hasonló híres ember... Ezt mindenki tudja. Én meg azt tudom, hogy az egész világon senkinek nincs ilyen jó szíve. Mikor betegen feküdtem, eljött minden nap megnézni a kórházba, hogy borzongat-e még a hideg? Pedig tudom, akkor is rajta volt a raptus... Hercegekért, grófokért ilyenkor abba nem hagyja a munkát, de az öreg Herrgesselnéért abbahagyta. Tréfálgozott velem és azt mondta, csak gyógyuljak meg, nem bánja, ha kipucolom belülről is a zongoráját... Nézze csak, Körberné asszony, milyen módisan besegíti a grófnét a kocsiba. Most meg a kegyelmes kis-asszonyt utána... Meg is hajlik szépen, finoman... Lám, lám... Mondtam én magamban sokszor, csak türelem, Herrgesselné, csak türelem, ki fog még a te gazdád művelődni... Na Isten áldja, szomszédasszony, megyek és nem szaporítom tovább a szót...

* * *

Erről a zene történetében is megörökített találkozásról írta Teréz naplójában:

„Hónom alatt tartva a hegedű és csellókísérettel ellátott Beethoven szonátát, beléptem Beethoven lakásába, mint egy iskolába menő kislány. A halhatatlan, drága Ludwig van Beethoven igen kedves volt és annyira udvarias, amennyire csak telt tőle. Néhány mondat hangzott el egyről-másról, aztán leültetett hangolatlan zongorájához és azonnal játszani kezdtem; tisztességesen játszottam, a cselló- és hegedűkíséretet pedig énekeltem. A játék befejezése után Beethoven egy pár percig hallgatott. Ez édes anyámat zavarba is hozta. De aztán mikor beszélni kezdett, annyira el volt ragadtatva, hogy szinte szégyeltem magamat. Megígérte, hogy mindennap meglátogat minket az Arany Griff-fogadóban és tanítani fog engem. Szavának állt, de ahelyett, hogy egy óráig maradt volna, ahogy megbeszéltük, ott maradt 11-től délután 4-5 óráig. Mindenki azt mondja róla, hogy türelmetlen tanító, de én soha sem tapasztaltam. Drága, jó Beethoven... Hányszor figyelmeztetett és ha nem használt, soha nem unta meg, hogy fölemelje és behajlítsa ujjaimat, mert megszoktam, hogy vízszintesen és kinyújtva emeljem fel. (Teréz egy orgonaművésztől, a bécsi Szent Péter-templom karmesterétől vett zongoraórákat, tőle tanulta meg az orgonajátéknál használatos vízszintes kéztartást.) A nemes művész nagyon meg lehetett velem elégedve, mert soha egyetlen óráról sem maradt el. Délután öt óráig észre sem vettük, hogy éhesek vagyunk. Akkor édes anyám kergetett el a zongorától, hogy jöjjünk ebédelni. A fogadó vendégei felháborodtak az állandó zongorázás miatt...

Ekkor kötöttük meg Beethovennel azt a benső, szívbeli, igaz barátságot, mely élete végéig tartott. Eljött hozzánk Budára, majd Martonvásárra is. Befogadtuk a mi válogatott embereink köztársaságába. Volt a parkban egy gyönyörű hársakkal beültetett körönd, minden egyes fája a társaság egyik tagjának nevét viselte. S ha ők nagy fájdalomkra távol voltak is, mi társalogtunk szimbolikus képviselőikkel s azok tájékoztattak bennünket. Később, gyakran megkérdeztem én Beethoven fájától, hol ezt, hol azt, amit tisztázni szerettem volna és soha nem hagyott válasz nélkül... A bécsi gyönyörű hetek gyönyörűen teltek el. Anyánk elvezetett bennünket a főúri társaságon kívül a gyárakba, műtermekbe is, amit csak Bécsben látni lehetett, azt mind megmutatták nekünk.

Finta néni, egy társaságbeli hölgy, kinek négy leánya volt, sétákat rendezett a Práterben, az Augartenben, a dornbachi Lustgartenben. Beethoven mindenütt velünk volt. Színház. Esténként mindig tánc. Mikor visszatérőben voltunk a fogadóba, előbb fagyaltoztunk a Grabenen. Hajnali négy órakor felöltözötten talpon voltunk, hogy ötkor a mezőn szaladgáljunk. Micsoda gyönyörű élet!... És hogy meg lehetett elégedve a drága Beethoven, aki résztvett mindezekben a kirándulásokban. Ha nem volt időnk nappal a tanulásra, éjjel gyakoroltuk a zongorázást. A szomszédok kétségbeesve szöktek meg. Fiatalok, frissek, gyerekesen naivak voltunk. Aki látott, szeretett bennünket. Imádókban nem láttunk hiányt...

Igy telt el a legboldogabb május.”

Teréz hosszú, évtizedek múlva is úgy emlegeti ezt a tavaszt, hogy érdemes volt érte mindent vállalnia és viselnie.

Jozefinről, kit testvérei közül legjobban szeret, gyakran beszél naplójában, de Vilmos főherceg személyét csak futólag említi. Lehet, nagyon is fájó volt számára az emlék, lehet, hogy naplójával szemben is meg akarta őrizni azt a titoktartást, melyre huga kérte.

Teréz mindig, mindenkiel szemben állta szavát. És így történhetett, hogy Brunsvik grófné semmit sem sejtett a komoly, mély érzésről, mely Vilmost és Jozefint egymáshoz fűzte, bár gyakran látta a főherceget vendégül és társaságban is sokszor találkoztak.

XI. FEJEZET.

Semmit sem sejtett addig a napig, míg meghívást nem kapott Ferenc császár feleségéhez kihallgatásra. Elcsodálkozott a nagy megtiszteltetésen és kitüntetésen.

Mikor Bécsbe feljött, látogatást tett a főudvarmesternőnél s jelentette, hogy a jövő év folyamán szeretné leányait az udvarnál bemutatni és a felséges uralkodópár kegyeibe ajánlani. A főudvarmesternő feljegyezte nevét és Brunsvikné biztosra vette, hogy meghívót kapnak a téli ünnepségekre.

És most ez a külön kihallgatás...

Míg kocsiján Schönbrunn felé hajt, azon töpreng, minek is köszönheti ezt a kitüntetést? Igaz, valaha kedvelt udvarhölgye volt a nagy császárnőnek és királynőnek. Férje pedig József császárnak mindhalálig hűséges szolgája. Egészségét, életét áldozta fel uráért... De vajjon a fiatal Ferenc császár, a nagy császárnő unokája, erre most visszaemlékeznék?... Ez mindenestre nagyon kellemes lenne... Gyermekai érvényesülését igen megkönnyíti. A martonvásári nyolcezer holdas uradalom szép és nagy birtok, de ha három leányt adnak férjhez belőle, erősen megterhelten jut majd Ferenc kezébe.

- A leányok... - tűnődik tovább Brunsvikné. - Deym gróf nagyon szerelmes Jozefinbe. Igaz, nem fiatal ember, de nagyműveltségű, olyan férfi, aki támasza lenne Jozefinnek. Vagyoni viszonyai is elsőrangúak. Jozefinnek szüksége van egy biztos, erőskezű vezetőre, hiszen fantáziája olyan szertelen és csapongó. Rabja váltakozó hangulatainak. És bizony - mi tagadás - erősen nagyravágyó. Brunsvikné maga sem tudja hogyan, miért bukkan fel lelkében egy furcsa emlék. Mikor Jozefin fehér túllból uszályt kötött kis szoknyájára és úgy mondta: „Királyné leszek, apródok jönnek utánam”...

A kocs megáll a császári lakosztályhoz vezető lépcső előtt. Az őrtálló gárdista feszesen tiszteleg és Brunsvik Antalné néhány perc múlva ott áll a császárné belső termében a felséges asszony előtt.

A fiatal császárné nagyon szíves, barátságos mosollyal nyújtja kezét csókra és helyet mutat a grófnénak magával szemben.

- Nagyon örülök, hogy láthatom, kedves grófné. A császár is szeretett volna jelen lenni megbeszélésünkön, de az országos gondok-bajok... Az uralkodó kötelessége szolgája. De minek is mondom én ezt kedves grófnénak, hiszen elbeszélték nekem, hogy dicső emlékezetű nagy császárnő, Mária Terézia udvarhölgye és bizalmas híve volt. A császár szívesen emlékszik vissza férje ura hűségére, mellyel házunk és családunk iránt viseltetett... Így teljes bizalommal beszélhetek...

Brunsvik Antalné zavartan nézett a császárnéra. Nem értette, mit akar tőle a felséges asszony? De észrevette, hogy mintha a császárné is zavarban lenne egy kicsit, a kedélyes szívesség és barátságosság ellenére.

Anna grófné nem tudott egyebet felelni:

- Mindíg és mindenben Felségtek szolgálatára állok.

- Tudom én ezt. - Anna grófné figyelmét nem kerülte el a megkönnyebbült kis sóhaj, mely a császárné ajkát elhagyta. - Sőt férjem meg is mondta előre. Igazán örvendek, hogy a császár nem csalódott feltevésében.

- Felséges asszonyom, boldog leszek, ha alattvalói hűséggel szolgálhatom, csak kegyeskedjék felvilágosítani, miben óhajt parancsolni, rendelkezni velem?

- Ó, szó sincs parancsról, rendelkezésről - a császárné hangja még kegyesebb, még inkább teli jóindulattal. - Sőt inkább mi vagyunk azok, akik szíves jóságát igénybe akarjuk venni. Tegnap ugyanis megjelent az uralkodó előtt kihallgatáson unokaöccse, Vilmos főherceg...

Brunsvikné eddig semmit se sejtett leánya és a főherceg érzéseiről, de most egyszerre mintha mindent meglátott volna! Látott és megértett. Apróságok, melyeket eddig figyelembe se vett, aláhúzottan jelentek meg előtte. Elejtett szavak, félbemaradt mondatok, egy sóhajtás, mosoly vagy érthetetlen könnycsepp, mely Jozefin szemébe szökött... A dolgok, események összekötődnek, logikai kapcsolatokat kapnak... Most már tudja, miért van itt és tudja, mit kell hallania.

- Vilmos főherceg előadta a császárnak, hogy szereti az ön leányát, grófné, és feleségül akarja venni. Vilmos főherceg fiatal ember és természetesnek találja, hogy csakis szíve vonzalmát kövesse. A császár azonban nem egyezhetik bele a házasságba, mert aki koronát visel, annak egyébire is kell gondolnia, mint a fiatal szívek óhajtására. Van úgy, hogy a korona viselése nem is engedi meg az embernek, hogy fiatal legyen... A császár uralkodói kegyességgel, sőt hálával gondol a Brunsvik-család érdemeire és sajnálja, hogy most fájdalmat kell okoznia. Mivel a főherceg a császár jóakarató tanácsaira nem hallgatott, elküldi néhány esztendőre utazni. Hiszen tudjuk, fiatal szív hamar gyógyul, fiatal lélek hamar felejt... Hogy így legyen, szívből kívánjuk kedves leánya, valamint a főherceg részére is.

Itt egy kicsit elhallgatott a császárné. Sajnálta a vele szemben ülő sápadt asszonyt, és részvéttel gondolt a két fiatal teremtésre, kiknek le kell mondaniok egymásról. S ki tudja, nem volt valami egyéni vallomásféle szavaiban, mikor az uralkodók megkötöttségeiről beszélt? Az uralkodókról, kiket a korona nem enged fiataloknak lenni...

- Segítségére számítunk, grófné - folytatta aztán. - Szeretném, ha önök is mellénk állnának és megértetnék Vilmos főherceggel, hogy a jövődre nézve semmiféle reménye sem lehet. Tudom, nem könnyű az áldozat, de a Brunsvik-család hagyományos hűségére gondoltunk, mikor önhöz fordultunk.

Brunsvikné most már összeszedte magát.

Akármilyen megdöbbenő és váratlan volt a hír, ereje, energiája, határozott, őszinte, becsületes jelleme mint mindig, most is segítségére jött. Az egyenesség, az erő, a puritán becsületeség kíméletlenné, néha erőszakossá tette, de minden szégyenletes vagy méltatlan dologtól megóvta.

- Felséges asszonyom, alázatosan kérem, hogy mielőtt parancsának engedelmeskedném, magamért és leányomért szólhassak néhány szót.

- Kedves Brunsvikné, igazán megtisztel bizalmával...

- Nekem eddig a pillanatig sejtelmem sem volt Vilmos főherceg érdeklődéséről. Leányom 17 éves gyermek. Ha vonzalmat érzett a főherceg iránt, azt bizonyára nem önző szándékból tette.

- De kedves grófné, ki is gondolna ilyesmire? Egy pillanatig se jutott eszünkbe... Ha Vilmos nem lenne főherceg, kivel a Habsburg-családnak politikai céljai vannak, higgye el, magunk örülnénk legjobban a tervezett házasságnak.

- Felséges asszonyom, amint mondtam, mindig mindenben rendelkezésére állok. Leányom meg fogja írni a lemondó levelet a főhercegnek.

- Nagyon sajnálom a kis leányt. És ha valamit tehetnék érte?... A főudvarmesternő listáján láttam, hogy résztvesznek a jövő évi udvari multságokon. Szívből óhajtom, hogy a fiatal grófnő jól érezze magát nálunk és egy új, szerencsésebb érzésben kárpótlást találjon.

- Felség, ha szabad jelentenem, leányomnak hozzáillő, rangjabeli kérője van. Én minden örömmel azon leszek, hogy minél előbb férjhez menjen és a házaséletben találja meg lelke békéjét és nyugodalmát.

- Én pedig szívem legmélyéből szerencsét kívánok - és a császárné búcsúzóul megint csókra nyújtotta kezét. - Higgye el, ha nem is volt valami szerencsés az ügy, mely összehozott bennünket, nagyon örülök, hogy megismerhettem.

Anna grófné még azon az estén beszélt leányával.

A kis Jozefin sokat, keservesen sírt, de aztán megtört anyja érveinek hatása alatt.

- Látod - mondta a grófné - ha ezen az úton haladsz, csak boldogtalanná teszed magad is, engem is. A főhercegnek hosszú, hosszú esztendőig nem szabad visszajönnie. Nem engedik addig haza, míg vagy meg nem házasodik, vagy el nem felejt. Te pedig várhatsz, sírhatsz, epekedhetsz utána. Hidd el nekem, Jozefin, a legerősebb tűz is kialszik, ha nem hordanak rá gyújtóanyagot. Így lesz ez nálad is. Reménytelen érzéseket hordozni szívünkben?... Ez tönkreteszi a kedélyt, elhervasztja a fiatalságot és nevetséges vagy szánandó teremtéssé tesz minket a világ előtt. Emeld fel a fejed és meglátod, sorsod fölé kerekedsz.

Jozefin sírt és remegett, de felelni nem tudott. A főherceg csakugyan elutazott. Nagyon vigyáztak rá, egy búcsúzó sor írást se küldhetett.

Vagy ha küldött, ki tudja, hol merre kallódott el? Ebben az időben mintha mindenki összeesküdött volna, hogy Jozefint reménytelen szerelméből kiábrándítsák.

Csak Teréz állt teljes erővel huga mellett. Bízta, bátorítja. Nem kelt benne oktan reményeket, sokkal okosabb és lelkiismeretesebb ennél. Ő is úgy látja, hogy a főherceg útja egyre távolodni fog Jozefintől. Olyan eltávolodás ez, melyből alig-alig lehet visszatérést remélni. De nem érti édes anyját, miért pártfogolja, szinte erőszakolja a Deym József gróffal való házasságot?

Meg is mondja ezt édes anyjának, aki nagyon megharagszik.

- Deym József nagyon derék, becsületes ember és ha kicsit idősebb is Jozefinhez...

- Nem a jelleméről és koráról van itt szó - felelt Teréz - hanem arról, hogy Jozefin nem szereti.

- Tudod, hogy Jozefin olyan valakit szeret, akié soha nem lehet.

- Tudom. És ezt meg is mondtam neki. De miért nem hagyja édes anyánk őt békében, egyedül a fájdalommal?

- Jozefin nagyon gyöngye és lelki egyensúlyát csak a házasságban fogja megtalálni.

Teréz sokáig elgondolkozva nézett maga elé, aztán halkan mondta:

- Édes anyám, ne haragudj, de én azt hiszem, lelki egyensúlyunkat csakis önmagunkban tudjuk megtalálni. Ha itt nincs meg, másutt hiába keressük.

- Szóval, te is ellenem dolgozol - veti oda a grófné keserűen.

- Fáj nekem, hogy így szólsz hozzám. Tudod jól, hogy mindig, mindenben engedelmes, szerető és hűséges gyermeked vagyok.

- Van valami kifogásod Deym gróf ellen?

- Semmi. Sőt nagyon rokonszenvesnek tartom.

- Jozefin meg fogja szeretni ezt a derék, jó embert - fejezte be a vitát Brunsvikné. - Én pedig sokkal nyugodtabb leszek, ha megbízható, derék, higgadt férj mellett tudom őt.

Igy lett Brunsvik Jozefin Deym József gróf menyasszonya.

Hűséges, derék jó asszony lett belőle. Kitartott férje mellett jóban-rosszban, egészen a gróf haláláig. Soha senki egyetlen panaszkodó szavát nem hallotta. Ragaszkodó gyöngédséggel hálálta meg férje nagy szerelmét. Özvegységében Teréz nővérével együtt nagy gonddal nevelte gyermekeit és aztán?...

Aztán ki lát be az álmatlan, átvergődött éjszakák titkaiba? Ki tudhatja Jozefinen kívül, hogy az ifjúkori álom a boldogságról örökre eltemetődött azon a bécsi tavaszon, mikor a 17 éves fiatal leány Deym József gróf karikagyűrűjét ujjára húzta.

* * *

Brunsvikék indulnak haza Martonvásárra. Az utazás előtt Beethoven feljön búcsúzni hozzájuk.

Anna grófné nagyon kedvesen fogadja. Beethoven Teréz szerzeményeiről nem nyilatkozott olyan kedvezően, mint játékaról; azt mondta, sok bennük az utánézés, de azért a grófné nagyon megkedvelte a művészt.

- A nyáron okvetlenül várjuk martonvásári otthonunkban - és kézcsókra nyújtotta kezét.

Beethoven tiszteletteljesen csókolta meg a grófné kezét és összehajtott kottalapot nyújtott át neki.

- Most írtam és ha megengedi kegyelmes asszony, Teréz grófnőnek ajánlom.

Brunsvikné barátságosan bólint.

Teréz kinyitja a kottát és olvassa a legfelül írt betűket: „Brunsvik Teréz grófnőnek mély tisztelettel és hódolattal.”

- Ez nagyon kedves és megtisztelő - mosolyog a grófné. - Köszönjük, kedves művész úr.

Senkisem veszi észre, hogy Teréz egy öntudatlan mozdulattal szívéhez szorítja a kottalapokat, az „Ich denke Dein” soha el nem hervadó dalát.

XII. FEJEZET.

Jozefin esküvője után nagy vendégsereg gyűlt össze Martonvásáron.

Korompáról átjött Brunsvik József, az országbíró családjával. Olaszországból megérkezett Guiccardini Juliette grófné, a megboldogult Antal gróf nővérének a leánya. Szép, bájos, és kiszámíthatatlanul szeszélyes, mondta róla Cziráky Marián, ki unokabátyjával, Podmaniczky Károllyal szintén ellátogat a kastélyba.

Mariánt még mindig a régi meleg barátság fűzi Terézhez. Brunsvikné meglehetősen bizalmatlan idegenek iránt, ezt a fiatal leányt azonban nagyon kedveli.

Podmaniczky báró meg különösen megnyeri rokonszenvét. - Derék, okos, tanult fiatal ember. Sokat foglalkozik emberbaráti és társadalmat javító eszmékkal, akár csak Teréz - gondolja Brunsvikné és fejét csóváltatja.

Már megint mit nem vett fejébe ez a Teréz... Felkeresi a jobbágyok kunyhóit, a kis cselédputrikat, beszélget a szegény asszonyokkal, a kis gyermekekkel, aztán kimeszeltetett egy nagy hombárt és hetenként kétszer összegyűjti a kicsinyeket.

Brunsvikné nem ellenzi a dolgot. Eszébe jut, hogy mennyire szeretett gyermekekkel foglalkozni a férje is. Teréz tőle örökölhette ezt a hajlamot. Mindíg jókedvű, ha kicsinyek között lehet.

Szó sincs arról, hogy rendszeres tanítást végezne. Teréz mesél a kicsikéknek. Mesél az állatok világáról, hol ugyanazok a törvények uralkodnak, mint nálunk. A gyerekek kitűnően mulatnak és multság közben sokat tanulnak. Teréz mesél nekik az áldásos ragyogó, világító napról, a csillagokról, a felhőkről, a mi földünkről. Egyik meséje különösen megfogta a gyermekek lelkét.

- Tudjátok, mikor a jó Isten a csillagokat megteremtette, mindegyiket felruházta fénnel és ragyogással, csak a mi földünk állt fakón és szürkén testvérei között és így szólt: Uram, én nagyon restellem magam! Testvéreim mind tündöklően fényesek, én meg kopottan, barnán szégyenkezem. Pedig én is a te gyermeked vagyok. - Ne búsulj semmit - mondta a jó Isten - teremtek én embereket, akik rajtad élnek és valahányszor az emberek valami jót, szépet, helyeset cselekszenek, te fényhez, ragyogáshoz jutsz. Mentől jobbak lesznek az emberek, te majd annál ragyogóbban világítasz. És ne félj semmit, eljön az idő, mikor te leszel a legszebb, legfényesebb minden testvéred között. Csak az embereken fordul meg, akik rajtad élnek.

A gyerekek szájtátva figyeltek és Teréz mosolyogva kérdezte:

- Ugy-e, ti is azt akarjátok, hogy a föld legyen a legszebb csillag?

- Igen, igen azt akarjuk! - kiabálták a gyerekek.

- Hát akkor csak iparkodjatok és legyetek jók. Gondoljatok arra, hogy minden egyes jó tettetektől egyre fényesebb lesz a világ, melyben élünk.

* * *

Anna grófnéval mostanában madarat lehetett volna fogatni. Mintha teljesen eltűnt volna a komor hangulat, mely férje halála óta Martonvásárra nehezedett. A grófné úgy gondolja, hogy a dolgok a legjobb mederben haladnak. Igaz, a seb, melyet férje elvesztése ütött szívére, örökké sajogni fog, de mint vallásos asszonynak el kell a fájdalmat viselnie, hiszen az Úr keze sujtotta. Gyermekei sorsa azonban rendbe jön... Jozefin bizonyára boldog, elégedett asszony

lesz a derék Deym mellett. Ferenc is megérkezett Angliából, kitünően végezte tanulmányait, most segítségére van itthon a gazdálkodásban. Sarolta szépen fejlődő gyermekleány és Teréz?... Brunsvikné nem tagadja, hogy aggodalmat érez Teréz, legkitünőbb, legjobb gyermeke miatt. Nem mintha erre Teréz okot adna. Gyöngéd, szeretőszívű, figyelmes. Anyjának még gondolatait is igyekszik kitalálni. Bánata, levertsége óráiban mindig ő leli meg a vigasztaló, megnyugtató szót.

De Brunsvikné tudja, hogy Teréz csendes szelídsége alatt hajthatatlan, acélos akarat rejlik.

Teréz nem olyan, mint huga, az ő sorsát nem lehet se rábeszéléssel, se parancsszóval elintézni. Ez a leány mindig a maga útján jár.

De hát milyen lesz az az út?... Brunsviknének sejtelve sincs róla. A fiatal leány, mióta apja meghalt, senki előtt nem nyilatkozik benső lelki világáról. Brunsvikné szomorú is, mikor erre gondol, de okos asszony, tudja, hogy a bizalmat nem erőltetheti. Egyik gyermekéhez sem fér olyan közel lelkileg, mint boldogult apjuk. Dícséretére kell mondani, hogyha panaszkodik néha ezért gyermekeire, önmagát is vádolja. Egy ízben levelében írja: „Gyermekeim apjukban barátjukat is veszítették, mikor férjem itt hagyott bennünket.”

De most vidáman és bizalommal néz a jövő elé. Milyen szerencse lenne, ha a fiatal Podmaniczky báró és Teréz megértenék egymást. Korban, rangban, gondolkozásban, mindenképen illenek egymáshoz...

Egyik nyári délután Zmeskall is megérkezik Bécsből. Huga, Gabriella, külföldre utazott férjével, de ő az idén is lejött Martonvásárra, mint minden évben s egyben jelenti, hogy jövő héten Beethoven is itt lesz.

- Nagyon helyes - mondja Brunsvikné. - Ugy beszéltük meg tavasszal, hogy Terézt tanítani fogja. Remélem, leányom tud egy kis időt szakítani, hogy zenetanulmányaival foglalkozzék.

Teréz arca piros lesz és hangja szinte érdes, mikor anyjához fordul:

- Én leszek boldog, ha Beethoven úr idejéből hajlandó valamit útbaigazításomra fordítani.

- Édes leányom - szól közbe békítőleg Brunsvikné - talán csak nem hiszed, hogy én a művész urat bántani akarom?... Hiszen vendégünk és mi a legnagyobb tapintattal tartozunk neki. De látod, nem szabad túlon túl elkényeztetni a művészbereket. Ezzel csak ártunk nekik. Előbb-utóbb azt találják hinni, hogy ők is hozzánk tartoznak.

Mielőtt Teréz felelhetett volna, Podmaniczky báró gyorsan közbeszólt:

- Kegyelmes asszonyom, Beethoven sohasem fogja ezt gondolni. Teljesen és tökéletesen tisztában van saját különállóságával és egyedülvalóságával.

- De, kedves Károly...

- Bárói, grófi, hercegi rangot az uralkodó adhat, amennyit akar. De Beethovent csak az Isten tud teremteni, ha jókedvében meg akarja ajándékozni az emberiséget egy halhatatlan kincssel.

Teréz arcán mosoly futott át és kezét nyújtotta a bárónak:

- Köszönöm, kedves Károly.

Brunsvikné nem sértődött meg, sőt mosolygott. Ha ellene fordultak is, úgy látszik Podmaniczky és Teréz egyre jobban megértik egymást... Micsoda öröm lenne, ha...? Bánta is ő most Beethovent. Ha kívánják, olyan kitüntetéssel fogadja, mint sógorát, az országbíró szokta. Fő az, hogy Teréz és Podmaniczky rendbe jöjjenek egymással.

* * *

Beethoven már két hete martonvásári vendég.

Senki sem tud róla, milyen királyi ajándékot hozott Teréznek. A Szerenád, a Variációkat s egy boldog, reményteljes érzésektől mámoros keringőt.

- Ez mind a grófnőé - mondta. - Soha nem születtek volna meg, ha meg nem ismerem.

Sem a rokonság, sem a jóbarátok nem sejtik még a titkot, mely a két fiatal lelket összeköti. Csak Podmaniczky arca lesz néha szomorú, de egyetlen szót sem szól. Bensejében olyan alázatosan hajlik meg Beethoven lángelméje előtt, mint ahogy az igazi nagy lelkek szoktak a teremő erő előtt.

A társaság átrándult Korompára az országbíróékhoz, csak Brunsvikné maradt otthon Terézzel és Beethovennel.

Beethoven egész nap fennmaradt szobájában és dolgozott. Teréz azt mondta: fáradt, nem akar kirándulni.

Akkor este történt...

Vacsora után, mikor a grófné asztalt bontott, Beethoven leült a zongorához.

Ujjai csak úgy tétován futottak végig a billentyűkön, aztán hirtelen ihlettől megkapva rögtönözni kezdett. Erről az estéről írta Teréz naplójában:

„Aki nem hallotta Beethovent rögtönözni, az nem ismerheti meg lángelméjének teljes erejét és mélységét. Beethovennek sajátos újjongó öröme telt a rögtönzésekben. Ilyenkor birkózik azzal, ami az alkotó lángészben kiszámíthatatlan; az öntudata alól az erők felszabadulnak... Beethoven titán módjára birkózik velük, hogy az Olympus isteneihez méltóan fékezze meg a mélységből kiszabadult erőket. Beethoven művészetében talán semmi nem ér fel rögtönzéseinek az erejéhez.”

Más idegen nem volt a házban, csak az öreg tisztelendő úr, aki teljesen botfűlű lévén, elszundikált Beethoven játéka alatt.

Sőt elbóbiskolt a grófné is, kinek épp úgy nem volt érzéke a zenéhez, mint a jó öreg tisztelendő úrnak.

Beethoven játék közben hátra fordította fejét és észrevette a szundikáló párt.

Nevetett. De nevetésének nem volt sem sértő, sem gúnyos jellege. Ez az óriás néha úgy tudott mosolyogni, mint a bölcsőjében fekvő gyermek.

Teréz is mosolygott és halkan mondta:

- Csak játsszék tovább. Akkor fognak felébredni, ha abbahagyja. Én már tudom, az én játékom alatt is sokszor bóbiskolnak.

A viharos, elementáris erővel birkózó és felszabadító rögtönzéseknek vége szakadt... Az ujjak lágyan, halkan siklanak a billentyűkön és Bach dalának melódiája omlik szét a szobában: „Ha nekem adod szívedet, először titokban add.”

Teréz ott állt némán, mozdulatlanul, arca lassanként fehér lett, de szeme izzott. Beethoven játék közben reá néz és mintha dicsfényt látna ragyogni a leány feje körül, mint az oltári képeken.

- Teréz - mondja halkan és ujjai tovább futnak a billentyűkön.

Micsoda mélységes, lángelméhez illő alázatos szerénység... A teremő erők egyik legnagyobbika költőtestvérének zenéjével mondta el szíve legtítkosabb, legbensőbb vallomását. Beethoven Bach dalával mondta el vallomását. Azéval a Bachéval, akihez fel akart érni s akinek lelkével együtt akart repülni - mert életének ez volt legfőbb művészi törekvése.

XIII. FEJEZET.

Ott ültek a nagy hársfa alatt egy fehér padon, melyen Beethoven hirtelen támadt ötleteit szokta a mindig magával hozott füzetbe bejegyezni. A padot később Beethovenról nevezték el és emléktáblával örökítették meg...

Milyen lágy, szelíd, kedves, meleg az oroszlánhang, amint most a fiatal leány felé fordulva mondja:

- Szeretném, ha sohasem kellene szégyenkeznie amiatt, Teréz, hogy választása reám esett... Mert én teljes egészében érzem, mi történt velem. „*Egyszer csak kigyult szerencsém csillaga*” - mint Shakespeare hősné. Akkor gyúlt ki, mikor kezét nyújtotta felém. Eddigi életem, a küzdelem, a harc, a szenvedés, mind csak útkészítés fölfelé, magához. És most, hogy kezét a kezemben tartom, szeretnék valami magához méltót mondani. Eddig mindig megtaláltam a kifejezési módokat. Ha a szó cserbenhagyott, itt volt a dal. De most se szó, se muzsika. Mi ez, Teréz?... Szívem repül, lelkem száll fölfelé a csillagokhoz, egészen odáig, hol Dante, a nagy olasz költő szerint az Örök Világosságot meglátja. Szeretnék beszélni, énekelni és nem tudok egyebet mondani, mint akár a legeggyűbb ember: Isten áldjon és oltalmazzon meg téged, kedvesem.

Teréz gyöngéden Beethoven karjára tette kezét.

- Én pedig semmiért sem vagyok olyan hálás, mint ezért a mondásáért. Köszönöm.

Beethoven elmosolyodott. Furcsa, elkínzott, szégyenkező mosoly volt ez. Gyötrelmes, mint az érzés, melyből fakadt.

- Ahogy nézem ezt a csodaszép parkot, ezt a főúri kastélyt... Ez hát a maga otthona, Teréz... Ugye nem haragszik, ha ebben a pillanatban saját rettenetes gyermekkorom jelenik meg előttem? Ugy érzem, erről is beszélnem kell. Maga csak a mai Beethovent ismeri, kiről többé-kevésbé elhiszik az emberek, hogy nem egészen haszontalanul jár-kel itt ezen a sáros földtekén. Én azt akarom, ha maga vállal és fogad engem, hát ezzel a keserves multtal vállaljon és fogadjon... Most a boldogság pillanatában is magam előtt látom a szegény kis gyermeket, kinek az otthon a leggyötrelmesebb poklot jelentette. Az a szerencsétlen ember, az apám, kit szenvedélye egyre mélyebbre taszít. Látom az átkínlódott nappalokat, az átsírt éjszakákat. Mindnyájan rettegünk tőle, legjobban édesanyám, ki néha saját testével fogja fel a nekem szánt ütések. Mert engem különösen kínozott. És látja, nem a verésekért, a szitkokért kesergek, hanem hogy kivett az iskolából és nem engedett tanulni. Pedig, hogy sóvárogtam a tudás után. De nekem mindig, pihenés nélkül zongoráznom kellett - és soha nem volt velem megelégedve. Néha félig ájult voltam a fáradtságtól, de azért csak rajta!... Kora hajnalban félráncigált álmomból, akkor jött haza korcsmából ittas barátjával és a zongorához kergetett. És ha az álmoságtól bódultan egy-egy ütemet eltévesztettem, jaj volt nekem. Nem is az ütés fájt ilyenkor, hanem az, hogy a másik szobából hallottam anyám fojtott zokogását. Hétéves koromban zenei körútra küldött anyámmal. Nem sikerült. Pedig hogy igyekeztem, iparkodtam... Hiszen tudtam, mi vár reánk, ha pénz nélkül megyünk haza. Nem sikerült... Aztán hallhattam a dühös szemrehányásokat: persze, a gyermek Mozart, az mennyi pénzt keresett, boldoggá tette szüleit, de én haszontalan naplopó vagyok, semmi nem lesz belőlem soha... Én akkor hét esztendő kis gyerek voltam, Teréz...

- Ludwig, kedves... - Teréz szava olyan lágy, mint a símogatás. - Bocsásson meg mindent mindenkinek.

Beethoven lelkéből, mint a zokogás tört fel a vallomás.

- Drága Teréz, hogy értse meg maga, kinek élete épp olyan szép és nemes, mint a lelke: a legfájdalmasabb, leggyötrőbb emlékeink azok, melyeket megbocsátunk, de elfelejteni nem tudunk. Nem gyötri túlságosan a vallomásom?

- Beszéljen, Ludwig...

- Aztán előkészület a bécsi koncertre... A minapában maga beszélt róla... Iskolás kisleány volt, én meg tizenhét éves ifjú. A császár előtt játszottam és Mozart megdicsérte játékomat. Ugy volt, hogy a bécsi zeneértő közönség elé léphetek. Hogy vártam én, a tizenhét éves fiatal-ember, ezt az estét...

- Én is - mondta halkan Teréz.

- Hiába vártuk mind a ketten, édes... Nekem haza kellett utaznom Bonnba, anyám haldoklott és még egyszer látni akart. Még életben találtam. A szegény mártírnak volt annyi ereje, hogy szívemre kötötte: ne hagyjam el testvéreimet. Megfogadtam neki ott, halálos ágya előtt - és Isten a tanum - be is tartottam szavamat. Nem mentem vissza Bécsbe. Nem koncerteztem... Tanítványokat vállaltam, korrepetáltam, még kottákat is másoltam - a mások kottáját. Csak-hogy támasza lehessen testvéreimnek. Megfogadtam. Megtartottam. Apám közben teljesen beszámíthatatlanná vált, gondnokság alá került, majd gyógyintézetbe jutott, én pedig a napi megélhetésért dolgoztam. Ha tudtam valami kis időt szakítani a kenyérkereseti munkából, dolgoztam a magam számára.

- Minden eljövendő idők számára, a halhatatlanságnak - vágott közbe Teréz.

Beethoven arcára nagy, szinte áhítatos komolyság borult.

- Minden erőmmel azon leszek, hogy a maga mondása soha meg ne cáfolódjék. És ha eddig bíztam csillagomban, ezentúl tízszeres erővel megyek előre utamon.

- Fölfelé - szólt megint közbe Teréz.

- Nem is lehet az másként, mikor maga velem van.

Ragyogott az arca, csillogott szeme. Azután hirtelen, mintha valami rejtelmes névtelen aggodalom szorítaná össze szívét, ijedten kapott Teréz keze után.

- És ez mindig így lesz, úgyé édes?... Kettőnk közé most már nem állhat senki, bennünket már nem választhat el semmi?...

- Soha, semmi. - Ugy hangzott ez a két szó, mint valami vallomástétel.

Majd egy pillanatnyi csend után még hozzátette Teréz:

- Soha semmi nem választja el azokat, kik lelkükben egymáshoz tartoznak. Mi együtt maradtunk Ludwig, mert ez most már nem is lehet másként.

És Teréz talán nem is tudta, milyen igazat mondott. Nem szakadhattak el ők többé egymástól. A földi élet külön sodorhatta őket, a halhatatlanságban elválaszthatatlanul összeforrt Brunsvik Teréz és Ludwig van Beethoven neve.

Ugy egyeztek meg, hogy eljegyzésüket titokban tartják, míg Beethovennek sikerül olyan helyzetet teremtenie, hogy bátran léphet fel, mint kérő a Brunsvik-házban.

Ezt ő akarta így. Büszkesége semmivel nem volt kisebb, mint szerelme.

- Azt akarom, hogy külső körülményekben is méltó legyen helyzetem magához, Teréz - mondta menyasszonyának.

Teréz gyöngéden, halkán felelte:

- Ne beszéljen így, Ludwig. Nekem kell felemelkednem magához. - És egy kis gondolkodás után hozzátette: - Bár a lángelmék után mindjárt azok következnek, akik meg tudják érteni őket.

És Teréz nemcsak Beethoven művészetét értette meg teljes nagyságban, hanem egyéniségét is. Később, sokkal később, évtizedek múlva - akkor már Beethoven meghalt - így ír róla:

„Beethoven teljesen képtelen arra, hogy más emberek egyéni életét észrevegye. Az övé túlságosan nagy és ehhez arányít, viszonyít mindent és mindenkit. Sajátmagát vetíti bele mindenbe. Mozart művészete magához ölelte a lelkeket, Beethoven nem igen lép ki az „Énből”, de ez az Én maga a világegyetem.”

XIV. FEJEZET.

Csak Beethoven meghitt barátja, Zmeskall Miklós tud a titkos eljegyzésről. Teréz mindössze annyit mond édesanyjának, mikor nagyon is célzatosan dicséri előtte Podmaniczky bárót:

- Igen, Károly derék ember és én mindig jó barátomnak fogom tekinteni.

- Ugy látom, Podmaniczky boldog lenne, ha megoszthatná veled életét - folytatta tovább az ostromot Brunsvikné.

Teréz fejét rázta.

- Nagyon becsülöm Károlyt és igazán óhajtom, hogy olyan nőt vegyen feleségül, aki majd szívből viszonzozza érzéseit.

Brunsvikné nagyot, keserveset sóhajt. A válaszból sok mindent megért, de mégis úgy reméli, hogy egyszer talán Teréz is másképen fog gondolkozni.

Ha sejtene leánya szerelmét, kétségbeesne. Igaz, Beethovent mindenki nagy művésznek mondja, de hát egy Brunsvik grófnőnek való az efajta házasság?... Sem társadalmi állást, sem vagyoni biztonságot nem nyújt.

Szerencsére semmit sem sejt a fiatalok titkos eljegyzéséből és örömmel látja, hogy mikor télen budai palotájukba költöznek, mennyire ünneplik Terézt a főrangú társaságokban. József nádornál, a budai várban fogadások vannak és Teréz a fiatal nádorné kitüntetett kedveltje. A nádorné maga is zeneértő, nagyon szereti Teréz zongorajátékát, énekét.

Brunsvikné is szakít egyelőre takarékosági elveivel és egyik estélyt a másik után rendezi palotájában. A finom barokk épületben a társaság színe-java megjelent. Brunsvikné boldog, mikor Teréz társadalmi sikereit látja. A kis Sarolta még serdülő leány, csak szűkebbkörű összejöveteleken vesz részt, de már itt is feltűnik, hogy a fiatal Teleky Imre gróf milyen szívesen foglalkozik vele.

A társaság központja azonban mindenütt Teréz.

- És ez nagyon jól van így - gondolja Brunsvikné. - Végre talán felhagy Teréz a sok különköddéssel, szegénylátogatással...

Hiszen igen, igen, Brunsvikné sem könyörtelen lelkiütemű... Helyesli az adakozást, a szegények segítségét, mert hiszen a vallás is parancsolja, meg aztán az ilyesmi társadalmi kötelesség. De nem kell túlzásba vinni a dolgokat. Teréz mind ilyen célokra fordítja azt, amit zsebpénzéből megtakarít. És még a jótékonykodást is másképen gyakorolja, mint a többi ember. Brunsvikné karácsonykor és húsvét előtt szétosztat egy bizonyos összeget, régi ruhákat a szűkölködők között. Ezzel - úgy gondolja - megtette kötelességét, a többi nem tartozik rá.

Teréz egészen másképen jár el.

A tisztelendő úrral sorra veszi az ínségesebb házakat, szóba ereszkedik az asszonyokkal. Nem restelli megtudakolni, kinek mire van szüksége. Néha az illető nem is tudja, hogy voltaképpen mi segítene rajta. Ilyenkor az adomány mellé útbaigazítással is szolgál. Ha zsírt és lisztet osztat ki, egyben elhozatja Zsófi asszonyt, a messze vidéken híres főzőnőt és utasítja: tanítsa meg az asszonyokat, hogyan kell a kapott anyagból jóízű, tápláló ételeket készíteni, mert a nagy szegénységben jóformán a rendes főzést is elfelejtették. Arról meg, hogy mi a tápláló étel, mi való gyermeknek, betegnek - sejtelmük sincs.

Brunsvikné néha elszörnyed azon is, mennyit költ Teréz könyvekre. Mikor átnézte a könyvek lajstromát, még jobban csóválta fejét, mert nem csak zenetörténeti munkák, pedagógiai, filozófiai könyvek szerepeltek, hanem ilyen címűek is: „Az olcsó és ízletes konyha”, „Takarékos, okszerű háztartás”, „A gyermek egészségtana”, „A beteg ápolása”, stb. Brunsvikné nem is tudta, hogy leánya milyen buzgalommal tanulmányozza ezeket a könyveket és milyen türelmesen tart belőlük könnyen érthető magyarázatot a tanyai és falusi asszonyoknak.

Azt sem látta, mikor elbúcsúzott kis tanítványaitól, kiket ő vezetett be a mese birodalmába. A gyermekeket nem hagyta gondozatlanul. Takács Julianna, a postamester testvérhuga, egy ügyes, kellemes leány, vállalkozott rá, hogy gondot visel a gyermekekre, míg Teréz Budán tölti a telet.

És a fiatal leány minden héten jelentést küld Budára, Teréz pedig pontosan válaszol.

A nagyvilági élet forgataga között is pontosan emlékezik mindegyik kicsire. Julianna megbízható, ügyes, okos teremtés és Teréz útbaigazításokat ad neki a gyermekek jelleméről, tulajdonságairól, apró szokásaikról, kedvteléseikről, gyöngéikről, melyeket mind alaposan megfigyelt. A társas élet ünnepeltetései között, a ragyogó fényességben sem feledkezett meg a sötét kis tanyai kunyhókról.

Egész életében gyűlölte és megvetette azt, amit „össze-vissza való jótékonykodásnak” nevezett. Adni valamit, oda se nézni kinek, mire, csak lerázni magunkról a jótékonykodás terhét. Lenézte és haragudott az olyan emberekre, kik belemerülnek az önző, személyes boldogságba, kiszakítják magukat a többi ember nyomorából, bánatából, gondjaiból. - A jótékonykodásnak okosnak, célszerűnek, helyesen beosztottnak kell lennie - mondotta. - Különben inkább árt, mint használ. -

Mikor öreg korában egy gyűlésen mint jó embert ünnepelték, így szólt: - Miért neveztek engem jónak? Megmondta Jézus Urunk: „Nincsen senki jó több az egy Istennél!” Ha van valami érdemem, az csak annyi, hogy át tudom érezni az emberi közösséget. -

Naplójából vesszük ki a következő sorokat: „Nem akarom összetéveszteni a jóságot a gyöngeséggel. Az igazi jóság együtt jár az erővel.”

Aztán egy másik oldalon így folytatja:

„A természetlen jóság valóságos gyöngesége az elmének és a jellemnek.”

Hetvenedik éve felé járt Brunsvik Teréz, mikor ezeket a gondolatokat leírta, de a fiatal leány lelkében is ott élnek már a gondolatok csirái.

* * *

A fiatal, 21 esztendőes Teréz pompásan mulat a nádorék bálján. Egyike a legkitűnőbb táncosnőnek. Egykori naplók leírják mozgása báját, tánca ritmikai tökéletességét. Őfensége, a nádor, gyakran felkéri, de Teréz nem örül valami nagyon a magas kitüntetésnek. „Őfensége, József nádor kitűnő ember, emelkedett lélek - írja, - de rettenetesen táncol. Semmi ritmus-érzéke, valószínűleg nincs hallása.”

Annál szívesebben nyújtja kezét a toscanai nagyhercegnek, aki folyton vele foglalkozik.

Podmaniczky Károly tréfás sóhajtással jegyzi meg:

- Alig merem magát felkérni, Teréz. Akit ilyen fenséges udvarlók vesznek körül.

Teréz nevet.

- Őfensége, a nádor, nős ember, gyönyörű szép felesége van, amellet meg igazán nem élvezet vele keringőzni. Ami pedig a toscanai nagyherceget illeti, ő ugyan kitűnően táncol, de holnap már utazik vissza Itáliába s így, kedves Károly, semmi ok a kétségbeesésre.

- Nem is miattuk fáj a fejem - Podmaniczky most komolyan, kutatólag néz Teréz szemébe. Valami rejtelmes titkot lát a lelkes szempárban és úgy érzi, életének boldogsága mulik a titok megfejtésén.

Vajjon miért ragyog úgy ma Teréz arca? Társaságban rendesen vidám, élénk szokott lenni, de ilyennek még soha nem látta Podmaniczky. Nemcsak a szája mosolyog, hanem egész lénye, mintha csak hangosan tenne vallomást: boldog vagyok.

Podmaniczky körülnéz a teremben és szívdobogva találgatja, hol, merre az a varázsló, kinek kedvéért felragyogott a nap Teréz szívében?... Merthogy valami átható, mindeneken uralkodó érzés tüzei a fiatal leány lelkét, abban egészen bizonyos. De hol, merre lehet a nagy érzés tárgya?...

Csak tréfálkozott ő az imént, mikor a fenséges urakat említette, tisztában van azzal, hogy nem róluk van szó. De hát kiről?... Figyelmesen vizsgálja Terézt. A fiatal leány szemének pillantása senkin sem pihen hosszabban, egyformán szíves és kedves mindenkihez.

Podmaniczky egy-két percig arra gondol, hogy Brunsvik Ferencet, Teréz bátyját próbálja kivallatni. De aztán elveti a tervet. Tudja, hogy Teréz nagyon zárkózott természetű, nem valószínű, hogy ezen az úton megtudhat valamit.

A nádorné most magához szólítja Terézt és megkéri, hogy énekeljen.

Teréz mélyen, udvari szertartás szerint meghajlik, az egész társaság átmegy a fehér koncert-terembe.

A fiatal leány ott ül a zongora előtt. Saját maga kíséri énekét. Mély, bársonyos althangja sohasem volt még ilyen meleg, ilyen benső érzéstől áthatott. A társaság előtt egy teljesen ismeretlen dal adott elő. A dal címe: „A távollevő kedveshez.”

- Csodálatos - mondják egymásnak a társaság tagjai - ilyen mélység, ilyen erő...

- Micsoda dal ez?... Ki írta?... Honnét kapta?... - Ostromolják Terézt. A fiatal leány mosolyog és fejét rázza.

- A szerző egyelőre nem akarja elárulni nevét. És nem hatalmazott fel engem sem, hogy megmondjam.

Mindenfelé találgatások, fogadások... Podmaniczky Károly odalép Terézhez és szomorúan megáll előtte.

Teréz, ki máskor minden hangulatváltozást megérez, olyan boldog, hogy nem látja a fiatal ember nagy levertségét és sugárzó arccal kötődik vele.

- Csak nem akarja megkérdezni tőlem, ki írta a dalt?... Maga lesz a nem tudom hányadik, kinek megtagadom a feleletet.

- Én nem kérdezek semmit, Teréz. - A fiatal báró hangja olyan megtört, hogy Teréz egyszerre komoly lesz, bánja tréfás kötődését. - Ami reám nézve legfontosabb, azt már úgyis tudom.

- De, kedves Károly...

- Ne mentesse magát és ne magyarázgasson. Senki sem tehet semmiről. Én nem tehetek róla, hogy olyan nagyon szeretem, maga nem tehet róla, hogy olyan gyönyörűen énekelte ezt a csodálatos dalt, mellyel valakinek felelt vallomására és mellyel elutasított engem. Én most már távozhatom...

- De visszajön majd úgye, Károly?

- Miért? Nincs itt reám semmi szükség.

Aztán nagyon halkán, de biztos, határozott hangon folytatta:

- És ha mégis, ha valaha úgy gondolná, hogy szüksége van reám, engem mindig megtalál. Tekintsen engem olyan embernek, aki mindig, minden körülmények között magáé és csak intésre, rendelkezésre vár. És most Isten vele, Teréz.

Podmaniczky elment és Teréz lehajtotta fejét.

Egyszerre csak Ferenc bátyjának hangja riasztotta fel.

Ferenc, furcsa, meleg, szerető, de egy kicsit gúnyos mosollyal állt elébe.

- Az egész társaság nem tud mással foglalkozni, mint az ismeretlen dal szerzőjével. Még mindig a nevét találgatják. Nem értem, hogyan lehet itt kétségeskedni? Süketek ezek az emberek? Én az első taktusok után tudtam, ki küldte neked a dalt.

- Ferenc... - Teréz arca égő piros lett.

- No, no... - Ferenc nővére karjára tette kezét. - Semmitől sem kell tartanod... Nem vagyok áruló...

Nevetett és jókedvűen tette hozzá:

- Édes jó anyánk közölte velem gyanúját, hogy a dalt álnév alatt biztosan Podmaniczky írta.

- De édes Ferenc... - Teréz szinte ijedten kérlete fivérét. - Kérlek, világosítsd fel anyánkat. Most még nem árulhatom el a dal szerzőjét, de becsületszavadra kijelentheted, hogy nem a báró írta.

- Helyesen beszélsz, Teréz - és Ferenc arca nagyon komoly lett. - A dalt nem báró írta, hanem király. Isten kegyelméből a művészet uralkodója: Ludwig van Beethoven.

- Csitt...

- Rendben van. Nem beszélünk többet róla, míg te is nem akarod.

* * *

- Ez nagyon szép este volt - mondta Brunsvikné meglegedetten, mikor hazafelé hajtottak a királyi palotából. - Ófensége, a nádorné olyan kegyes, szíves és leereszkedő. Még nálam is érdeklődött, nem tudok-e valamit a dal titokzatos szerzőjéről?... Na, na, nem faggatlak - tette hozzá gyorsan, mikor Teréz nyugtalan mozdulatát látta. - Hiszen majd csak kisül. És biztosan az sül ki, amit én szeretnék hallani. Hanem ma este igazán szépen énekeltél, gyermekem. Nagy gyönyörűségem telt benne.

* * *

Odahaza Teréz elővette asztalfiókjából „A távollevő kedves” kottáját, melyet Beethoven küldött neki a napokban Bécsből.

Aztán újra elolvasta Beethoven levelét.

A levél telve forró, bizakodó szerelemmel és alázatos odaadással. Megy előre az úton, mely Terézhez és fölfelé vezet.

Ehhez a levélhez írta Teréz közvetlenül Beethoven névaláírása alá: „Descartes, a francia filozófus azt mondja: Gondolkozom, tehát vagyok. Én azt mondom: szeretek, tehát vagyok. És az vagyok, akit szeretek, ahogyan szeretni tudok.”

XV. FEJEZET.

Akár a mesékben, hol varázscipők repítik fel a halandót, a két szerelmest is, mintha földöntúli erők segítenék útjukban.

Beethoven alkotóereje talán soha nem volt olyan termékeny, mint ebben az időben. Most már mindenütt elismerték, hogy, ha Goethe a költészet királya, Beethoven a zeneművészet egyedülálló uralkodója. Európa fővárosai folyton hívják, látogasson el hozzájuk, hogy hallhassák és kifejezhessék előtte hódolatukat. De a művész mintha nem is hallaná a hívást, Budára és Pozsonyba siet, Teréz hazájába. Teréznek akar játszani, Teréznek akar hódolni.

És jönnek szerelme ajándékai, melyeknél gazdagabbat, ragyogóbbat soha vőlegény nem adott menyasszonyának. Jön a „Glück der Freundschaft”, a „Fisz-dur Szonáta”, Goethe dalai, melyekhez ebben az időben kezd zenét írni.

Ferenc, Teréz fivére, Beethoven egyik legbizalmasabb barátja, aki kitartott a művész mellett élete végéig, teljes erejével pártolja a jegyesek ügyét. Sőt arra is vállalkozik, hogy édes anyjukat megbarátkoztatja a házasság gondolatával.

* * *

És mikor már biztosra veszik, hogy közeledik az óra, melyben sorsukat összekötik, hirtelen, váratlanul, mint ahogy a végzetszerű csapások sujtanak, szakad le rájuk a katasztrófa.

Beethoven eleinte csak erős fejfájásról, fülzúgásokról panaszkodik. Teréz aggódó leveleire igyekszik megnyugtatni menyasszonyát. Csak múló baj az egész... Megfázott, megerőltette magát, a minapában véletlenül elesett és lehet, hogy dobhártyája megsérült. Kezelteti fülét, az orvosok bíztatják, hogy a baj gyorsan elmúlik. Az idei nyáron nem megy le Martonvásárra, teljesen ki akar gyógyulni. Ha majd egészen rendbe jön, ősszel találkozni fognak.

- Ősszel... - mondja Teréz és maga elé néz. Különös érzés, nyugtalan szomorúság borul lelkére.

„Ezen a nyáron - írja naplójában, - csak az ő hársfájával beszélhettem. Ott ültem a padon, melyet annyira szerettem. Azt mondta, itt tud legjobban dolgozni... És azon gondolkodtam, honnét ez a félelmetes szívszorongás, mely néha lélegzetemet is elállítja?...”

Beethoven levelei talán még melegebbek, szeretőbbek, mint régente. Betegségéről csak futólag ír. Azt hiszi, már múltófélben van. A fejfájás és fülzúgás megszűnt, csak a hangokat nem hallja olyan élesen és tisztán, mint régebben. De hát ez csak átmeneti állapot... Sokat jár mostanában szabadban, mezőkön, erdőkben. A természet a legjobb orvos. Most is feltétlenül bízik benne. A meghívást nagyon köszöni, de csak akkor megy Martonvásárra, ha teljesen egészséges lesz...

Szeptember végén kapta meg Teréz ezt a levelet és mintha vasököl ütött volna szívére, egyszerre megtántorodott.

- Teréz, kedvesem, mi a baj?... - A kis szőke Sarolta sétált arrafelé Teleki gróffal. Ott találták Terézt a Beethoven padján, fejét hátrahajtva, halálsápadtan, félig eszméletlenül dőlt a nagy hársfának.

- Teréz, drágám... Istenem... Imre szaladjon a kastélyba, jöjjön valaki, Teréz rosszul van.

De Teréz már felállt:

- Nem, kis Lotti, nincs semmi bajom. És kérlek, ne szóljatok senkinek, maradjon magunk között a dolog. Ugye teljesítitek kérésemet? És ha egészen jók akartok hozzám lenni, lekülditek ide Ferencet.

- Ferenc levelet kapott Bécsből és azonnal elutazott.

Teréz arca még mindig fehér. De már nem remeg. Egyenesen, szinte mereven áll helyén, mintha csak egy láthatatlan, fenyegető rémmel harcolna, mely felé tör és térdre akarja kényszeríteni.

„Én mindig emelt fejjel, egyenesen, emberi méltóságomat teljes mértékben megőrizve fogadtam azt, amit a sors keze reám mért” - írta magáról Teréz. És igaza volt. Büszkesége semmivel nem volt kisebb jóságánál. „Büszke, szenvedő, de soha ki nem fáradó szolgálja volt az életnek” - mondta egy ízben róla Podmaniczky Károly.

Teréz lebírhatatlan bizonyossággal tudja, hogy testvére váratlan, gyors elutazása összefüggésben áll Beethoven betegségével. Egy pár pillanatig arra gondol, hogy fivére után megy ő is, de irtózik a feltűnéstől, a mendemondáktól. Édes anyja előtt magyarázatokba kellene bocsátkoznia, de épp ezt nem akarja. Eszébe jut, amit Beethovennel megfogadtak egymásnak: addig nem hozzák nyilvánosságra az eljegyzést, míg diadalmasan, minden ellenvetést legyőzően nem tehetik.

Lottival és Telekivel együtt felmegy a kastélyba s úgy határoz, pár napig vár. Ha addig nem jön hír Bécsből, felutazik és maga nézi meg, hogy van Beethoven?

Szobájában Julianna várja és beszámol a tanyai kisgyerekekről. Kettő megbetegedett vörhenyben, odahaza a legnagyobb nyomorúság és a családban még öt gyermek van, ezek biztosan elkapják a betegséget...

Teréz rögtön összeszedi magát. Intézkedik, hogy a kis betegeket a városi kórházba szállítsák. Kocsit, lovat rendel számukra. Levelet ír a kórház igazgatójának. És közben állandóan az a fojtogató szívszorongás. De Brunsvik Terézt soha egyéni szenvedése, boldogtalansága meg nem akadályozta annak teljesítésében, amit kötelességének tartott.

Ferenc két nap múlva hazaérkezik. Nagyon fáradt és szomorú. Mikor Teréz kezét megszorítja, a fiatal leány érzi, hogy fivére keze remeg.

- Teréz, kedvesem, súlyos dolgokról kell beszélnem veled...

Ott ültek Teréz szobájában. Az ablakból épp a nagy hársfáktól körített térre lehetett látni. Ferenc önkéntelenül a jobbfelé álló széles, nagykoronájú fát nézte. Beethoven hársfája...

- Teréz, kedvesem, erősnek kell lenned, mint ahogy ő is az. Most ismertem meg igazán. Örökre büszke lehetsz arra, kinek szívedet ajándékoztad. Embernek semmivel sem kisebb, mint alkotónak.

- Mi van vele?... - Teréz szava inkább sóhajtás, mint kérdés.

- Az ember, ki a lemérhetetlen mélységek és beláthatatlan magasságok szavát hallotta, aki vissza tudta adni a feloldhatatlan szenvedés és földöntúli boldogság szólamát...

- Ferenc...

- Beethoven alig hallja már, ami körülötte történik. A külső világ teljesen be fog záródni előtte. Egyedül marad saját lelkével.

Teréz most is csak áll egyenesen, fölemelt fejjel. Fivére szeretné átölelni, de valahogy nem tud, nem mer mozdulni. Ez a fehér arc, ez a merev, büszke tartás... Nem szabad, nem lehet itt szólnia, közelítenie senkinek. Ehhez a fájdalomhoz képest semmiség minden, amit ember mondani vagy cselekedni képes.

- A legnagyobb alkotó és a legnemesebb ember - folytatta Ferenc. - Minden áron meg akartam őt győzni, mert tudom, hogy ez így van Teréz, a te érzelmeden a tragikus szerencsétlenség semmit sem változtathat. De ő fejét rázta, hajthatatlanul, tántoríthatatlanul megmaradt amellett: nem köti életedet egy nyomorék, süket ember életéhez.

- Felutazom hozzá és megértetem vele...

- Ne tedd, Teréz - kérlelte szinte ijedten Ferenc. - Szörnyű, gyötrelmes fájdalmat okoznál neki is, magadnak is. Azt hiszed, nem mondtam én el mindent helyetted is?... Hidd el, nekem mindig a legjobb barátom marad ez a boldogtalan lángelme. Természetesnek találom, ha neked is a legdrágább a világon és ha kitartasz mellette. De Beethoven - higgy nekem Teréz - nem fogadja el áldozatodat.

- Reám nézve ez nem áldozat, hanem életem értelme.

- Ezt is elmondtam neki.

- Ezt tőlem kell hallania.

- Hiába minden.

- Ferenc, ne próbálj engem lebeszélni... Ha igazán szeretsz, mellém állsz. Vigyél fel engem most rögtön Bécsbe. Reád bízom, hogy ürügyet és magyarázatot találj édes anyánk és a család számára. Nekem beszélnem kell Ludwiggal és meg kell értetnem vele: sajátmaga ellen s ellenem vétkezik, ha elszakad tőlem.

Ferenc látta, hogy nővérét nem lehet meggyőznie. Még aznap elindultak gyors postakocsin Bécs felé.

* * *

Míg a keskeny, meredek csigalépcsőn felmentek, Ferenc arra gondolt, talán ki tudja, mégis Teréznek van igaza?... Talán e nagy érzés mindent lebíró hatalma meggyőzi Beethovent... Annyira szerette barátját és olyan sokra tartotta alkotó lángelméjét, hogy természetesnek látta testvére önfeláldozását.

Az előszobában Herrgesselnét találták, amint búsan rendezgetett.

- Kezüket csókolom - köszönt az előkelő vendégeknek és nagyon szomorúan csóválta fejét.

- Hát azért utazott el olyan hirtelen a gazdám? - mondta és szemét törölgette.

- Elutazott?... - Teréz hangját alig lehetett hallani.

Herrgesselné bólintott. A sok szószaporítás mellett helyén volt a szíve és esze, nagyon is jól tudta, ki ez az előkelő kisasszony, ki az ő szegény gazdájához a szörnyű csapás hírére eljött.

Herrgesselné, mi tagadás, nagyon kíváncsi volt és mindig kutató gazdája íróasztalának fiókjában, ha módja és alkalmja akadt rá. Megtalálta ott ennek a fiatal előkelő kisasszonykának arcképét, sőt még az aláírást is elolvasta. Nem volt ismeretlen előtte a fiatal hölgy, hiszen már járt itt egyszer a kegyelmes mamájával együtt. Ő akkor el is mondta a szomszédasszonynak, hogyha jól látnak szemei (már mint a Herrgesselné szemei), a grófkisasszony életre-halálra beleszeretett az ő gazdájába. Amin különben nem is csodálkozik, mert bejárhatja az egész világot, akár a kegyelmes mamájával együtt, míg egy ilyen jó, derék embert talál. Hogy egy

kicsit élehetetlen a világ dolgaiban és az csapja be, aki akarja?... Hát hiszen arra való az ügyes, okos feleség, hogy rendben tartsa a férjét...

Ez a drága grófkisasszony nagyon finom, jólelkű teremtés lehet, mert íme feljött az ő szegény gazdájához. Az meg elutazott előle... Herrgesselné egyszerű takarítónő, de azért tudja a menekülés okát. És mi tagadás, büszke reá. - Ez ám az ember, - gondolja magában - nincs párja az egész világon... És ha Herrgesselné panaszkodott vagy zsörtölődött, az mindig azért volt, mert nevelni akarta a szegény, jó embert, mint a gyereket, kit akkor szeret legjobban az ember, mikor apró kis hibáiért pöröl vele.

Ferenc huga karjára tette kezét.

- Menjük, Teréz... - Aztán még vigasztalásul hozzátette:

- Később valahogy megtudjuk, hová utazott.

- Tessék várni egy minutáig, kegyelmes kisasszony. A gazdám levelet hagyott hátra.

És már hozta is a szobából a lezárt borítékot, melyre rá volt írva Brunsvik Teréz neve.

* * *

- Olvasd te is - mondta Teréz fivérének, mikor megint ott ültek a postakocsiban, indulva visszafelé.

És Ferenc olvasta a levelet.

„Isten veled, egyetlen kedvesem, ki most, mikor búcsút veszek tőled, talán még drágább vagy nekem, mint voltál boldogságunk perceiben. Te mondtad egyszer: „Nem válhatnak el azok, kik lelkükben igazán egymáshoz tartoznak.” És én tudom, hogy ez így is igaz. Mi egymásnak adtuk lelkünket és többé nem vehetjük vissza, még a halálban sem, mely a magunk fajtájú ember számára különben sem jelent sokat. Mert ami bennünk örökkévaló, az megmarad, úgye kedves?

A szenvedés nagyon ostoba és hiábavaló dolog lenne, ha fel nem emelné és meg nem tisztítaná a lelket. Nem bírnám elviselni, hogy te, aki egészséges, erős embernek nyújtottad kezedet, nyomorék sükethez legyél kötve. Még te sem tudsz nekem olyan boldogságot ajándékozni, melyet meg nem mérgezne a tudat, hogy nem vagyok az, aki voltam, mikor kezedet megkértem. Tudom, milyen nagylelkű és áldozatkész vagy és kérve kérlek, ne próbálj engem megalázni önmagam előtt. Ne próbálj rábeszélni arra az útra, mely már nem vezethet boldogsághoz, csak saját magam megvetéséhez.

Biztosra vettem, hogy azonnal feljössz hozzám Bécsbe, amint Ferenctől meghallod, mi történt velem. Nem volt elég lelki erőm, hogy szemedbe nézve, drága arcodat látva mondjam el neked mindazt, amit most leírok. Gyáva vagyok, menekülök előled és leírom...

Mit is akarok leírni, Egyetlenem?... Elmondhatatlan az. Mit láthatsz meg ezeken a fekete betűkön keresztül belőlem? A mélységbe ledobotva, tudva, hogy a külső világ teljesen be fog zárulni előttem, saját lelkembe menekülök. Ne hidd, hogy elveszett ember vagyok... Pár hónapig nem tudtam dolgozni, de most újra munkához fogok. A leláncolt Prometheus alakja foglalkoztat. Ha a világ hangjából már olyan kevés juthat el hozzám, a Titán szenvedő, lázadó, örök igazságban reménykedő szavát tisztán, világosan hallom...

A sors letepert, de én torkon ragadom és nem hagyom magam. Küzdeni fogok, hogy ami utánam itt marad, arról elmondhassák, mint Shakespeare hőseinek tetteiről: „Ez férfimunka volt.”

Teréz, te mindig megértettél és most is megértesz. Hogy tovább mehessek utamon, szükségem van önbecsülésemre, ezért visszaadom szabadságodat. Ha előre tudok majd haladni, mindig a te kezed szorítását érzem.

És most Egyetlenem, ki mindenkinél drágább vagy nekem, emlékszel, mit mondtam a nagy hársak alatt, mikor eljegyeztelek?... Most sem tudok egyebet mondani! Isten oltalmazzon és áldjon meg Teréz, Te örökéletű, halhatatlan kedves.”

Csak ketten voltak a postakocsiban.

Ferenc végigolvasta a búcsúlevelet és lopva, félénken nézett nővérére.

Bámulva látta, hogy Teréz sápadt arca mosolyog. Mint aki messze, messze távolból üdvözlét hangját hallja. A „halhatatlan kedves” megérti és szívébe zárja az üdvözlét.

XVI. FEJEZET.

A sors úgy akarta, hogy Teréz még bánatának se adhassa át magát. Az élet új kötelességeket rótt ki rá.

„Akkor zúgolódtam és kegyetlenségnek tartottam - írja naplójában - az élet még annyit sem enged meg, hogy egyedül, zavartalanul visszavonulhassak szenvedéssel. Később beláttam, hogy amit átoknak tartottam, áldás volt. Voltak pillanatok, mikor azt hittem, belemerülök a bánat tengerébe, a kötelességem reám szólt és én minden erőmmel szolgálatába adtam magam.”

Egy késő éjszaka gyors posta hozza a levelet: Jozefin férje, Deym József gróf nagy beteg.

Teréz azonnal Bécsbe indul Jozefinhez. Sógora tüdőgyulladásban fekszik és szíve nem bírta sokáig az óriási lázt. A szép, ragyogó Jozefin 24 éves korában két kis gyermekkel özvegyen maradt.

Brunsvikné ebben az időben súlyos, nagy operáción ment keresztül. A martonvásári uradalom gondja teljesen Ferencre nehezedik. A napoleoni háborúk vihara süvít végig a világon. Rengeteg gond, baj, nyugtalanság mindenütt. A háborút nyomon követi rendes kísérője: a gazdasági válság. A pénz értéke napról-napra esik. Az uradalom vezetésének gondjai egyre súlyosabbak, nyomasztóbbak. Ferenc minden erejét, idejét leköti a birtok rendbentartása. Most becsüli meg igazán édes anyja munkáját: a gazdasági nehézségekkel, az egyre rosszabbodó viszonyokkal küzdelem. Most látja, milyen hősies erőfeszítéssel, soha el nem lankadó energiával dolgozott anyjuk értük, a családi vagyonért, hogy csorbítatlanul adhassa át gyermekeinek az apjukról maradt örökséget.

Ferenc, aki igazi művészlélek volt (maga is kitűnő csellójátékos), most kezdte megbecsülni a gyakorlati munka értékét, hogy anyja betegsége miatt az ő vállára nehezedett az uradalom fenntartásának gondja.

Teréznek ezt nem kellett külön megtanulnia. Csodálatos egyensúlyban volt nála mindig a művészi rajongás és az, amit a mindennapi élet elrendezésének nevezünk. Nagy szervező és adminisztrátori képessége, mely később, élete második felében, áldásos munkájában annyira segítségére volt, már ebben az időben is megnyilatkozik.

Deym gróf halála után ő lesz Jozefin támasza.

Deym József nagy anyagi zavarok között hagyta hátra fiatal feleségét. Igaz, műgyűjteménye igen értékes volt, de Deym súlyos adósságokkal terhelte meg. Mint szenvedélyes vásárló nem tudott ellenállni, ha valami szép képet vagy szobrot látott. Megvásárolta néha árán felül. Ami még nagyobb baj, akkor is folyton vásárolt, ha semmi fedezete nem volt rá.

Jozefint teljesen lesújtotta a gyász. Különböző is gyenge idegzete végképen kimerült. Az anyagiak rendezése, a hitelezőkkel való egyezkedés, a háztartás, a gyermekek gondozása, mind-mind Terézre maradt.

Teréz a nagy szolgazemélyzet egy részét elbocsátja. A ház felső emeletét kiadja, bár ez Jozefinnek semmiképp se tetszik. De Teréz hamar tisztába jött azzal, hogy végletekig takarékoskodniuk kell, mert hugának úgyszólván semmi se maradt.

Fárasztó és felelősségteljes munkájában szerencsére ott állt Teréz mellett Zmeskall Miklós, a hűséges barát. Ő hozza a jogi szakértőket, ügyvédeket, összeköttetéseket keres és talál, melyek megkönnyítik a kibontakozás útját.

Teréz éjjel-nappal dolgozik. Gyászruhájában, fehér arcával, törékeny termetével, mintha nem is ehhez a világhoz tartoznék. Podmaniczky Károly egy napon felkeresi Bécsben és szinte kétségbeesik, mikor meglátja.

- Drága, Teréz, ez nem mehet így tovább. Beteggé teszi magát...

- Nem, kedves Károly, én nem érek rá, hogy beteg legyek.

- Elpusztítja magát... - És Podmaniczky hangja már haragos.

Teréz fejét rázza.

- Károly, ne legyen kishitű. Az ember nem pusztul el, míg be nem végezte munkáját. Rendelésünk itt tart bennünket, míg szükség van reánk. És én érzem, hogy még sok az elvégezni valóm a földön.

Podmaniczky megindult hangon kérdezte:

- Nem lehetnék munkájában segítségére, Teréz?

- De igen, mint jó, hűséges barátom. Így mindig örömmel fogadom.

Podmaniczky lehajtotta fejét. Megértette, hogy nem lehet reménykednie. Teréz olyan érzés rabja, melyből nem tud vagy nem akar szabadulni.

De azért kezére járt a fiatal leánynak, amiben lehetett. Mindíg hűséges, odaadó híve maradt a nőnek, aki nem tudta őt szerelemmel viszontszeretni.

* * *

Egy nap aztán megjelent Beethoven is.

Hogy várta Teréz ezt a találkozást és hogy félt tőle.

És milyen egyszerűen, milyen természetesen ment végbe minden.

Csak az igazi nagy emberek tudnak ilyen egyszerűek lenni, mikor viszontlátják egymást, mint ahogy Beethoven és Teréz viselkedtek a találkozás alkalmával.

Jozefinhez jött, hogy gyászában részvétét fejezze ki. És mikor Teréznek kezét csókol, azzal a kiegyensúlyozott nyugalommal és benső, meleg odaadással beszél, melyet csak Teréz tud felébreszteni szívében.

Már nagyon szűk lett körülötte a külső világ. Nehezen hallott. Inkább az ajkak mozgásából olvasta le a beszéd értelmét, de Teréz minden szavát megértette.

Lehet, hogy akkor is megérti, ha egyetlen szót sem szól.

Hangjegyekkel teleírt papírt tett le az asztalra.

- Majd, ha hazamegy Martonvásárra, játssza el. Magának, magához írtam, Teréz.

- Köszönöm.

Jozefin jött be a szobába s mikor meglátta a kéziratot, Beethovenre nézett.

- Igen, igen... - A művész kissé zavarba jött. - Tudom, a grófné házában most nem lehet zongorázni. - És arra gondolt, hogy talán tapintatlanság volt tőle, ebbe a gyászoló házba elhozni ajándékát. - De úgy gondoltam - folytatta - hogy ha Teréz majd otthon lesz Martonvásáron, eljátssza és elénekli.

Jozefin fejét rázza és halkan mondja:

- A maga művészete imádság. És imádkozni mindig lehet, sőt a legnagyobb fájdalomban van legnagyobb szükségünk arra, hogy szívünket Istenhez emeljük.

Aztán kezébe vette a kottát és leült zongorájához.

Jozefin is kitűnő muzsikus volt és finom, szoprán hangján lágyan énekelt Beethoven legújabb dalát, melyet Goethe verséhez írt: Trocknet nicht Tränen der ewigen Liebe. (Ne száradjatok fel, örök szerelem könnyei.)

Teréz ott állt a zongora mellett. Huga ránézett. Majd Beethovenre emelte tekintetét.

És most már Jozefin is tisztában volt a titokkal, mely a két lelket egymáshoz fűzte.

Gyöngéden átölelte Terézt.

Aztán Beethovenhez lépett és homlokon csókolta, mint egy szerető testvér.

* * *

Jozefin lassan, de mégis összeszedte erejét. Az orvosok úgy mondják, környezetváltozásra van szüksége, csak ez ragadhatja ki komor hangulatából.

Brunsvikné enged Ferenc fia kérésének és hosszabb útra küldi Jozefint és Terézt.

- Ők ketten mindig megértették egymást és Anna grófné meg volt győződve róla, hogy Teréz kitűnő hatással lesz hugára.

Teréz később megörököltette ezt az utat naplójában. Írásaiban nyoma sincs a meddő bánatnak, sópánkodásnak, sóhajtozásnak. Ilyesmi különben sem egyezett természetével. Amit viselnie kellett, hordozta, de lelki nyomorékként élni nem kívánt. Beethoven iránti érzése semmit sem változott. Ha lehet, még jobban ragaszkodott hozzá, mióta az alkotó óriásra a szörnyű szerencsétlenség lesújtott. De soha nem akart érzelméről újabb vallomást tenni. - Mi ketten tudjuk, hogy így van - mondta magában - minek erről beszélni?

Igen, ha változtatni lehetne rajta?... De Teréz ismeri Beethovent. Tudja, hogy elhatározásában nem lehet megingatni. „Soha nem bocsátanám meg magamnak, ha egy pillanatig is gyöngelennék - mondta egyszer a nagy művész Zmeskallnak - és Teréz sorsát a magaméhoz kötném.”

És nem lett gyöngel soha.

Mentől jobban bezárkózott előtte a külső világ, annál mélyebben merült saját teremtmény lelkébe. Az első kétségbeesett hónapok hallgatása után munkaereje erősebb, mint valaha.

És micsoda fenséges gyümölcsöket terem!... Mialatt Teréz és Jozefin Poroszországban, Württembergben, Svájcban, Itáliában utaznak, Brunsvik Ferenc leviszi Beethovent Martonvásárra. Ott él egész nyáron jóbarátjával és ott komponálja meg az Appassionatát, melyről Brunsvik Ferenc így ír nővérének:

„Beethoven befejezte legfenségebb munkáját minden eddigi alkotása között. Itt írta meg nálunk. Két hónap alatt. Martonvásár neve most már bevonul időtlen-időkre a zenetörténelembe. Az Appassionatát nekem ajánlotta, mert nem akarja a nyilvánosság előtt a magáéval együtt megjelentetni annak nevét, kihez valójában szól. Ugye értesz engem, Teréz?”

Teréz értette. Beethoven szerelme titkos érzéssé lett. Titkos, de éppen olyan erős, mint mikor még úgy remélték, hogy egymás mellett élhetik le életüket.

* * *

Jozefin kezd élenkebb lenni. Hiszen még olyan fiatal... Fekete gyászruhájában még törékenyebbnek, még gyermekesebbnek látszik. Az emberek nem is akarják elhinni, hogy már özvegy és két kis gyermek édesanyja.

A német fejedelemségek udvarainál mindenütt nagyon szívesen, kitüntetéssel fogadják a két Brunsvik grófnőt. Innét egyeseken Itáliába, majd Svájcba vezet útjuk.

Svájcba főként Pestalozzi személye vonzotta Terézt.

Pestalozzi Henrikkel, a modern pedagógia egyik legnagyobb alakjával, Schaffhausenben találkozik a két Brunsvik grófnő.

Pestalozzi ebben az időben 62 esztendősen. Teréz leírja naplójában az igénytelen, vézna, kis embert, és hozzáteszi: „Alig akartam elhinni, hogy ő az, akinek annyi mondanivalómat tartogattam, hiszen édes apámnak ismeretlenül is ő volt a legjobb barátja, vezetője. De aztán?...

Egy-két mondatát hallottam és diadalmasan szóltam magamban: igen, ő az, aki eddig is mutatta az utat, az ő tanításai nyomán akarom tovább is berendezni életemet. Tudatosította azt, ami eddig is élt bennem és megértettem, voltaképpen mi az elvégzendő munkám itt a földi életben? Hivatásom: a tanítás, a nevelés, mely az emberi lelket méltóvá igyekszik tenni Teremtőjéhez.”

Pestalozzi bevezeti a két magyar grófnőt az igazgatása alatt lévő intézetbe. Teréz áhítattal hallgatja magyarázatait, fejtegetéseit.

- Az okszerű, céltudatos gyermekneveléssel - fejtegeti Pestalozzi - a XIX. század ajándékozza meg az emberiséget. Hogy az ember az örökkévalóságnak az idő börtönébe zárt jelképe, ezt mi fedeztük fel és mi adjuk majd tovább utódainknak.

Teréz összekulcsolta kezét, hallgatott. Jozefin is figyelt. Arra gondolt: vajjon milyen embereket tud majd formálni két kis gyermekéből?...

Teréz a nagy mesterrel való beszélgetés minden fontosabb mondatát feljegyezte. És mikor hazafelé indultak, már leszámolt eddigi korlátok között töltött életével. A látóhatár hihetetlenül kitágult, perspektívája belenyúlik az emberi, egyetemes közösségbe.

Brunsvik Teréz grófnő, az ünnepelt arisztokrata hölgy, a kiváló zongoraművész, Beethoven halhatatlan kedvese, még feljebb lépett útján, mikor alázatos, áldozatkész szívvel, igaz keresztény lélekkel a jövő szolgálatára szentelte magát.

XVII. FEJEZET.

Egy pillanatig sem hitte, hogy könnyű munkája lesz. De soha nehézség embert útján feltartóztatni nem tudott, aki méltó erre a névre.

A legerősebb tusát családjával kellett megvívnia.

Mikor hazajön és arról beszél, hogy gyermekmenhelyeket, óvodákat akar felállítani elhagyott, szegény gyermekek számára, Brunsvikné valósággal kétségbeesik.

Míg két idősebb leánya külföldön utazott, Saroltát, a legkisebbiket férjhez adta Teleki Imre grófhhoz. Nem volt erősebb vágya, minthogy Teréz is rangjához illő és méltó házasságot kössön. Teréz a legkülönb gyermeke, éppen ő maradjon ki a családi élet boldogságából?... Brunsvik grófnét tiszta, önzetlen anyai szeretet vezeti, mikor Terézzel szembe fordul.

Nem tehet róla, hogy leányának nem kell az élet, melyet ő és az egész család helyesnek, jónak ítél.

Brunsvikné valósággal beteg lesz, mikor Teréz lehetetlen tervével előáll. Apai öröksége ráeső részét is céljának szolgálatába akarja állítani.

- Legalább ezt ne tedd - mondja Anna grófné kétségbeesetten - hiszen már az is elég, hogy egy Brunsvik grófnő, egy előkelő hölgy szervez, fárasztja magát, propagandát fejt ki. De saját vagyonából ilyen áldozatokat hozni?... Ez rettenetes...

- Édes anyám, én csak úgy számíthatok sikerre, ha látják, hogy amit mondok, nem üres szó, hanem komoly célkitűzés. Ez is olyan, mint a háború. A jó hadvezér nem azt mondja: előre, hanem azt hogy: utánam!

Brunsvikné most már fiához fordult.

- Te vagy a család feje. Nem szabad engedned, hogy Teréz vesztébe rohanjon.

És Teréz most életének még szomorúbb megpróbáltatásán megy keresztül. Ferenc, ki mindig mindenben mellette állt, ki olyan odaadó barátnak mutatkozott, mikor a Beethovennel való tragikus ügy lezárult, most a leghatározottabban nővére ellen fordul.

Azt, hogy testvére nem akarja Beethoven után máshoz kötni életét, Ferenc teljesen megértette. Kevés ember volt, aki Beethoven lángelméjét úgy meglátta, úgy megbecsülte volna, mint ő. - Beethoven miatt boldogtalannak lenni, szenvedni, nagyobb és különb dolog, mint más közönséges férfi mellett boldog családi életet élni - gondolta Ferenc.

Hanem ezek a gyermekvédelmi intézetek, kisdédóvók?!...

Brunsvik Ferenc ebből semmit sem értett, sőt ami rosszabb, nem is akart érteni.

A szegény emberek gyermekei eddig is felnőttek valahogy, ezután is felnőnek. Az egész kisdédóvás Teréz rögeszméje.

Teréz úgy védte tervét, mint egy számára szent dolgot, aminek már odaadta lelkét. Vissza-venni, ha akarná, sem tudná; de ha tudná, sem akarná.

Ebben az időben nagy szakadás állt be közte és fivére között. Soha többé ezt a szakadékot áthidalni nem tudták.

Családja többi tagjainál sem számíthat segítségre. Saroltát messze Erdélybe vitte férje, a derék, de mogorva és különös természetű Teleki Imre. Jozefin már levetette gyászruháját és kezd vigasztalódni, nemsokára Stackelberg Kristóf gróf felesége lesz.

Teréz egyedül áll akarásával, elszántságával, tervezett munkájával.

De egy pillanatra sem csügged el. Csak nagyon szomorú lesz, hogy legközelebbi véreinél nem talál megértésre.

Hirtelen elhatározással Budára költözik és ott kezd dolgozni tervei érdekében.

Váratlan segítséget kap nagynénjében, Brunsvik Józsefnének, az országbíró özvegyének, személyében. Később a nádor felesége is melléjük áll.

Nőegyletet alapít, melynek Brunsvik Józsefné lesz elnöknője. A Nőegyesület útján kezdi meg a gyűjtést a gyermekmenhely céljaira. Régi barátnője, Forgách gróf felesége, Cziráky Marián, Gyulay grófné, Rudnyánszky báróné mind nagyobb adományokat tettek le az alakítandó kisdédóvók vagy mint akkor hívták, „Angyalkertek” számára.

Egy váratlan, szomorú körülmény is növeli Teréz népszerűségét. A Felvidéken éhínség van és a nép tömegesen tódul a Duna, főleg Pest felé. Az éhező nagy tömegről nehezen tudnak gondoskodni.

Terézt a rettenetes nyomor egész lelkében megrendíti. Látja a csontvázzá lesoványodott embereket, a kétségbeeséstől félőrült anyákat, a szerencsétlen gyermekeket, kiket a nyomorúság úgy legyengített, hogy már szólni, sírni, panaszkodni sem tudnak. Csak nagy kitágult szemük néz kérően, vádlón. „Minden szenvedés között legszörnyűbb, legérthetlenebb a gyermek szenvedése” - mondja Teréz beszédében, melyet a Nőegyesület alakuló gyűlésén tart. A hatóságok az ő kezébe teszik le a menekültek gyermekeinek védelmét.

És ekkor ismerik meg kitűnő szervező képességét.

Ha volt valami, ami emberszereteténél is erősebb, az bámulatos szervező, intéző tehetsége. Hiszen adni mindenki szívesen adott, a nádornétól kezdve az egyszerű polgárasszonyig. De egyedül Teréz az, aki fölfedezi az össze-vissza való jótékonykodás hiábavalóságát s az emberi könyörületesség érzését egy nagy cél szolgálatába hajtja. A meddő sajnálkozást épp úgy maró gúnnal emlegeti „ingyen-jóság”-nak nevezve, mint azt a jótékonykodást, mely a szemébe tűnő vagy előtte könyörgő nyomor pillanatnyi enyhítésében nyilatkozik. „Előzetes társadalmi intézkedésekkel kell a nyomorúságot enyhíteni és amennyiben lehetséges, végképen megszüntetni” - írja Pest vármegyéhez intézett felterjesztésében.

A Nőegyesület útján ruhával, élelemmel és ami mindennél fontosabb, munkaalkalommal látja el az ínségeseket. Különösen sokat foglalkozik a menekültek gyermekeivel. Olyan rettenetes a nyomorúság, hogy az anyák útfélen hagyják el gyermekeiket, mert mint mondják, nem bírják nézni, hogy szemük láttára pusztulnak el. Teréz összeszedi a gyermekeket, a Mikó-utcai ház apai öröksége, ide helyezi el őket. A derék Julianna, néhány fizetett és önkéntes ápolónő ajánlkoznak segítségül. Mikó-utcai házát később a kisdédóvó intézetnek ajándékozza. Itt rendezték be az első „Angyalkertet”.

A szegény asszonyok között híre megy, hogy egy áldott jó grófkisasszony gondoskodik az éhező gyermekekről. Az anyák elkezdik ostromolni Terézt: juttasson helyet az ő gyermekeiknek is. Miért pusztuljon el a szegény, ártatlan csecsemő, mikor a másik megmenekül? Teréz nem akar elutasítani senkit, de a magából egyelőre nem áldozhat többet. Vagyonával nem rendelkezhetik teljesen szabadon. Most megint sorra járja főrangú barátait, a vagyonosabb polgárokhöz fordul, ír bécsi ismerőseinek.

És nem hiába.

Mint ahogy ilyen kitartással, teljes odaadással végzett munka nem is maradhat eredménytelen.

Voltak, akik teljes mértékben megértették Teréz tervét és lelkesedtek érte. Voltak, akik Brunsvik-féle különködésnek tartották és mosolyogtak. Teréz ezt sem bánta, ha kinyitották erszényüket. Voltak, kiknek hizelgett, hogy az előkelő grófkisasszony leveleket ír nekik, eljön hozzájuk kérni. Teréz szívesen gyújtott egy pár gyertyát a hiúság tiszteletére is. Élt egyszer egy kiválóan nemeslelkű uralkodó, aki egyre-másra pénzért ajándékozta érdemjeleit. Sokan megrótták ezért, de csak addig, míg egy nagy kórház nem építettett a begyűlt pénzből, ráiratva a kórház kapujára: „Az emberi hiúságból, az emberi nyomorúságnak”.

Lehet, hogy Teréz is így gondolkozott, mikor válogatás nélkül hívott meg mindenkit, aki részt akart venni munkájában. Később - mint mondotta - sok értékes, igaz, áldozatkész lelket ismert meg az egész egyszerű emberek között. Ősi származását, nemesi vérének mindig nagyon becsülte, de soha semmiféle elfogultság vagy osztálygögg nem élt benne.

Nagy örömet szerez neki Zmeskall levele, melyben nagyobb adományt jelent be. Zmeskall állandó évi segítyt ajánl fel a gyermekmenhely számára. Jön Gabriella, aki gyűjtést indított Linzben, ahol férjével, gyermekeivel él, mint boldog asszony. Podmaniczky Károly jelentős összegű alapítványt tesz le a létesítendő gyermekmenhelyek számára. A sok nagylelkű adakozó között meg kell említeni Schedius Lajos pesti egyetemi tanárt, a Kisfaludy-társaság al-elnökét, ki mindenben segítőtársa volt Teréznek.

De senki adományában nincs Teréznek olyan öröme, mint Beethovenében, ki egyik bécsi koncertjének a jövedelmét küldi le a magyar kiseddóvó számára. Óriási lendületet adnak az ügynek később, pár esztendő múlva Kossuth Lajos cikkei, melyekben a magyar hazafias és emberszerető társadalom közügyévé teszi gróf Brunsvik Teréz eszméjének pártolását.

1828. június 1-én Budán, a Mikó-utca 8. szám alatt Brunsvik Teréz grófnő ünnepélyesen megnyitja az első „Angyalkertet”. A megnyitáson ott van a nádor, feleségével, a magyar arisztokrácia színe-java, Buda és Pest városa előljárósága, az előkelőbb polgárság és hallgatják, amint Brunsvik Teréz megnyitó beszédében ezt mondja: „Nem fogházak, nem börtönök kellenek, hanem erkölcsi lehetőség arra, hogy a nép ne pusztuljon el a tudatlanság és aljasság mocsarában.”

A megnyitó ünnepségnek vége, de Teréz tudja, hogy ez csak a kezdet kezdete. Szóban, írásban fáradhatatlanul dolgozik, hogy a közérdeklődést a megyéknél, a társadalomban, a főuraknál és az áldozatkész polgároknál egyaránt fenntartsa.

És 1829-ben már megnyílik a második óvoda a várban, az Úri-utcában. Brunsvik Józsefné, Majthényi Anna saját házát - az ősi Majthényi-házat - ajánlja fel a nemes emberbaráti célra.

Teréz úgy jár megyéről megyére, városról városra, mint hajdan apostolok az Ige tanaival. 1828-tól 1861-ig 116 óvoda létesül, ezek közül 14-et Brunsvik Teréz saját költségén tart fent. Mihelyt megkapja a vagyona feletti korlátlan rendelkezés jogát, csak annyit költ magára, amennyire okvetlenül szüksége van, a többi a gyermekéké. Feljegyezték, hogy öreg korában már fogatot sem tudott tartani. Nagy lemondás volt ez abban az időben egy Brunsvik grófnőtől. Úgy élt, mint egy nagyon szerény polgárasszony, csakhogy mentől többet áldozhasson a gyermekekre.

Mentől szerényebbek életének külső körülményei, annál nagyobb hódolat veszi körül nevét. A bajor királyné meghívására Münchenbe utazik és ott megalapítja a Kiseddóvó-egyletet s egyben felállít egy minta-iskolát. Meghívást kap Bécsből, hol Metternich veszi pártfogásba eszméjét, majd Augsburgba, Laibachba hívják. Mindenütt minta-iskolákat alapít.

Aztán megint itthon van Magyarországon. Felállítja az óvónőképző iskolát. Mert jól tudja, szakavatott nevelők nélkül hiába minden. Szegény fiatal leánykák számára ő alapítja az első ipariskolát.

Az óvónőképző intézetben maga is tartott előadást. Itt mondja egy ízben:

- Szilárd meggyőződése, hogy minden társadalmi reform csak egyéni nevelés által érhető el. A nevelésnek már a bölcsőben meg kell kezdődnie. Jól megválasztott, a gyermek kedélyéhez és eszéhez illő eszközökkel, melyek közül nem szabad hiányoznia az esztétikának sem. Mert az esztétikának második természetünké kell lennie. A nevelésben is, az életben is kiváló szerepet kell játszania a szép szeretetének.

* * *

Az évek múlnak, egyik tűnik a másik után, Teréz egyszerre csak egyedül marad munkájával.

Édes anyja hosszas betegség után tér örök pihenőre. És meghal fiatalon a szegény, szép Jozefin, ki olyan sóváran, olyan hiába kereste a boldogságot.

És elmegy az, ki mindenkinél többet jelentett számára, akit Ludwig van Beethovennek hívtak, míg földi valóságában itt járt köztünk, emberek között.

Beethoven halott - és Teréz egyedül marad munkájával.

Ferencsel soha többé nem tudott olyan bensőséges, meleg testvéri viszonyban élni, mint fiatal korukban. Az évek teltek-multak és mintha mindegyik messzebbre sodorta volna őket egymástól. Sarolta ott él a nagy hegyek között, Erdélyben. Első gyermekét Teréz tartja keresztvíz alá. Ebből a kis leányból nagynénjéhez, keresztanyjához méltó ember lesz. A szabadságharc után bebörtönzött, hőslélekű Teleki Blanka grófnő.

Aztán megint csak szállnak az évek, mindegyik visz magával valamit, aki vagy ami Teréz lelkének drága és kedves... Meglátja még a megújhodott, saját ifjúságától, lelkesedésétől, bátorságától mámoros Magyarországot... Látja a szabadságharcban az idő szárnya mint repíti fel az egész nemzetet... Látja Széchenyi, Kossuth munkáját, szívében visszhangzik Vörösmarty fenséges páthosza, gyönyörködik Arany Jánosnak, a legnagyobb íróművésznak alkotásában, látja meteorként végigrobogni az égen a csodálatos lángelmét, kinek 26 esztendő élete elég volt arra, hogy beírja nevét a halhatatlanság könyvébe... Látja a névtelen hősokeket szent hittel indulni el, küzdeni az új világért, vérükkel pecsételve meg azt, mit lelkük igazának hittek és vallottak...

És meg kell érnie a bosszú, a sötét gyász éveit is. Akiket szeretett, akik szerették, testetlen árnyak... Teréz haja hófehér, válla meghajlik az idő súlya alatt, de lelke olyan töretlen, olyan erős, és olyan friss, mint régen, mikor útján elindult.

Mikor is kezdődött az út?... Teréz elgondolkozva ül naplója mellett... Egyszerre úgy látja, voltaképen mindig ezen az úton járt - a fölfelé vezetőn. Ott Nyitrán, édes apja mellett, aki Voltaire mondását idézte: „*Műveljük kertjeinket.*”

Igen, ezt kell tenni. Bármilyen szomorúság, csalódás, bánat, fájdalom sujt reánk. Ezt tette ott Martonvásáron, amikor a nagy hársak alatt egy halhatatlan szerelemmel eljegyezte magát. S később, mikor elszakadt a személyes boldogság reményétől és az emberiség szolgálatába adta magát.

„*Műveljük kertjeinket*” - bár körülöttünk mindenütt vihar, vész, gyász és siralom. De nincs olyan éjszaka, melynek meg ne jöjjön virradata, csak ki kell várni a hajnal világosságát. Nem késhet ez, mert ha kint a vérből, durvaságból fogantatott legsötétebb éjszaka erőszaka fojtogat

is, az ember lelkében, önmagában hordja a Világosságot, ami isteni eredetű. És a Világosságnak előbb-utóbb diadalmaskodnia kell a sötétség, az erőszak, a kegyetlenség, a gonoszság, a butaság felett.

Igy hiszi ezt az öreg, őszhajú Brunsvik Teréz, ki most is törhetetlen lélekkel dolgozik. Leveleket ír a külföldi uralkodóknak, kik valaha olyan kedvesek voltak hozzá. Kéri, lépjenek közbe a föld hatalmasai, hogy unokahuga, a hősl elkü Teleki Blanka ne szenvedjen az osztrák börtönben. Hiszen nincs egyéb bűne, mint hogy nagyon szereti szegény hazáját, Magyarországot.

Sokáig kell küzdenie, harcolnia, míg Teleki Blanka börtönének ajtaja kinyílik. Teréz elébe utazik Kufsteinba, kiviszi Párisba, francia barátaihoz, hogy ott felejtse és valamennyire felüdüljön a börtön hosszú esztendei után.

Idejön utána később Blanka huga, Emma is. De Gerandó felesége. Emmának leánya volt De Gerandó Antónia, a nagynevű pedagógus, a kolozsvári leánynevelő intézet első igazgatója.

* * *

A nyolcvanhat esztendő Brunsvik Teréz, Emma unokahuga házában tölti a nyarat.

Az utóbbi időben sokat gyöngélkedett, de ma olyan erősnek, frissnek érzi magát.

Szép, nyári meleg nap van és Teréz ott ül a nagy karosszékekben.

A kertből vidám gyermekhangok hallatszanak fel... Teréz figyel és hallgatja az éneket: „Hol jársz pici méh, ily későn e helyen?...”

Előrehajlik, az ablakon keresztül látja Emma hugának gyermekeit, a kis barna Attilát és a szőszke Antóniát.

Szép, finomarcú fiatal asszony lép a gyermekekhez, lehajol hozzájuk, végigsimítja hajukat. A gyermekek felnéznek anyjukra.

- Anyukám - hallja Teréz a kisleány hangját.

- Édes - mondja a fiú.

Anyukám... édes... Teréz arcára különös, fájdalmas szomorúság borul. Neki ezt soha senki nem mondta életében.

Lecsukódik a szeme és abban a pillanatban...

Elaludt?... Álmodt?... Gyermekek jönnek be hozzá... Fiúk, lányok, vegyesen... Egymás kezét fogják és szép sorjában lépkednek egymás után. Mikor Teréz karosszékehez érnek, meghajolnak és halkán, olyan melegséggel, mint Emma gyermekei mondták ott a parkban, szólnak hozzá:

- Anyukám... édes...

Teréz ott ül karosszékeiben és vége az iménti szomorúságának. Mosolyog. A gyermekek csak jönnek, jönnek egymásután... Mennyien vannak, Istenem, milyen sokan!... Ezek mind azt mondják neki:

- Anyukám... édes...

Vége nem szakad a sornak, ahogy előtte elvonulnak. Hova?... Nagy végtelenbe nyúló utat lát Teréz maga előtt. Már azt is tudja, hogy az emberek ezt az utat életnek hívják. A gyermekek mennek, csak mennek előre az úton...

Az élet útján.

Teréz nem veszi le szemét róluk, míg egyszerre csak ragyogó világosság nem önti el a szobát.

Egy hangot hall, csodálatosan édes és tiszta hangot. Soha nem hallotta és mégis ismerős, mintha lelkében muzsikálna mindegyik szava.

- A te gyermekeid ezek, Teréz. Elhoztam őket hozzád, búcsút vesznek tőled.

- Búcsút... - mondja Teréz és megborzong.

- Jó sáfárom voltál, Teréz. Elvégezted a munkát, melyet rád bíztam. Most megnyílnak ott fent előtted a kapuk. Jöhetsz.

Teréz már nem borzong, nem fél; lelkével felel a titokzatos hangnak és végtelen boldogság árad szét benne.

- Megyek...

VÉGE.